

TERHI HINKKA, JUHA KOIVISTO, RIITTA HAVERINEN

**Kartoittava kirjallisuuskatsaus
sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista
ja niiden vaikutuksista**

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

postimyynti: Stakes / Asiakaspalvelut PL 220, 00531 Helsinki
puhelin: (09) 3967 2190, (09) 3967 2308 (automaatti)
faksi: (09) 3967 2450 • Internet: www.stakes.fi

© Kirjoittajat ja Stakes

Taitto: Christine Strid

ISBN 951-33-1866-4 (nid.)

ISSN 1236-0740 (nid.)

ISBN 951-33-1867-2 (PDF)

ISSN 1795-8210 (PDF)

Stakes, Helsinki 2006

Valopaino Oy

Helsinki 2006

Lukijalle

Viime vuosina kiinnostus sosiaalialan työmenetelmien vaikuttavuuteen on lisääntynyt. Se kiinnostaa työn eettisyyden, asiakashyötyjen ja kustannusten näkökulmasta. Tavoite onkin, että sosiaalialan työmenetelmät perustuvat jatkossa luotettavaan ja koeteltuun tietoon.

Tilastollisesti osoitettu vaikuttavuus ja tutkimustiedon tiivistäminen järjestelmällisen kirjallisuuskatsauksen muotoon ovat olleet välineitä vaikuttavuustiedon tuottamisessa. Sosiaalialalla ja kasvatuksen alalla kiinnostus vaikuttavuustiedon tuottamiseen myös laadullisen tutkimuksen pohjalta on virinnyt, kehittelijöinä esimerkiksi brittiläiset tutkimuslaitokset EPPI-centre ja SCIE.

Stakesin FinSoc on osallistunut kahden järjestelmällisen kirjallisuuskatsauksen laatimiseen, jotka on raportoitu FinSocin julkaisusarjoissa. Ne koskevat vanhusten ehkäisevien kotikäyntien vaikutuksia (Maisa Toljamo ja tutkijaryhmä 2005) ja sosiaalityön perheinterventioiden vaikutuksia (Riikka Westman ja tutkijaryhmä 2006).

Kartoittava kirjallisuuskatsaus on SCIE:n kehittämä tiedon tiivistämisen muoto. Sen tarkoitus on suhteellisen nopealla aikataululla tuottaa tiivistetty katsaus siitä, mitä tiedetään jonkun intervention vaikutuksista. Tällainen katsaus on tehty FinSocissa osallistavien työmenetelmien vaikutuksista organisaation kehittämisessä (Harkko ja tutkijaryhmä 2006).

Tämän kartoittavan kirjallisuuskatsauksen taustana on kuntouttavan sosiaalityön orientaation kehittyminen sosiaalityön työmenetelmänä erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien työelämän ja opiskelun ulkopuolelle jääneiden työikäisen nuorten ja aikuisten auttamisessa. Yksittäistä projektitietoa sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista oli saatavilla. Samoin oli tietoa lääketieteellisesti painottuvan kuntoutuksen vaikutuksista. Sen sijaan sosiaalisesti painottuvan kuntoutuksen vaikutuksia ei ollut kirjallisuuskatsauksiksi tiivistetty.

Järjestelmällinen, myös kartoittava, kirjallisuuskatsaus vaatii tuekseen tutkijaryhmän. Se on tarpeen kaikissa vaiheissa; hakukriteereiden täsmentämisessä, mukaan otettavien tutkimusten valinnassa, tulosten analyysissä ja tulokinnassa sekä johtopäätösten teossa. Tulosten luotettavuuden varmistaminen on senioritutkijoiden vastuulla. Tässä raportissa tehdyt valinnat on eksplikoitu ja ongelmat on nostettu esille, jotta katsauksia jatkossa tekevät voivat välttyä samoilta pulmilta.

Tutkimusryhmässä ovat eri kokoonpanoissa olleet Stakesin informaattikko Veera Ristikartano, tutkimuspäällikkö Ilse Julkunen, erikoistutkija Juha Koivisto, tutkija Laura Yliruka, tulosaluejohtaja Riitta Haverinen ja tutkimusavustaja Terhi Hinkka (9/2005–2/2006). Muutkin FinSocin asiantuntijat ovat kommentoineet raporttia sen eri vaiheissa. Terhi Hinkka toimi raportin pääasiallisena kirjoittajana ja hän vastaa tehdyistä analyyseistä. Raportin viimeistelystä vastasivat erikoistutkija Juha Koivisto ja tulosaluejohtaja Riitta Haverinen.

Kiinnostavia lukuhetkiä!

Riitta Haverinen
tulosaluejohtaja
Sosiaalipalvelut tulosalue, Stakes

Tiivistelmä

Terhi Hinkka, Juha Koivisto, Riitta Haverinen. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Stakes, Raportteja 12/2006. 56 sivua, hinta 16 €. Helsinki 2006. ISBN 951-33-1866-4

Tämän kartoittavan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli selvittää, millaisia työmuotoja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetään, millaisilla yhteistyörakenteilla sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja toteutetaan, ja mitä tiedetään sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista.

Kirjallisuushaut toteutettiin seuraaviin suomalaisiin sähköisiin tietokantoihin: Linda (yliopistokirjastojen yhteistietokanta), Fennica (Kansallisbibliografia) ja Arto (kotimainen lehtiartikkelitietokanta). Hauilla etsittiin vuosina 2000–2005 julkaistua aineistoa. Katsauksen aineisto koostuu 20:sta sovitut sisäänottokriteerit täyttäneestä kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja ja niiden vaikutuksia käsittelevästä, lähinnä ladullisesta arviointiraportista ja kehittämisprojektin raportista.

Katsauksen aineiston tutkimukset sisälsivät hyvin moninaisia tavoitteita ja interventioita. Analysoitujen tutkimusten kohderyhminä olivat pääasiassa työelämän ja opiskelun ulkopuolella olevia, mutta kuitenkin työikäisiä nuoria ja aikuisia, joilla oli syrjäytymisen vaara, elämänhallinnan ongelmia ja/tai alentunut toimintakyky. Tutkimuksista kerätyt tiedot on koottu tiivistetyksi katsauksen liitetaulukkaan.

Sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön sekä käsitteiden sisältö että työn ilmenemismuodot kehittyvät erilaisissa yhteistyön rakenteissa. Työmuotojen sisältöä haetaan erilaisten yhteistyön rakenteiden avulla, usein projekteissa, jotka ovat rakenteita irrallaan perinteisistä organisaatioista. Kokonaisuutena sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto käsittää analyysin perusteella seuraavat osat: psykososiaalinen työ, suunnitelmallinen työskentelymalli, työllistämisen tukitoimet sekä moniammatillinen työ, verkostoyhteistyö ja yhteistyö asiakkaan lähiverkoston kanssa

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöön liittyy erilaisia ihmisen voimavarojen aktivoimiseen ja tukemiseen suunnattuja työmuotoja. Näitä toteutetaan yksilötyönä, parityönä (esim. sosiaalityöntekijä ja sosiaalihoaja -työpari, tai sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja) tai laajempaa yhteistyönä, jossa on mukana sosiaalityön, työvoimatoimen ja erilaisten muiden organisaatioiden työntekijöitä. Myös työtä toteuttavien ammatillinen koulutus ja työorientaatiot voivat olla hyvin erilaisia.

Työskenteleminen yhteistyökumppanien kanssa esiintyi aineistossa sosiaaliselle kuntoutukselle ja kuntouttavalle sosiaalityölle ominaisena piirteenä. Tarkasteltuja projekteja ja työmuotoja toteutettiin monitoimijaisissa työverkostoissa, joissa organisaatioiden rajat liudentuvat. Rajojen ylittäminen näkyi aineistossa ammattiroolien, organisaatioiden, yhteen työmuotoon perustuvan toimintamallin, tiedonkulun ja voimakkaan asiakas-työntekijähierarkian ylittämisen muodossa.

Erilaisina projekteina toteutetut moninaiset sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot tuottivat pääasiassa positiivisia vaikutuksia kohderyhmissä. Vaikutukset näkyivät esimerkiksi sosiaalisten taitojen karttumisenä, itsetunnon kohenemisenä, yleisemmin elämänhallinnan paranemisenä, työllistämistoimenpiteisiin ja koulutukseen osallistumisena sekä työllistymisenä. Yksittäisten työmuotojen- tai menetelmien vaikuttavuudesta ei analyysin pohjalta kuitenkaan voi tehdä päätelmiä. Näyttää siltä, että sosiaalisen kuntoutuksen erilaisten työmuotojen yhdistäminen on keskeinen ulottuvuus positiivisten vaikutusten saavuttamisen kannalta. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotojen kehittämisen kannalta haasteeksi katsauksesta nousee intensiivisemmän ja pitkäaikaisemmän asiakastyön mahdollistaminen työresurssein. Työresurssien, asiakasmäärien ja asiakassuhteiden pituuden keskinäisten suhteiden tarkastelu edellyttäisi kuitenkin systemaattisempaa analyysiä, mitä tässä katsauksessa oli mahdollista tehdä.

Asiasanat: Aikuiset ja nuoret, sosiaalinen kuntoutus, työmuodot, vaikutukset, kartoittava kirjallisuuskatsaus

Sisällys

Lukijalle

Tiivistelmä

Taulukot ja kuvat.....	8
TAUSTA	9
KATSAUKSEN TAVOITTEET, TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA KESKEISET KÄSITTEET	11
MENETELMÄT JA AINEISTO	12
Tietokannat ja hakusanat	12
Tutkimusten valintakriteerit	13
Aineiston systemaattinen analysointi	15
Katsauksen aineisto	15
ANALYYSIN TULOKSET	17
Kohderyhmät.....	17
Toteuttajaorganisaatiot	18
Yhteistyötahot	20
Tehtävänimikkeet	21
Sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto	23
Työmuodon osat.....	23
Työmuodon toimivuuden edellytykset	27
Työmuodon toteutuksen esteet	28
Vaikutukset kohderyhmittäin.....	29
Syrjäytymisuhan alla olevat 15–17-vuotiaat nuoret	30
17–24-vuotiaat nuoret aikuiset	30
Mielenterveyskuntoutujat	31
Maahanmuuttajat	32
Kehitysvammaiset.....	33
Päihteidenkäyttäjät.....	33
Aikuissosiaalityön asiakkaat ja pitkäaikaistyöttömät	34
Sosiaalisen kuntoutuksen asiakasvaikutukset	36
JOHTOPÄÄTÖKSET	37
POHDINTA	39
Lähteet	41
Liitteet:	
Liite 1. Tutkimusten kohderyhmät, tavoitteet, työmuoto ja seuranta-aika	43
Liite 2. Tutkimusten tutkimuskysymykset, tulosmuuttajat/mittarit, arviointimenetelmät ja -aineisto sekä vaikutukset.....	49

Taulukot

Taulukko 1. Projektien ja työmuotojen kohderyhmät	17
Taulukko 2. Projektien ja työmuotojen ryhmittely ja toteuttajaorganisaatiot	19
Taulukko 3. Projekteissa ja työmuodoissa käytetyt tehtävänimikkeet	22

Kuviot

Kuvio 1. Tutkimusaiheen hahmottuminen hakuprosessin aikana	11
Kuvio 2. Projektien ja työmuotojen yhteistyötahoja	21
Kuvio 3. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodon osat	23
Kuvio 4. Psykososiaalinen työ	24
Kuvio 5. Suunnitelmallinen työskentelymalli	25

TAUSTA

Tämä kartoitava kirjallisuuskatsaus analysoi aikuisille ja nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja. Katsauksessa tarkastellaan sitä, millaisia työmuotoja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetään ja millaisia vaikutuksia käytettävillä työmuodoilla on olemassa olevan tutkimuksen perusteella ollut.

Tämän katsauksen aihealuetta on aiemmin tarkasteltu muun muassa *Kannattaako kuntoutus*-teoksessa, jossa tutkitaan pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksen, päihdekuntoutuksen ja psykiatrisen kuntoutuksen vaikuttavuutta lähinnä satunnaistettujen koeasetelmien ja ei-kokeellisten vertailuasetelmien pohjalta (Aalto ym. 2003). Mannila & Laisola-Nuotio (2003) kokoavat yhdessä teoksen artikkeleista suomalaisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutusinterventioita koskevien selvitysten ja tutkimusten tuloksia. Tarkastelussa oli mukana varsin heterogeeninen selvitysten ja tutkimusten joukko. Aineistossa oli mukana satunnaistettuihin koe-asetelmiin ja ei-kokeellisiin vertailuasetelmiin perustuvia tutkimuksia sekä seurantatutkimuksia ja laadullisia tutkimuksia. Kirjoittajat toteavat yhteenvedona interventioiden vaikututtavuudesta seuraavaa: 1) kuntoutuksella näytti olevan vaikutusta asiakkaiden psyykkisten valmiuksien ja kunnon paranemiseen, 2) kuntoutuksella oli myös vaikutusta elämäntilanteiden eriytymiseen, tarkemmin sanottuna pitkäaikaistyöttömyyden päättymiseen työllistymisen, koulutukseen siirtymisen tai eläkeratkaisun kautta, avoimille työmarkkinoille sijoittuminen oli kuitenkin harvinaista, ja 3) kuntoutus oli tehokkaampaa silloin, kun se perustui eri hallintokuntien, kohderyhmien ja tärkeiden sidosryhmien (erityisesti työnantajataho) väliseen aitoon yhteistyöhön. Kirjoittajien mukaan interventioiden vaikuttavat elementit jäävät usein täsmentymättä. Laadullisen tutkimuksen tarkempi analysointi jää artikkelin ja koko edellä mainitun teoksen kysymyksenasettelun ulkopuolelle.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa tarkastellaan sosiaalisen kuntoutuksen työmuotojen ja interventioiden sisältöä laadullisesti. Laadullisesta tutkimuksesta on tehty joitakin kirjallisuuskatsauksia aiemmin Suomessa. Blomgren (2005) on eritellyt palveluohjauksen toimivuuden elementtejä suomalaisessa kirjallisuudessa. Anis (1999) on tehnyt systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ratkaisukeskeisestä sosiaalityöstä. Harkko, Haverinen & Koivisto (2005) käsittelevät katsauksessaan osallistavan arvioinnin vaikutuksia organisaatioiden kehittämisessä.

Katsauksen aiheeksi määriteltiin aluksi aikuisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä käytettävät työmuodot ja niiden vaikutukset. Tietokantoihin tehdyillä hauilla löytyi kuitenkin vain vähän raportoitua tietoa aikuisten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä ja sen vaikutuksista. Tämän perusteella katsauksen aihe laajennettiin koskemaan aikuisille ja nuorille suunnattua sosiaalista kuntoutusta. Kutsumme jatkossa aihealuetta, jonka aineisto kattaa, sosiaalisesti kuntoutukseksi.

Katsauksen yhtenä tavoitteena on nostaa esille tietoa sosiaalisen kuntoutuksen projekteissa ja työkokeiluissa käytetyistä työmuodoista ja niiden vaikutuksista sekä tuoda kyseinen tieto käytettäväksi ja hyödynnettäväksi sosiaalisen kuntoutuksen työkentälle. Aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön, kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalinen kuntoutus -käsitteiden epäselvyys ja pyrkimys niiden haltuunottoon on taustana aiheen valinnalle. Aiheen ajankohtaisuus pohjautuu osaltaan sosiaalitoimistoissa vuosituhaten vaihteesta alkaen toteutettuihin työnjaon muutoksiin, joiden tavoitteena on ollut siirtää pääosa toimeentulotuen käsittelytyöstä sosiaalityöntekijöiltä etuuskäsittelijöille. Tämän lisäksi sosionomeja on rekrytoitu aiempaa laajemmin aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön tehtäviin. Nämä työjaolliset muutokset ovat saaneet aikaan pohdiskelua aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön sisällöstä ja työmuodoista. Myös sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen projekteissa on kehitetty, kokeiltu ja raportoitu työmuotoja ja niiden vaikuttavuutta koskevaa tietoa. Uudet hyviksi todetut työkäytännöt eivät kuitenkaan näytä juurtuvan helposti pysyviksi työn välineiksi tai leviävän laajempaan käyttöön. Sosiaalitoimistoissa aikuisten kanssa

tehtävässä työssä käytettäviä työmuotoja ja niiden vaikutuksia on kirjattu ylös ja systematisoitu melko vähän.

Tietokantoihin tehtyjen hakujen kautta löytyi muutama suomalainen aikuisille suunnattua sosiaalityötä käsittelevä selvitys. Näissä selvityksissä oli analysoitu asiakkaisiin ulottuvia vaikutuksia vähän eikä tarkasteluissa ollut käytetty seurantarohmiä. Tämän perusteella sosiaalitoimistossa aikuisten kanssa tehtävä sosiaalityö ja sen vaikutukset näyttäisivät siis olevan yhä paljolti hiljaisen tiedon aluetta. Sosiaalityön, kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen tarve on tuotu esiin myös muutamassa muussa julkaisussa. Tampereen kaupungin sosiaalitoimissa tehdyn aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishankkeen raportissa todetaan sosiaalityöntekijöiden kokevan analyttisen asiakasprosessien erittelyn aikuissosiaalityön haasteeksi (Neuvonen 2003, 3). Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa määritellään kuntouttava sosiaalityö yhdeksi sosiaalityön työorientaatioksi ja nostetaan kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja työmenetelmien kehittäminen yhdeksi sosiaalityön keskeiseksi kehittämisalueeksi (Karjalainen & Sarvimäki 2005). Tuusa (2005, 87) toteaa tutkimuksessaan, että nykyisten työhallinnon ja sosiaalitoimen palveluiden välimaastoon jää palveluaukko, jonka täyttämiseen tarvittaisiin lisää sosiaalisen kuntoutuksen palveluita.

Sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen jäsennystyötä tehdään lisäksi muun muassa sosiaalialan osaamiskeskuksissa, yliopistoissa, työvoimapalvelukeskuksissa ja sosiaalitoimistoissa. (esim. Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen tutkimustoiminta, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskusten Heikki Waris -instituutin ja Soccan hankkeet, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hankkeet; ks. lähteet). Sosiaalityön ammatillisia työprosesseja pyritään tekemään näkyviksi myös Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen verkkosivuston SosWebin sisällön kautta.

KATSAUKSEN TAVOITTEET, TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA KESKEISET KÄSITTEET

Tämän kartoittavan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tuottaa tietoa aikuisille ja nuorille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista, työn tekijöistä ja työn vaikutuksista.

Tutkimuskysymys muotoiltiin aluksi seuraavasti: Mitä tietoa löytyy aikuisten syrjäytymistä ehkäisevistä aikuissosiaalityön ja kuntouttavan sosiaalityön työmuotojen ja -menetelmien vaikutuksista tai hyödyistä? Osoittautui kuitenkin, että *aikuissosiaalityö* ja *kuntouttava sosiaalityö* -hakusanoilla ei saada riittävästi tuloksia suomalaisista tietokannoista. Näin hakusanoja ja tutkimuskysymyksiä jouduttiin pohtimaan uudelleen (kuvio 1). Hakuprosessin edetessä tutkimuskysymykset muuntuivat seuraaviksi:

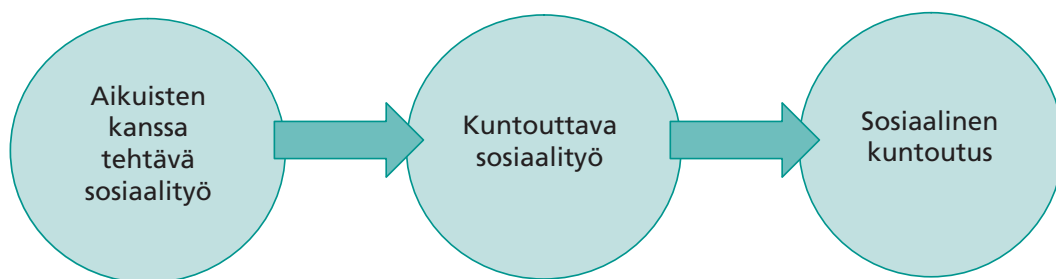
- Millaisia työmuotoja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytetään?
- Millaisilla yhteistyörakenteilla sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja toteutetaan?
- Mitä tiedetään sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista?

Tässä kirjallisuuskatsauksessa käytetään sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön käsitteitä, joita on määritelty esimerkiksi seuraavasti:

Järvikosken & Härkäpään (2004, 24) määritelmän mukaan sosiaalisella kuntoutuksella voidaan tarkoittaa prosessia, jolla pyritään parantamaan sosiaalista toimintakykyä – kykyä selviytyä arkipäivän välttämättömistä toiminnoista, vuorovaikutussuhteista sekä oman toimintaympäristön rooleista – muun muassa helpottamalla asumista, liikkumista ja yleistä osallistumista, huolehtimalla taloudellisesta turvallisuudesta ja tukemalla sosiaalisia verkostoja.

Yksi tapa määritellä kuntouttava sosiaalityö (empowering social work) on nähdä se ”monimuotoisena muutostyönä, (...) jonka tavoitteena on luoda, palauttaa ja ylläpitää omaehtoisen selviytymisen, hyvän elämänlaadun ja elämönhallinnan edellytyksiä, ehkäistä syrjäytymistä, tukea asiakkaiden itsenäisiä ja myönteisiä elämänvalintoja sekä täysivaltaista kansalaisuutta. Kuntouttavaa sosiaalityötä tarvitaan erilaisissa elämäntilanteissa, joissa ihmisten ja erilaisten ryhmien täysivaltainen toiminta on vaikeutunut tai vaikeutumassa. Kuntouttavan sosiaalityön orientaatiota tarvitaan ennen muuta kuntien sosiaalitoimistoissa, päihde-, mielenterveys-, kuntoutus-, vammais-, vanhus- ja maahanmuuttajatyössä sekä terveys- ja kriminaalisosiaalityössä.” (Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto.)

Edellä esitettyjen käsitteiden määritelmistä ei vallitse yksimielisyyttä (ks. esim. Tuusa 2005, 36). Tässä kirjallisuuskatsauksessa ei analysoida kyseisiä käsitteitä tarkemmin, vaan pitäydytään esitetyissä määritelmissä. Katsauksen työstämisen edetessä kävi ilmeiseksi, että sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön käsitteiden sisältö ja työn ilmenemismuodot kehittyvät erilaisissa yhteistyön rakenteissa. Työmuotojen sisältöä haetaan erilaisten yhteistyön rakenteiden avulla, usein projekteissa, jotka ovat rakenteita irrallaan perinteisistä organisaatioista.

KUVIO 1. Tutkimusaiheen hahmottuminen hakuprosessin aikana

MENETELMÄT JA AINEISTO

Tämä kartoittava kirjallisuuskatsaus on saanut vaikutteita brittiläisten tutkimuskeskusten SCIE:n ja EPPI-centren kirjallisuuskatsauksista (ks. Koivisto 2005). Kirjallisuuskatsauksissa määritellään ennalta mukaan otettavien tutkimusten valintakriteerit. Järjestelmällinen keskeisten teemojen analyysi tekee katsauksesta systemaattisen. Systemaattisissa kirjallisuuskatsauksissa on viime aikoina analysoitu enenevässä määrin laadullista tutkimusta kvantitatiivisen tutkimuksen lisäksi (esim. Oliver ym. 2005).

Sosiaalialan ja sosiaalityön kannalta on keskeistä tuottaa tietoa interventioiden tai työmenetelmien vaikutuksista analysoimalla myös laadullista tutkimusta. Näin voidaan laajentaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen alaa sosiaalialan työtapojen ja interventioiden sekä sosiaalityön olemuksen ehdoilla. Tavoite oli alun perin tehdä systemaattinen kirjallisuuskatsaus, mutta koehakujen edetessä ilmeni, ettei aineisto täyttänyt systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kriteerejä. Siksi päädyimme kartoittavaan kirjallisuuskatsaukseen. Vaikka kirjallisuushaut toteutettiin huolellisesti, otos ei kata kaikkea aihealuetta käsittelevää suomalaisesta kirjallisuutta.

Tietokannat ja hakusanat

Katsauksen aiheeseen sopivien hakusanojen löytämiseksi tehtiin alustavia hakuja kotimaisista ja ulkomaisista tietokannoista. Tiedonhaun suunnittelussa oli mukana Stakesin informaattikko. Koehakujen tulokset käytiin läpi ja niiden joukosta valikoitiin aineistoksi etukäteiskriteerit täyttävät julkaisut. Koehaun pohjalta hahmoteltiin myös tarkemmat hakusanat. Haku rajattiin vuosiin 2000–2005, koska käsitteet ”sosiaalinen kuntoutus” ja ”kuntouttava sosiaalityö” ovat uudehkoja käsitteitä. Lisäksi etsittiin katsauksen aihepiiriä käsitteleviä kehittämis- ja tutkimustyön raportteja. Haut toteutettiin lokakuussa 2005, joten tämän ajankohdan jälkeen tietokantoihin lisätyt aihepiiriä koskevat viitteet eivät ole mukana hakutuloksissa.

Kirjallisuuskatsauksen aiheena oli aluksi aikuissosiaalityön työmenetelmät ja niiden vaikutukset. Tehtäessä koehakuja tietokantoihin *sosiaalityö*-hakusana todettiin yksin käytettynä hankalaksi, koska kaikkia sosiaalityön alaan liittyviä artikkeleita ei ole indeksoitu välttämättä asiasanalla sosiaalityö. Vapaatekstihaussa *sosiaalityö* -sanan todettiin puolestaan tuottavan varsinkin ulkomaisista tietokannoista liian laajoja hakutuloksia: viitteet olivat laadultaan sekalaisia, ja niiden joukossa oli paljon sellaista kirjallisuutta, joka ei käsitellyt sosiaalityötä. Ulkomaisissa tietokannoissa asiasanoitus oli niukkaa.

Hakusanojen valinnassa ongelmaksi muodostui yhtäältä liian laaja ja kirjava tulosjoukko, toisaalta liian tiukasti rajaava haku. Toimivia hakulauseita oli vaikeaa muotoilla. Samojen sanojen käyttäminen suomeksi ja englanniksi osoittautui vaativaksi tehtäväksi kotimaisissa ja ulkomaisissa tietokannoissa erilaisten asiasanoituskäytäntöjen vuoksi. Havaittiin myös, ettei *aikuissosiaalityö*-sanaa voitu kääntää englanniksi sosiaaliturvajärjestelmän ja sosiaalityön rakenteellisten eroavaisuuksien vuoksi (vrt. Rissanen ja Aalto 2002, 10).

Aikuissosiaalityö-hakusanalla löytyi vajaa kymmenen viitettä suomalaisista tietokannoista. Myös hakusanalla *kuntouttava sosiaalityö* saadut tulokset olivat määrällisesti pieniä. Varsinaisissa hauissa piti tämän vuoksi käyttää hakusanoina kuntouttavan sosiaalityön rinnakkaiskäsitteitä kuten *sosiaalinen kuntoutus* ja *moniammatillinen sosiaalityö*. Tämän lisäksi esimerkiksi aihealueen kannalta tarkoituksenmukainen hakusanojen yhdistelmä *sosiaalityö + menetelmät + vaikutukset* ei tuottanut suomeksi yhtään tulosta. Alla luetellaan haun keskeiset käsitteet sekä koehauissa käytetyt tietokannat ja hakusanat.

Koehakujen suomenkieliset hakusanat olivat: sosiaalityö, aikuissosiaalityö, aikuiset, kuntouttava sosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus, psykososiaalinen kuntoutus, moniammatillinen sosiaalityö, moniammatillinen kuntoutus, muutostyö, verkostotyö, projektit, menetelmät, interventio, vaikutukset, työmallit, työmenetelmät. Koehaut tehtiin yliopistokirjastojen yhteistietokanta Lindaan, Stakesin kirjastotietokantaan StakesLib, Kansallisbibliografia Fennicaan, Eduskunnan ja Kuntaliiton kirjastojen tietokantoihin sekä kotimaisiin lehtiartikkelitietokannat Arto ja Aleksis. Lisäksi tehtiin haut EBSCOhostiin ja CSA:han.

Koehakujen englanninkieliset hakusanat olivat: social work, rehabilitative social work, social rehabilitation, psyko-social rehabilitation, rehabilitation, multiprofessional social work, empowerment, young people, young adults, adults, methods, effects, effectiveness, outcome(s), benefits, evaluation.

Koehakujen perusteella tehtiin varsinainen haku vain suomalaisiin tietokantoihin. Haut toteutettiin seuraaviin sähköisiin tietokantoihin:

Linda (yliopistokirjastojen yhteistietokanta),

Fennica (Kansallisbibliografia) ja

Arto (kotimainen lehtiartikkelitietokanta). Hauilla etsittiin vuosina 2000–2005 julkaistua aineistoa.

Varsinaisessa haussa käytetyt hakusanat ja niiden yhdistelmät:

- sosiaalinen kuntoutus
- moniammatillinen sosiaalityö
- aikuissosiaalityö
- sosiaalityö + vaikutukset/vaikuttavuus
- sosiaalityö + menetelmät
- sosiaalityö + kuntoutus/kuntoutuminen
- sosiaalityö + kuntoutus/kuntoutuminen + vaikutukset/vaikuttavuus
- empowerment; voimavarat/voimavaraistaminen.

Tämän lisäksi pyydettiin neljää suomalaista sosiaalityön ja kuntouttavan sosiaalityön asiantuntijaa ehdottamaan tutkimuksia, jotka voisivat täydentää aineistoa ja vastata valintakriteereitä. Vastaus saatiin kolmelta asiantuntijalta: Laura Yliruka, Helsingin yliopisto ja Heikki Waris -instituutti, Matti Tuusa, Kuntoutussäätiö ja Eeva Liukko, Heikki Waris -instituutti. Aihepiirin teoksia haettiin lisäksi manuaalisesti lähdeviitteitä läpi käymällä. Päällekkäisyyksien välttämiseksi haettiin myös aihepiiristä jo tehtyjä kirjallisuuskatsauksia, joita ei löytynyt. *Kannattaako kuntoutus* -teoksen kysymyksenasettelu sijoittuu kuitenkin lähelle tämän katsauksen tarkastelunäkökulmaa (Aalto ym. 2003).

Tutkimusten valintakriteerit

Monivaiheisen hakuprosessin tuloksena löytyneistä julkaisuista valittiin katsaukseen mukaan ne suomalaiset sosiaalista kuntoutusta analysoivat tutkimukset ja raportit, jotka täyttivät etukäteen asetetut sisääntokriteerit (inclusion criteria):

- teoksessa analysoidaan sosiaalisessa kuntoutuksessa käytössä olevia työmuotoja ja työmuotojen vaikutuksia
- asiakasryhminä ovat aikuiset ja/tai nuoret
- toteutetun työn tavoite on asiakkaiden sosiaalisten ongelmien vähentäminen ja ehkäisy
- interventiot on kuvattu

- tuloksia ja hyötyjä asiakkaille on kuvattu
- interventioiden tuloksia ja vaikutuksia on tarkasteltu empiirisen aineiston tai teoreettisen kirjallisuuden avulla.

Poissulkemiskriteerit (exclusion criteria) olivat:

- kuvaileva tutkimus, joka ei raportoi työmuodon käytön prosessia ja asiakkaille koituvia tuloksia, hyötyjä sekä vaikutusten arviointia
- pro gradu -tutkielmat
- lastensuojelu ja perhetyö muun kuin nuoriin kohdistuvan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen osalta
- lääkinnällistä ja fyysistä kuntoutusta käsittelevä kirjallisuus
- sopeutumisvalmennus, TYK ja TYKY-kuntoutus
- ainoastaan vanhusten kuntoutusta käsittelevät teokset.

Jos samasta tutkimusprojektista löytyi useita tutkimuksia, käytettiin "tieteellisesti korkeatasoisinta" julkaisua. Useita projekteja käsittelevien yhteenvetoraporttien ja niissä mukana olevien projektien raporttien mukaan ottamisesta päätettiin tapauskohtaisesti. Projektiraporttien lisäksi otettiin mukaan yksittäisiä raportteja, mikäli ne sisälsivät olennaista lisätietoa. Aineiston valinta oli monivaiheinen prosessi. Osa aineistoa jouduttiin rajaamaan analyysin ulkopuolelle, koska työmuotoa tai asiakkaille koituvia vaikutuksia ei ollut kuvattu riittävän tarkasti, tai muuta olennaista tietoa puuttui.

Hakutulokset analysoitiin seuraavalla tavalla:

1. Aihepiiriä koskevat teokset valikoitiin hakutulosten joukosta teosten nimekkeiden ja tietokannassa käytettyjen asiasanojen perusteella. Suomalaisissa kirjasto- ja artikkelitietokannoissa ei ole luettavissa teosten tiivistelmiä, joten tässä vaiheessa ei ollut mahdollista käyttää tiivistelmiä valikoimisen apuna.
2. Valitut teokset tilattiin ja käytiin läpi: täytyvätkö sisäänottokriteerit. Sisäänottokriteerit olivat niin "sisällölliset", ettei mukaan ottamisesta voitu päättää tiivistelmien lukemisen perusteella, vaan valinnan tekeminen vaati koko teoksen läpikäymistä.
3. Matriisin otsikoiden mukaiset tiedot poimittiin teoksista.
4. Matriisiin kerätyt tiedot analysoitiin sarakkeittain.

Tutkimusaineisto karsiutui valintakriteerien perusteella kaikissa neljässä vaiheessa. Kun julkaisuja jouduttiin myös tilaamaan ja aineiston saapumisen aikarajaksi asetettiin 25.11.2005, rajoitti se osaltaan tutkimusaineistoa. Tutkimusaineiston karsiutumisen syynä oli se, ettei suomalaisissa kirjasto- ja artikkelitietokannoissa ole systemaattisesti strukturoituja tiivistelmiä, joiden pohjalta yleensä kansainvälisissä kirjallisuuskatsauksissa tehdään ensimmäinen valinta. Osa aineiston rajoituksista johtui aikataulullisista syistä.

Aineiston valintakriteerien perusteella tapahtuva tutkimusmateriaalin läpikäynti, kuten raporteissa esitettyjen interventioiden ja niiden käytön kuvauksen analyysi, vei runsaasti aikaa. Tutkimuksissa, raporteissa ja artikkeleissa oli huomattavia tasoeroja ja vaaditun "minimitason" kuvauksen vaatimusta pohdittiin tutkimusryhmässä useita kertoja. Ongelmaksi tuli myös se, ettei tutkimusten ja raporttien rakenne noudattanut yhtenäistä logiikkaa, vaan tietojen etsiminen edellytti koko julkaisun läpikäymistä. Tutkimusassistentti vastasi aineiston läpikäymisestä, mutta esille tulleista ongelmista keskusteltiin ja niitä ratkottiin yhdessä tutkimusryhmässä. Analyysin ulkopuolelle on voinut jäädä keskeisiäkin julkaisuja, mikä on otettava huomioon tuloksia tulkittaessa.

Aineiston systemaattinen analysointi

Katsaukseen valitusta kirjallisuudesta poimittiin taulukkoon seuraavat asiat:

- teoksen nimi, tekijä ja julkaisuvuosi
- projektin tai työmuodon taustan kuvausta
- tutkimuskysymykset
- arviointimenetelmä ja aineisto
- projektin tai työmuodon tavoitteet
- osallistujat tai kohderyhmä
- osallistujien määrä
- ammattiryhmät, jotka työtä tekevät
- konteksti, jossa työtä tehdään
- projektissa tai työmuodossa mukana olevat tahot ja muut yhteistyötahot
- työmuodon kuvaus
- tärkeät elementit työmuodon toimivuuden kannalta
- työmuodon toteuttamisen ongelmia
- keskeiset tulokset/ hyödyt/ vaikutukset ja vaikuttavuus
- projektin toteuttamisaika
- seuranta-aika intervention jälkeen
- tulostuottajat ja -mittarit.

Tiedot kirjattiin taulukkoihin käsiteltävyyden ja vertailtavuuden vuoksi sekä analyysin tekemisen helpottamiseksi. Aineiston käsittelyssä käytettiin Excel-ohjelmaa. Aineisto raportoidaan seuraavassa teemoittain ja osin taulukoina. Kokonaisaineiston taulukko on tiivistetty liitteissä 1 ja 2.

Taulukkoon kootut tiedot analysoitiin aineistolähtöisesti laadullisin menetelmin. Työmuotojen asiakasvaikutuksia koskevat tiedot analysoitiin kohderyhmittäin. Aineistosta pyrittiin muodostamaan teemoitteluja, tyypittelyjä tai luokituksia. Näitä testattiin aineistoon. Aineistoa myös kvantifioitiin niiltä osin kuin se katsottiin mielekkääksi. Aineiston kvantifioimista rajoitti se, ettei aineistossa esitetty aina työmuotojen kuvausta selkeästi. Kuitenkin työmuodon kuvausta ja tärkeitä elementtejä työmuodon toimivuuden kannalta käsittelevät osiot sisälsivät melko paljon vertailukelpoista informaatiota. Sitä yhdisteltiin jonkin verran analyysin tekovaiheessa aineiston sisäistä logiikkaa seuraten.

Katsauksen aineisto

Tämän kartoittavan kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu 20 kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja ja niiden vaikutuksia käsittelevästä arviointiraportista ja kehittämisprojektin raportista (ks. Lähdeluettelo). Aineistoon kuuluu yksittäisjulkaisuja, artikkeleita, sekä projektien toimintaa kartoittavia projektiraportteja ja erilaisilla arviointimenetelmillä toteutettuja projektiarviointeja.

Aineisto voidaan jakaa kahteen ryhmään:

- 1) yhtä projektia tai työmuotoa käsittelevät arvioinnit ja
- 2) useampia projekteja analysoivat tai useita tapauksia käsittelevät arvioinnit.

Yhtä projektia tai työmuotoa analysoitiin suurimmassa osassa (17) aineistoa. Tähän ryhmään kuuluvaksi luokiteltiin myös Kuntouttavan työtoiminta -lain toteutusta käsittelevä teos (Ala-Kauhaluoma ym. 2004), koska siinä arvioidaan yhden työmuodon toteutusta vaikkakin suuren

aineiston avulla. Useita tapauksia käsittelevissä arvioinneissa, joita oli aineistossa kolme kappaletta (Ala-Kauhaluoma ym. 2005; Suikkanen ym. 2004; Martti 2003), on analysoitu useampia sosiaaliseen kuntoutukseen keskittyneitä projekteja. Ala-Kauhaluoman ym. (2005) arvioinnissa oli mukana sosiaalisen kuntoutuksen ja työllistämisen asiakastyöhön keskittyneiden hankkeiden lisäksi tutkimusta ja tiedottamistoimintaa.

Kolmessa tutkimuksessa oli käytetty kvasikokeellista tutkimusasetelmaa. Näistä kahdessa tutkimuksessa käytettiin vertailuaineistona projektin asiakkaita vastaavan asiakasryhmän työmarkkina-asemaa ja hyvinvointiresursseja koskevaa aineistoa (Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Valkonen & Harju 2005) ja yhdessä tutkimuksessa projektin keskeyttäneiden asiakasaineistoa (Karjalainen & Blomgren 2004). 15 hankkeessa oli käytetty moniaineistoarviointeja. Muiden raporttien ja artikkelien aineisto koostui kyselyistä (Kätsyri 2004), teemahaastatteluista (Martikainen 2002) ja sosiaalityöntekijän kuvaamista asiakastapauksista (Leino 2003; Lähtenmäki ym. 2003). Yksi raportti oli projektityöntekijöiden tuottama projektityön ja projektityökokemusten kuvaus, ammatillinen arviointi, ilman erikseen kerättyä aineistoa (Pääkkö-Topi & Vuorenmaa 2001).

Yksittäisten kehittämisprojektien ja työmuotojen osallistujamäärät vaihtelevat kolmesta 6176:een. Keskeyttäneiden määrää ei aina raportoitu. Arvioinnit kattoivat useimmiten vain osan projektiin osallistujista. Otosten koko vaihteli kolmen ja 1 366:n välillä, mutta se oli useimmiten joitakin kymmeniä. Kahdeksassa raportissa oli käytetty seuranta-aineistoa. Seuranta-aika vaihteli 3–12 kuukauden välillä. Kahdessa julkaisussa ei ollut varmoja tietoja seuranta-ajan pituudesta (Eskelinen & Kallio 2001; Rautakorpi 2002). Yhdessä arvioinnissa käytettiin tulosmittaria (PGWP-lomake) (Rostila 2001).

Kahdessa arviointiraportissa käytettiin arviointimenetelmänä moninäkökulmaista lähestymistapaa (Julkunen ym. 2001; Ala-Kauhaluoma ym. 2004) Nämä arviointiraportit koostuivat useista eri positioista ja erilaisten aineistojen avulla tehdyistä projektin tai työmuodon arvioinnista. Yhdessä arvioinnissa käytettiin kahta arviointimenetelmää, kehittävä- ja lopputulosarviointi (Valkonen & Harju 2005). Viidessä arvioinnissa käytettiin menetelmänä realistista arviointia (Martti 2003; Karjalainen & Blomgren 2004; Rostila 2001; Notko & Järvikoski 2004; Suikkanen ym. 2004). Muussa aineistossa oli käytetty prosessuaalista ja monitoriluonteista evaluaatiota (Eskelinen & Kallio 2001), osallistavaa toimintatutkimusta (Aspvik 2003), kuvailevaa tapaustutkimusta (Tyni 2000) ja hyvien käytäntöjen etsimistä eli intervention eriyttämistä (Ala-Kauhaluoma ym. 2005). Lisäksi aineistossa oli yksi tutkivalla työotteella toteutettu oman työn arviointi, jossa oli vaikutteita prosessiarvioinnista (Kuusela & Kvick 2004), sekä yksi ilman aineistoa toteutettu ammatillinen arviointi (Pääkkö-Topi & Vuorenmaa 2001). Yhdessä arvioinnissa keskityttiin toiminnan, intervention ja prosessin kuvaukseen (Rautakorpi 2002). Lisäksi aineistoon kuului kaksi projektiraporttia (Kätsyri 2004; Martikainen 2002), kaksi projektin toteutuksesta kertovaa artikkelia (Leino 2003; Lähtenmäki ym. 2003) sekä yksi moniaineistollinen arviointiraportti (Härkäpää & Peltola 2005), joissa ei mainittu käytettyjä arviointimenetelmiä.

ANALYYSIN TULOKSET

Kohderyhmät

Sosiaalisen kuntoutuksen projektien ja työmuotojen kohderyhminä oli aikuisia ja nuoria työttömiä, pitkäaikaistyöttömiä, mielenterveyskuntoutujia, kehitysvammaisia, vammaisia, maahanmuuttajia, päihteidenkäyttäjiä ja vajaakuntoisia. Kohderyhmät on lueteltu taulukossa 1. Kohderyhmät oli määritelty joko 1) ongelmalähtöisesti ja/tai 2) iän mukaan. Ongelmalähtöisessä tarkastelutavassa asiakas määriteltiin tietyn ongelman perusteella sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevaksi. Projektien ja työmuotojen kohderyhmien ongelmat voidaan kiteyttää työelämän tai opiskelun ulkopuolella olemiseen, sosiaaliturvaetuksista (toimeentulotuesta ja työttömyysturvasta) riippuvuuteen, syrjäytymiseen tai sen uhkaan, elämänhallinnan ongelmiin ja/tai alentuneeseen toimintakykyyn. Syrjäytyminen tai sen uhka käsitettiin aineistossa suhteessa työelämään tai elämänhallintaan. Syrjäytyminen sai myös muita, esimerkiksi toimintakykyyn, elämäntapaan, sosiaalisiin suhteisiin ja taloudelliseen tilanteeseen liittyviä tulkintoja. Kaikki projektien tai työmuotojen kohdeasiakkaat olivat lähtökohtaisesti työelämän ulkopuolella eli työttömänä, kuntoutusetuuksilla tai työkyvyttömyyseläkkeellä. Asiakkaiden joukossa oli myös opiskelijoita ja koululaisia, jotka olivat keskeyttäneet tai vaarassa keskeyttää opiskelun tai kou-

TAULUKKO 1. Projektien ja työmuotojen kohderyhmät

Tekijä(t) ja julkaisu vuosi	Kohderyhmä
Ala-Kauhaluoma ym. 2004	pitkäaikaistyöttömät
Ala-Kauhaluoma ym. 2005	työttömät, maahanmuuttajat, vammaiset ja vajaakuntoiset
Aspvik 2003	työikäiset kuntoutujat, joilla oli psykiatrinen sairaus
Eskelinen & Kallio 2001	pitkäaikaistyöttömät
Härkäpää & Peltola 2005	vaikeasti työllistyvät maahanmuuttajat, palvelutoiminnan toteuttajat ja maahanmuuttajia työllistävät työnantajat
Julkunen ym. 2000	17–20-vuotiaat lastensuojelunuooret
Karjalainen & Blomgren 2004	17–24-vuotiaat nuoret, joita uhkasi syrjäytyminen
Kuusela & Kvik 2004	sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat aikuissosiaalityön asiakkaat, sosiaalityöntekijät
Kätsyri 2004	alle 25-vuotiaat sosiaalitoimiston toimeentulokiasiakkaat
Leino 2003	20–24-vuotiaat aikuissosiaalityön asiakkaat, joilla päihteidenkäyttöä ja elämänhallinnan ongelmia
Lähteenmäki ym. 2003	aikuissosiaalityön asiakkaat
Martti 2003	päihteidenkäyttäjät, mielenterveyskuntoutujat ja nuoret (analysoi kolmelle kohderyhmälle suunnattuja projekteja)
Martikainen 2002	18–45-vuotiaat työttömät sosiaalitoimiston asiakkaat
Notko & Järvikoski 2004	50–84-vuotiaat mielenterveyskuntoutujat
Pääkkö-Topi & Vuorenpää 2001	peruskoulun käyneet lievästi kehitysvammaiset sekä henkilöt, joilla hitaata toimintoissa, vaikeuksia oppimisessa ja/tai oppiminen on erilaista.
Rautakorpi 2002	mielenterveyskuntoutujat, pitkäaikaistyöttömät
Rostila 2001	työttömät, maahanmuuttajat, päihteidenkäyttäjät ja mielenterveyskuntoutujat
Suikkanen ym. 2004	15–17-vuotiaat nuoret, joita uhkasi syrjäytyminen
Tyni 2000	pitkäaikaistyöttömät
Valkonen & Harju 2005	korkeasti koulutetut mielenterveyskuntoutujat, ammatillista koulutusta vailla olevat nuoret ja kehitysvammaiset nuoret

lunkäynnin. Kohderyhmien ikä painottui työikäisiin aikuisiin ja nuoriin. Kokonaisuudessaan aineistossa analysoitiin 15–84-vuotiaille suunnattua sosiaalista kuntoutusta ja kuntouttavaa sosiaalityötä.

Yhdessä projektissa oli kohderyhmänä varsinaisen asiakasryhmän, maahanmuuttajien, lisäksi maahanmuuttajien työllistymistä ja kuntoutumista tukevan palvelutoiminnan toteuttajat ja työnantajataho (Härkäpää & Peltola 2005). Toisessa projektissa oli asiakkaiden lisäksi kohderyhmänä sosiaalityöntekijät (Kuusela & Kvick 2004). Myös muissa sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämiseen suuntautuneissa projekteissa (Kätsyri 2004; Martikainen 2002; Kuusela & Kvick 2004; Leino 2003; Lähteenmäki ym. 2003) oli lähtökohtaisesti kaikissa kohderyhmänä sosiaalityöntekijät ja heidän työtehtäviensä sisällöllinen kehittäminen. Aineistosta neljä projektia oli suunnattu 2–4 eri asiakasryhmälle (Ala-Kauhahuoma ym. 2005; Rostila 2001; Martti 2003; Valkonen & Harju 2005).

Joissakin projekteissa kohderyhmät tarkentuivat asiakkaiden valikoitumisen myötä. Esimerkiksi Leinon (2003) tutkimuksen asiakasryhmä tarkentui sosiaalitoimiston toimeentulotukiasiakkaista, joiden ongelmia voitiin pyrkiä työstämään pitkäaikaisen ja suunnitelmallisen tehostetun sosiaalityön keinoin, ko. tilanteessa oleviin 20–24-vuotiaisiin miehiin. (Otos oli pieni, vain kolme asiakastapausta). Joidenkin projektien asiakasryhmää laajennettiin asiakkaiden sisäänoton aikana. Esimerkiksi Kätsyri (2004) alun perin alle 25-vuotiaille suunnattuun hankkeeseen tuli mukaan yksi yli 40-vuotias asiakas.

Projektien ja työmuotojen kohderyhmien joukosta erottuvat omina asiakaskohderyhminään:

- 15–17-vuotiaat nuoret, joita uhkasi syrjäytyminen
- 17–24-vuotiaat nuoret aikuiset
- mielenterveyskuntoutujat
- maahanmuuttajat
- kehitysvammaiset
- päihteidenkäyttäjät
- aikuissosiaalityön asiakkaat ja pitkäaikaistyöttömät joille oli suoraan kohdistettuja projekteja.

Alaluvuissa Toteuttajaorganisaatiot, Yhteistyötahot ja Tehtävänimikkeet tarkastellaan projektien ja työmuotojen toteuttajaorganisaatioita, yhteistyötahoja ja niihin osallistuneiden tehtävänimikkeitä. Tarkastelusta on jätetty pois useita tapauksia käsittelevät tutkimukset (Ala-Kauhahuoma ym. 2005; Martti 2003; Suikkanen ym. 2004).

Toteuttajaorganisaatiot

Toteuttajaorganisaatioilla tarkoitetaan tässä projektin ja työmuotojen käytännön toteutuksesta vastanneita tahoja. Projektit ja työmuodot jakaantuvat neljään ryhmään toteuttajaorganisaatioiden ja työn sisällön perusteella (taulukko 2). Ryhmät ovat seuraavat: 1) sosiaalitoimen projektit, 2) sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteisprojektit ja -työmuodot, 3) kolmannen sektorin toimijoiden toteuttamat projektit ja 4) julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyöprojektit. Ryhmä 1) on jaettu työn sisällön perusteella kahteen alaryhmään, jotka ovat a) sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojektit ja b) lastensuojelunurten aktivointiprojekti

TAULUKKO 2. Projektien ja työmuotojen ryhmittely ja toteuttajaorganisaatiot

Tekijä ja vuosi	Toteuttajaorganisaatiot
1) Sosiaalitoimen projektit	
<i>a) Sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojektit</i>	
Kuusela & Kwick 2004	sosiaalitoimisto
Kätsyri 2004	sosiaalitoimisto
Leino 2003	sosiaalitoimisto
Lähteenmäki ym. 2003	sosiaalitoimisto
Martikainen 2002	sosiaalitoimisto
<i>b) Lastensuojelunuorten aktivointiprojekti</i>	
Julkunen ym. 2000	Helsingin kaupungin sosiaaliviraston organisaatioon kuuluva Nuorten työkoti
2) Sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteisprojektit ja -työmuodot	
Ala-Kauhaluoma ym. 2004	sosiaalitoimistot, työvoimatoimistot ja kuntouttavaa työtoimintaa toteuttavat tahot
Eskelinen & Kallio 2001	Projektissa toimivat yhteistyössä sosiaalitoimi ja työvoimahallinto. Organisatorisesti hanke oli osa toimeentuloturvatöimistöä.
Karjalainen & Blomgren 2004	Sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteishanke, jolla oma projektiorganisaatio.
3) Kolmannen sektorin toimijoiden toteuttamat projektit	
Aspvik 2003	Keski-Pohjanmaan sosiaalipsykiatrinen yhdistys
Notko & Järvikoski 2004	Mielenterveysyhdistys Hyvän mielen talo ry
Pääkkö-Topi & Vuorenpää 2001	Kehitysvammaisten tukiliitto
Rautakorpi 2002	Mielenterveyden keskusliitto
Rostila 2001	Yhdessä Selviytymisen Tuki ry, Kansainvälinen Naisten Tapaamispaikka ry ja Setlementtiyhdistys Naapuri ry.
Valkonen & Harju 2005	Kuntoutussäätiö
4) Julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyöprojektit	
Härkäpää & Peltola 2005	Kuntoutussäätiö, 3 kuntaa, 2 koulutusta ja opetusta organisoivaa tahoa ja 3 maahanmuuttajajärjestöä
Tyni 2000	Keuhkovammaliitto ja kunta

Sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojektit olivat sosiaalitoimistoissa toteutettuja projekteja, joiden tavoitteena oli sosiaalitoimistossa tehtävän aikuissosiaalityön sisällöllinen kehittäminen. Tähän ryhmään kuului yhteensä viisi projektia ja työmallin kokeilua (Kätsyri 2004; Martikainen 2002; Kuusela & Kwick 2004; Leino 2003; Lähteenmäki ym. 2003). Työn painopiste oli kuntouttavassa sosiaalityössä, jonka tavoitteena oli asiakkaiden elämän hallinnan tukeminen yksilökohittaisen sosiaalityön avulla. Hankkeissa toteutettiin intensiivistä asiakastyötä ja niiden tavoitteena oli asiakastyön sisällön kehittämisen lisäksi sosiaalitoimiston työtapojen kehittäminen. Yhdessä projekteista toteutettiin ryhmämuotoista työskentelyä (Kuusela & Kwick 2004).

Lastensuojelunuorten aktivointiprojekti (Julkunen ym. 2001) luokiteltiin omaan sosiaaliviraston projektien alaryhmäänsä. Projekti poikkeaa organisatorisesti ja toiminnallisesti sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojekteista. Projektin toteuttajatahona oli Helsingin kaupungin sosiaaliviraston organisaatioon kuuluva Nuorten työkoti. Projektissa tarjottiin 17–20-vuotiaille lastensuojelun avo- ja sijaishuollon asiakkaille palveluita, joiden avulla heitä tuettiin elämänhallintaan liittyvien valmiuksien ja työllistymiseen johtavien jatkopolkujen löytämisessä. Projektin palveluihin kuului mahdollisuus osallistua työharjoitteluun, ammatillisille kursseille, työllistämiseen tai solmia oppisopimus.

Sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston yhteisprojekteissa ja yhteisissä työmuodoissa toimivat sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä ja työvoimatoimiston työvoimaohjaaja työparina. Näitä projekteja ja työmuotoja oli aineistossa yhteensä kolme kappaletta (Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Eskelinen 2001; Karjalainen & Blomgren 2004). Projekteissa yhdistettiin asiakkaiden sosiaalisen

kuntoutumisen tukemiseksi aikuissosiaalityön ja työvoimatoimiston työmuotoja: elämänhallinnan tukemista ja työttömien aktivointia, työelämäpolkujen rakentamista ja työllistämistä tukevaa neuvontaa, sekä ohjausta ja palveluohjausta. Asiakkaita pyrittiin ohjaamaan työllistämiseen, opiskeluun ja työharjoitteluun, työkokeiluun tms. johtaville poluille.

Kolmannen sektorin toimijoiden toteuttamia projekteja oli aineistossa kuusi. Neljän projektin (Notko & Järvikoski 2004; Rautakorpi 2002; Aspvik 2003; Pääkkö-Topi & Vuorenpää 2001) toteuttajina toimi potilasjärjestöjä ja yhden toteuttajana toimi Kuntoutussäätiö (Valkonen & Harju 2005; Härkää & Peltola 2005). Yksi projekteista oli kolmen kansalaisjärjestön ja -toimijan organisoima (Rostila 2001). Toteuttajana olleista potilasjärjestöistä kolme oli mielenterveyspotilaiden järjestöjä. Kolmannen sektorin toimijoiden projektien toiminta keskittyi sosiaaliseen kuntoutukseen ja työttömien aktivointiin. Projekteissa järjestettiin erilaisia työssäkäynnin ja työtoiminnan muotoja sekä mahdollisuuksia kokeilla työn tekemistä. Työn tekemistä tuettiin psykososiaalisen työn muodoilla. Ryhmässä oli mukana muun muassa pitkäaikaistyöttömille ja mielenterveyskuntoutujille suunnattuja projekteja.

Kaksi aineistoon kuuluvaa projektia luokiteltiin *julkisen sektorin ja kolmannen sektorin yhteistyöprojekteiksi*. Toisessa niistä toteutettiin työttömiä aktivoivaa koulutusta sekä neuvontaa ja ohjaustyötä (Tyni 2000). Projektin toimijoina olivat kunnan hallinto ja Keuhkovammaliiton omistama työkeskus. Maahanmuuttajille suunnattu Majakka-Beacon-projekti (Härkää & Peltola 2005) oli toteutukseltaan laaja. Sen koordinoijana toimi Kuntoutussäätiö ja toteutukseen osallistui kahdeksan muuta tahoa, joiden joukossa oli kolme kuntaa, kaksi koulutusta ja opetusta organisoivaa tahoa (Palmenia ja Amiedu) sekä kolme maahanmuuttajajärjestöä.

Yhteistyötahot

Yhteistyötahoilla tarkoitetaan tässä projektien tai työmuotojen kanssa yhteistyössä toimineita organisaatioita tai toimijoita (ks. kuvio 2). Projekteissa tehtiin paljon organisaatioiden välistä yhteistyötä. Yhteistyön määrä, tiheys ja muodot vaihtelivat yksittäisistä kontakteista laajaan yhteistyöhön. Yhteistyötahot vaihtelivat projektikohtaisesti. Tyypillisiä yhteistyötahoja olivat sosiaalitoimi, työhallinto ja terveystoimi. Useissa projekteissa tehtiin yhteistyötä tutkimus- ja kehittämistoimintaa sekä koulutusta organisoivien tahojen kuten oppilaitosten ja yliopistojen kanssa sekä kolmannen sektorin toimijoiden, yritysten, Kelan ja kunnallishallinnon kanssa. Tämän lisäksi yksittäisissä projekteissa esiintyi yhteistyötahona nuorisotoimi, seurakunta, erityishuoltopiiri, asuntotoimi ja poliisi.

Erilaisia yhteistyön muotoja olivat esimerkiksi yhteistyö asiakkaan asioissa, projektin ohjausryhmään tai johtoryhmään kuuluminen tai muu hallinnollinen osallisuus projektissa sekä kouluttajana tai työnohjaajana toimiminen. Joidenkin osallistujien rooli projekteissa oli ainoastaan rahoituksellinen. Yhteistyökumppaneiden määrä saattoi muuttua projektin edetessä ja yhteistyötä toteutettiin eri kumppanien kanssa projektin eri vaiheissa. Projektiraporteista puuttui yhteistyön määrän, laajuuden ja yhteistyökumppanien roolin kuvausta. Niissä ei yleensä kuvattu systemaattisesti yhteistyörakenteissa projektin edetessä tapahtuneita muutoksia.

KUVIO 2. Projektien ja työmuotojen yhteistyötahoja

Tehtävänimikkeet

Tehtävänimikkeillä viitataan tässä projekteissa ja työmuodoissa työskennelleisiin työntekijöihin. Aineistossa esiintyneet tehtävänimikkeet esitellään taulukossa 3 (s. 21). Sosiaalityöntekijäksi nimettiin kahdeksassa projektissa tai työmuodossa työskennellyt työntekijä (47 % yhtä projektia tai työmuotoa analysoivasta aineistosta). Sosiaalityöntekijät työskentelivät sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojekteissa sekä sosiaali- ja työvoimatoimistojen yhteisprojekteissa ja yhteisissä työmuodoissa. Lisäksi yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden projektissa työskenteli sosiaalityöntekijän koulutuksen saanut voimavaraistajaksi nimetty työntekijä (Rostila 2002). Sosiaalityöntekijän koulutukseen viittasi myös sosiaaliviraston lastensuojelunuorten projektissa toimineen työkuraattorin (Julkunen ym. 2001) tehtävänimeke (vrt. koulukuraattori, sosiaalkuraattori). Sosiaalitoimiston sosiaalityön kehittämisprojekteissa työskenteli sosiaalityöntekijä työparina sosionomi tai sosiaaliohjaaja (Lähteenmäki ym. 2003; Martikainen 2002). Kipinäprojektissa oli tavoitteena kehittää sosionomin koulutuksen saaneen projektityöntekijän ja sosiaalityöntekijän välistä työnjakoa. Sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston yhteisprojekteissa ja yhteisissä työmuodoissa toimivat sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä ja työvoimatoimiston työvoimaohjaaja työparina. Nuotta-projektissa (Karjalainen ja Blomgren 2004) työskenteli tämän lisäksi ohjaajia, jotka tukivat asiakkaita näiden arkielämässä.

Kolmannen sektorin toimijoiden projekteissa työntekijät nimettiin melko usein projektityötä tai tehtäväkuvaan ilmaiseella nimikkeellä ammattialaa tai koulutusta ilmentävän nimikkeen

TAULUKKO 3. Projekteissa ja työmuodoissa käytetyt tehtävänimikkeet

Tekijä(t)	Projektissa tai työmuodossa käytetty tehtävänimike
Ala-Kauhaluoma ym. 2004	työvoimatoimiston työvoimaohjaajat, sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijät sekä työtoiminnan ohjaajat
Aspvik 2003	projektivastaava
Eskelinen & Kallio 2001	sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvojatyöpari
Härkäpää & Peltola 2005	6 työvalmentajaa, kuntoutusluotsi, 2 suomen kielen opettajaa, työntekijä, draamaterapeutti, luovan toiminnan ohjaaja sekä kuntoutustutkimustiimi; projektipäälliköt Kuntoutussäätiöllä sekä projektissa mukana olleissa Espoon, Helsingin ja Vantaan kaupungin organisaatioissa; lisäksi 2 projektisuunnittelijaa, koulutussuunnittelija, projektisihteeri ja evaluaattori; hankkeen kehittämiskumppanuudessa oli mukana 9 organisaatiota, joissa em. työntekijät työskentelivät.
Julkunen ym. 2000	4 työkuraattoria
Karjalainen & Blomgren 2004	sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvojatyöpari ja 3 ohjaajaa
Kuusela & Kvick 2004	projektisosiaalityöntekijä, jonka työparina osa-aikainen sosiaalityöntekijä
Kätsyri 2004	projektityöntekijä
Leino 2003	sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä
Lähteenmäki ym. 2003	sosiaalityöntekijä ja sosionomi
Martikainen 2002	sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja, jotka työskentelivät työparina
Notko & Järvikoski 2004	vastaava ohjaaja ja ohjaaja joiden nimikkeet myöhemmin kuntoutusohjaaja ja kuntoutusohjaaja
Pääkkö-Topi & Vuorenpää 2001	2 projektityöntekijää
Rautakorpi 2002	projektityöntekijä, osa-aikainen projektin johtaja ja osa-aikainen taloushallinnon työntekijä
Rostila 2001	projektijohtaja, projektikoordinaattori, ohjaajia ja poluttaja; projektin lopussa mukana myös voimavaraistaja.
Tyni 2000	projektipäällikkö, ohjaava kouluttaja, kurssisihteeri
Valkonen & Harju 2005	3 työvalmentajaa/ projektisuunnittelijaa, projektipäällikkö

sijaan. Ammattinimikkeet eivät olleet vakiintuneita, mutta projekti-alkuisia ja ohjaaja-loppuisia nimikkeitä käytettiin melko usein. Työntekijöiden nimikkeet vaihtelivat melko paljon. Projekteissa työskenteli samalla nimikkeellä ja keskenään suurin piirtein samansisältöisissä tehtävissä eri koulutuksen saaneita henkilöitä. Työntekijöiden koulutuksena esiintyi enimmäkseen sosiaali-, terveydenhuollon, kasvatus- tai nuorisolan tutkinto, joka antoi muodollisen pätevyyden samantyyppisiin projektityöntekijän tehtäviin. Tällaisessa tilanteessa aiempi työkokemus saa koulutuksen rinnalla paljon merkitystä tehtäviin päteväntävänä tekijänä.

Joissakin projekteissa työskenteli myös muita ammattiryhmiä asiakastyötä tekevien työntekijöiden ja projektin johdon lisäksi, kuten maahanmuuttajille suunnatussa projektissa toimineet evaluaattori, koulutussuunnittelija, draamaterapeutti, luovan toiminnan ohjaaja ja suomen kielen opettaja (Härkäpää & Peltola 2005). Lisäksi projektissa työskenteli kuntoutustutkimustiimi. Näiden ammattiryhmien mukanaolo projektissa kertoo siitä, että projektissa toteutettiin monipuolisesti erilaisia kohderyhmän kuntoutumista tukevia toimintoja. Osassa projekteja oli mukana myös palkattua ulkopuolista henkilökuntaa esimerkiksi kouluttajan tai työnohjaajan tehtävissä. Yhdessä projektissa (Rostila 2001) työskenteli vertaisohjaajia, jotka olivat aiemmin olleet itse projektin asiakkaina osallistuen samaan koulutukseen. Lisäksi projekteissa työskenteli sihteereitä, taloushallinnon osajia, harjoittelijoita, työllistettyjä henkilöitä sekä yhdyskuntapalvelun suorittajia.

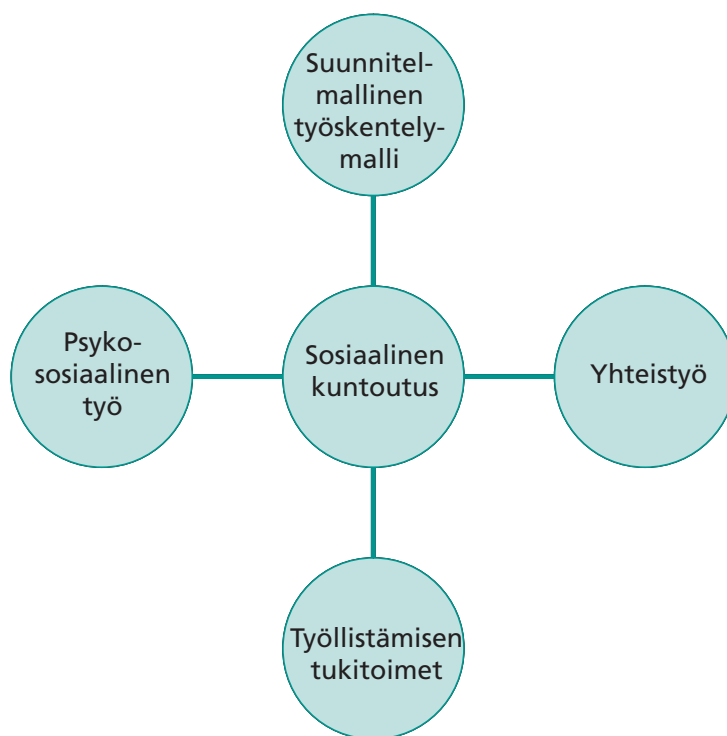
Projekteissa toteutettiin työparityöskentelyä ja moniammatillista yhteistyötä. Työparityöskentelyä toteutti sosiaalitoimiston ja työhallinnon yhteishankkeissa ja -työmuodoissa sosiaalityönte-

kijä-työvoimaneuvojatyöpari ja sosiaalitoimiston hankkeissa sosiaalityöntekijä-sosionomityöpari. Kolmannen sektorin projekteissa työskenteli erilaisia työpareja ja moniammatillisia projektien sisäisiä ja verkostoyhteistyössä toimivia työryhmiä.

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto

Työmuodon osat

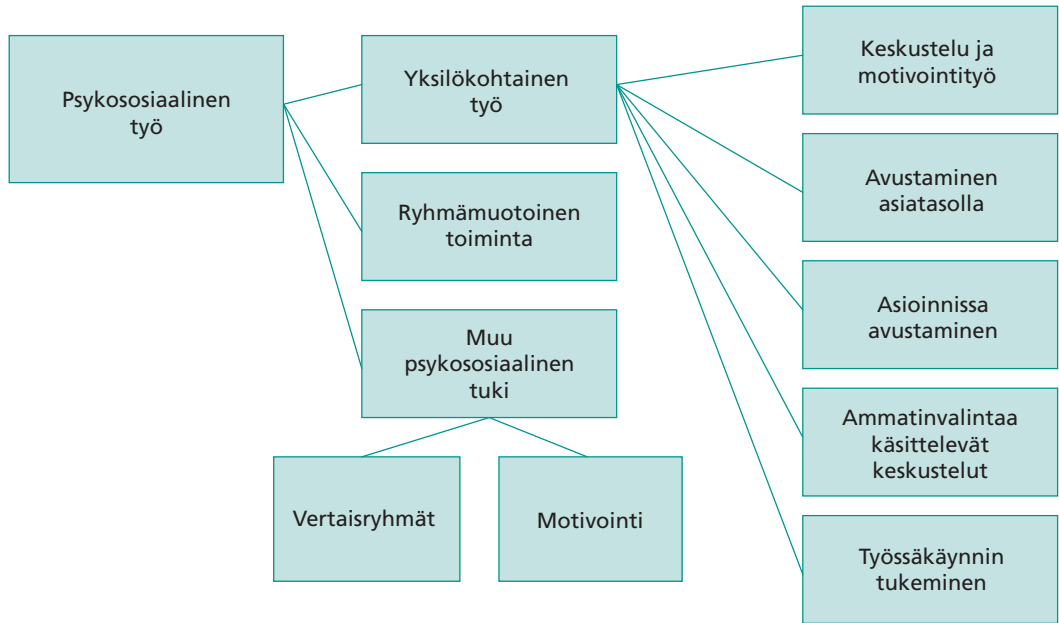
Tutkimusaineistossa sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto käsittää kokonaisuuden, jonka osia ovat psykososiaalinen työ, suunnitelmallinen työskentelymalli, työllistämisen tukitoimet sekä moniammatillinen työ, verkostoyhteistyö ja yhteistyö asiakkaan lähiverkoston kanssa (kuvio 3).

KUVIO 3. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodon osat

Psykososiaalinen työ

Psykososiaalisesti työksi on nimetty tässä yhteydessä asiakkaan emotionaalinen ja toiminnallinen tukeminen. Tutkimusaineiston projekteissa tehty psykososiaalinen työ on jaettu *yksilökohtaiseen työhön, ryhmämuotoiseen toimintaan sekä muuhun psykososiaaliseen tukeen* (kuvio 4). Psykososiaalisen työn tavoitteena oli asiakkaan elämänhallinnan ja työllistymisen edellytysten parantaminen ja työllistymisen tukeminen.

KUVIO 4. Psykososiaalinen työ

Yksilökohtainen työ jaettiin seuraaviin osiin: keskustelutuki ja motivointityö, asiakkaan avustaminen asiatasolla esimerkiksi sosiaaliturva-asioissa, asioinnissa avustaminen, ammatinvalintaa käsittelevät keskustelut ja työssäkäynnin tukeminen.

Keskustelutuki ja motivointityö konkretisoituivat keskusteluina asiakkaan elämästä, tulevaisuudesta ja työ- ja opiskeluorientaatiosta sekä elämän- ja arjenhallintaa tukevana keskustelutukena ja motivointityönä, jolla pyrittiin saamaan asiakas mukaan suunnitelmalliseen työskentelyyn. Asiatasolla avustamisessa asiakkaan kanssa käytiin keskusteluita, joiden sisältö käsitteli arkipäivän elämän konkreettisia ongelmia ja niiden hoitamista, virastoasiointia ja sosiaaliturvaetuuksia ja niiden hakemista. Asiakasta informoitiin myös saatavissa olevista palveluista. Asiatasolla avustaminen koostui neuvonnasta ja palveluohjauksesta. Asioinnissa avustaminen ilmeni aineistossa tuen viemisenä asiakkaan omiin ympäristöihin. Tässä ryhmään luokiteltiin muun muassa kotikäynnit ja asiakkaan kanssa asioiminen virastossa.

Ammatinvalintaa käsittelevien keskusteluiden kautta asiakkaan kanssa työskenneltiin ammatinvalintaan liittyvien toiveiden ja mahdollisuuksien hahmottamiseksi. Lisäksi pyrittiin tekemään konkreettisia ammatinvalintaan ja työelämäorientaatioon liittyviä päätöksiä ja toimia (esim. opiskelemaan tai työharjoitteluun hakeutuminen). Ammatinvalintaa ja työllistymistä käsittelevien keskusteluiden kautta hahmottuivat asiakkaan koulutukseen, aiempaan työkokemukseen, elämäntilanteeseen ja toiveisiin räätälöidyt työllistämisen tukikeinot. Asiakkaalle räätälöityä palveluohjauksellista työelämään orientoivaa mallia kutsutaan nimellä *polku*. Siihen kuuluu yksilökohtainen, suunnitelmallinen ja pitkäkestoinen työskentely asiakkaan kanssa. Työssäkäynnin tukemiseksi on nimetty aineistossa esiintyvä työskentelymalli, jossa tarjottiin asiakkaalle psykososiaalista tukea työharjoittelun, työssäkäynnin tms. ajaksi. Työssäkäyntiä tuettiin työskentelyjakson aikana tapahtuvien asiakkaan ja työntekijän välisten tapaamisten kautta.

Yksilökohtaisen psykososiaalisen työn muodot limittyvät käytännössä osaksi asiakkaan kanssa tehtävää työtä. Niitä toteutetaan asiakastyössä toistensa rinnalla. Asiakkaan kanssa käydyissä keskusteluissa siirrytään aihepiiristä toiseen saumattomasti. Työn painotus yllä lueteltujen alueiden kesken rajautuu asiakaskohtaisesti työotteesta, työn tavoitteista ja työntekijän henkilökohtaisista työn sisältöön liittyvistä painotuksista riippuen.

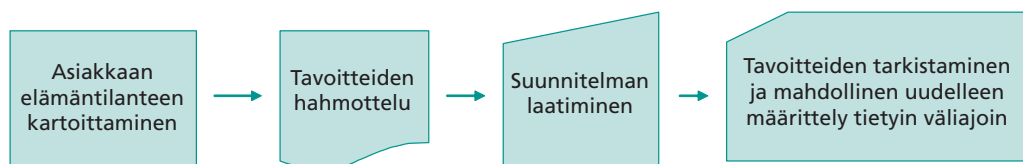
Projekteissa ja työmuodoissa toteutettu *ryhmämuotoinen toiminta* jaettiin vapaa-aikaorientoituneeseen ja asiasisältöiseen ryhmämuotoiseen toimintaan. Ryhmämuotoisen toiminnan keinoin pyrittiin muun muassa tarjoamaan asiakkaille mahdollisuus luoda sosiaalisia kontakteja ja saada yhteisöllistä tukea ja vertaistukea muista ryhmäläisistä. Asiasisältöinen ryhmämuotoinen työ esiintyi projekteissa ja työmuodoissa toteutettujen koulutuksiin ja kursseihin verrattavina rinnakkaisina tapoina kouluttaa projektien ja työmuotojen osallistujia. Vapaa-aikaorientoinneissa ryhmämuotoisessa työssä järjestettiin esimerkiksi virkistyspäiviä ja vapaa-ajan yhteistoimintaa ryhmäläisille. Majakka-Beacon-projektissa järjestettiin luovan toiminnan keinoin tapahtuvaa maahanmuuttajien ryhmätoimintaa. *Muita psykososiaalisen työn muotoja* olivat vertaistuki kuten vertaisryhmien toiminta sekä tukihenkilötoiminta ja mentorointi.

Suunnitelmallinen työskentelymalli

Kutsumme suunnitelmalliseksi työskentelymalliksi tutkimusaineistossa esiintyvää työtapaa, jossa toimitaan asiakkaan määrittelemien tavoitteiden saavuttamiseksi (kuvio 5). Suunnitelmallisessa työskentelymallissa käytetään suunnitelmaa työvälina. Suunnitelman tekeminen perustuu asiakkaan yksilökohtaiseen haastatteluun. Työskentely aloitetaan asiakkaan elämäntilanteen kartoittamisella. Asiakkaan määrittelemien ongelmien ja toiveiden kautta edetään tavoitteiden määrittelyyn ja suunnitelman tekemiseen. Suunnitelmassa asetettujen tavoitteiden toteutumista kartoitetaan tietyin väliajoin ja tavoitteita voidaan määritellä tässä yhteydessä uudelleen.

Suunnitelmallinen työskentelymalli näkyi tutkimusaineistossa vaihtelevalla intensiteetillä tehtynä. Syventyneessä asiakastyössä kartoitetaan työskentelyn alussa asiakkaan elämäntilanne kokonaisvaltaisesti. Huolella tehtynä työ perustuu aitoon kiinnostukseen asiakkaaseen, asiakkaan äänen kuulemiseen ja työntekijän tarjoamaan emotionaaliseen tukeen. Suunnitelman sisältö voi koostua elämänhallintaan, ammatinvalintaan, työllistymiseen ja työllistymisen toimiin liittyvistä sisällöistä. Usein se sisältää osia niistä kaikista. Suunnitelman tavoitteita voidaan tarkistaa ja määritellä uudelleen työskentelyn aikana. Tutkimusaineistosta näkyi, että työskentelyn aluksi asiakkaan oli helpompi nimetä konkreettisten asioiden muuttumiseen liittyviä tavoitteita kuin henkilökohtaiseen elämään liittyviä. Asiakassuhteen syventyessä ja luottamuksen muodostuessa asiakkaan henkilökohtaiseen elämään liittyviä ongelmia ja muutostoiveita pystyttiin ottamaan käsittelyyn. Asiakaskeskisessä työssä tavoitteiden muotoutuminen voidaankin nähdä prosessina. Onnistunut suunnitelmallinen työskentelymalli vaatii aikaa ja kykyä asiakkaan kokemusten ja toiveiden kuulemiseen ja niiden kautta määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseen.

Tutkimusaineistomme tukee käsitystä siitä, että asiakkaan kohtaamisen tavalla ja asiakkaiden luottamuksen saavuttamisella on merkitystä toiminnan vaikuttavuuteen. Suunnitelmalliseen työskentelymalliin kuuluu suunnitelman sisällön kirjaaminen muistiin suunnitelma-asiakirjaan. Asiakirja pidetään ajan tasalla tavoitteita uudelleen määriteltäessä.

KUVIO 5. Suunnitelmallinen työskentelymalli

Työllistämisen tukitoimet

Työllistämisen tukitoimiin luokiteltiin tutkimusaineistossa esiintyneet eri tavoin toteutetut asiakkaiden työkaksot sekä koulutus. Lisäksi työllistämisen tukitoimiin luokiteltiin asiakkaiden tukeminen peruskoulun loppuun käymisessä sekä projekteissa ja työmuodoissa toteutetut kuntoutustutkimukset ja työkykyarviot. Työjaksojen avulla asiakkaiden oli mahdollista hankkia työkokemusta, testata työkykyä käytännön työssä ja solmia työelämysuhteita. Työllistymisen tukitoimien tavoitteena oli tukea asiakkaan pääsyä työmarkkinoille. Lisäksi työn tekeminen nähtiin sinänsä kuntouttavana ja elämänlaatua lisäävänä elementtinä. Työjaksoja järjestettiin työvoimapolitiittisina toimenpiteinä (esim. työnantajalle osoitettu raha työttömän palkkaamiseen, työharjoittelu ammatillista koulutusta vailla olevalle nuorelle, työelämävalmennus, työvoimakoulutus, ja vuorotteluvapaasijaisuus), työ kuntoutuspalveluina (esim. päivätoiminta, työtoiminta työsalissa tai työkeskuksessa, avotyötoiminta, työkokeilu, tuettu työllistyminen, ja sosiaalinen yritys) ja oppisopimuskoulutuksena.

Joissakin projekteissa työntekijät etsivät asiakkaille työpaikkoja vapailta työmarkkinoilta. Työjaksoon liitettiin usein ennen työjaksoa tai sen aikana toteutettavaa psykososiaalista tukemista, työvalmennusta tai koulutusta (tavallisesti yksi näistä). Olemme nimenneet työjaksoon liitettävän työntekijälle tai työnantajalle tarjotun tuen tuetuksi työllistymiseksi. Tukea tarjottiin aineistossa pääasiassa työntekijälle. Projektien toiminnan kautta toteutettiin erilaisia tapoja yhdistää yksilökeskeistä työtä, koulutusta, ryhmätyötä ja työjaksoja. Projektien toiminta ja vakituissa organisaatioissa tuotetut toiminnot limittyivät toisiinsa. Osassa projekteja ohjattiin tietyn toiminnan, esimerkiksi työpajatoiminnan pariin, toisissa projekteissa tuotettiin kyseinen palvelu itse.

Yhdeksässä projektissa tai työmuodossa järjestettiin asiasisältöistä koulutusta, kurssseja tai valmennusjakso. Kurssien sisältö saattoi olla työelämään orientoivaa tai vapaa-ajalla hyödyllisten taitojen kartuttamista kuten ATK-opetusta. Opetussisällöissä oli mukana myös työhakuun valmistavia sisältöjä. Joissakin projekteissa järjestettiin myös työelämän sosiaalisten taitojen opetusta. Työelämän sosiaalisten taitojen oppiminen oli Kehitysvammaisten tukiliiton projektissa organisoitu tapahtuvaksi ryhmässä oppimisen kautta. Myös mielenterveyspotilaille kohdennetuissa työelämään suuntaavissa hankkeissa opetussisällöt koostuivat muun muassa sosiaalisten taitojen oppimisesta. Tynin (2000) tutkimassa ESR-rahoitteisessa projektissa järjestettiin koulutusta monipuolisista aiheista: yhteiskuntatietous, työelämätietous ja työaikalainsäädäntö, työnhaku, informaatioteknologia, sekä oppiminen ja liikunta. Maahanmuuttajille suunnatussa Majakka-Beacon-projektissa toteutettiin työpaikalla tapahtuvaa työtehtäviin räätälöityä täsmäkielikoulutusta (Härkäpää & Peltola 2005). Projekteissa järjestetyn koulutuksen, kurssien ja ryhmämuotoisen toiminnan sisällöt saattoivat olla samantyyppisiä, esimerkiksi työelämävalmiuksien parantamiseen suuntautuneita.

Moniammatillinen työ, verkostoyhteistyö ja yhteistyö asiakkaan lähiverkostojen kanssa

Yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen osana tutkimusaineistossa näyttäytyi moniammatillinen työ, verkostoyhteistyö ja yhteistyö asiakkaan lähiverkostojen kanssa. Moniammatillisia työryhmiä muodostettiin toteuttajaorganisaatioiden sisällä ja yhteistyöorganisaatioiden työntekijöiden kanssa. Moniammatilliset työryhmät olivat osa yhteistyöorganisaatioiden ja -verkostojen kanssa toteutettua verkostoyhteistyötä. Projekteissa tehtiin myös yhteistyötä asiakkaan lähiverkostojen kanssa. Nuorten kohdalla kontaktit vanhempiin näyttäytyivät luontevana yhteistyönä. Työmuodoissa, joissa yhteistyön osuus korostuu, yhteistyöverkostojen toimivuus nousee keskeiseksi kysymykseksi. Yhteistyön korostunut asema asettaa vaatimuksia verkoston toimijoiden väliselle tiedonkululle.

Työmuodon toimivuuden edellytykset

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodon toimivuuden kannalta keskeisiksi elementeiksi hahmotuivat tutkimusaineiston analyysin kautta seuraavat asia:

- asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys
- luottamuksellisen asiakassuhteen luominen
- työntekijän suhtautuminen ja persoonallisuus
- asiakkaan sitoutuminen ja motivaatio.

Asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys

Asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys rakentuu pitämällä asiakkaan elämäntilanne ja lähtökohdat asiakastyön lähtökohtana. Tämä tarkoittaa yksilöllisen palvelun ja henkilökohtaisen tuen tarjoamista asiakkaalle. Asiakkaan elämää tarkastellaan kokonaisuutena ja pyritään työskentelemään niin, että asiakas saisi mahdollisimman monipuolista ja kattavaa tukea eri elämän alueilla. Palveluiden ja tuen järjestämisen mielekäs järjestys ohjautuu asiakkaan elämäntilanteesta käsin. Tutkimusaineiston perusteella osa asiakkaista olisi tarvinnut ensisijaisesti tukea elämäntilanteen jäsentämiseen ja voimaantumiseen työllistämistoimenpiteiden sijasta. Esimerkiksi päihdeongelman asiakkaan elämässä päihdekuntoutukseen motivoituminen ja päihdekuntoutukseen osallistuminen ovat ensisijaisia suhteessa työelämään hakeutumiseen. Arjen ja käytännön läheisyys näyttäytyi yhtenä merkityksellisenä avun muotona kuntoutujien kannalta niissä projekteissa, joissa sitä toteutettiin. Arjenhallinnan tukeminen esimerkiksi asioinnissa avustamisen muodossa auttaa asiakasta pääsemään elämässään pienen askeleen eteenpäin. Asiakkaat kokivat myös motiivintyön tärkeänä. Voimavaraorientoituneisuus, myönteinen ilmapiiri ja asiakkaan itsetunnon vahvistaminen tuli esille yhtenä asiakaskeskeytyden ilmenemismuotona. Tuen pitkäkestoisuus ja asiakkaan tarpeenmukainen tukeminen on usein asiakkaan kannalla mielekästä.

Luottamuksellisen asiakassuhteen luominen

Luottamuksellisen asiakassuhteen luomisessa liikutaan asiakaskeskeytyden ja kohdeherkkyiden lähimaastossa. Asiakaskeskeytyys ja kohdeherkkyys ovat yksi luottamuksellisen asiakassuhteen luomisen edellytys. Luottamuksellisen asiakassuhteen synnyttämiseen vaaditaan asiakasta varten varattua aikaa ja tapaamiskertoja, erityisesti asiakassuhteen alussa. Eräissä projekteissa havaittiin luottamuksellisen asiakassuhteen olleen edellytys asiakkaiden aktivoitumisprosessin syntymiselle.

Työntekijän suhtautuminen ja persoonallisuus

Työntekijän suhtautuminen ja persoona ovat asiakastyön toimivuuden kannalta keskeinen elementti. Projekteissa nostettiin esille näiden tekijöiden merkitys työskentelyn tuloksille.

Asiakkaan sitoutuminen ja motivaatio

Asiakkaan sitoutuminen ja motivaatio sosiaalisen kuntoutuksen interventioon nousee esille yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen toimivuuteen vaikuttavana tekijänä. Asiakkaan vapaaehtoinen osallistuminen projektiin mainittiin tutkimusaineistossa tulosten saavuttamisen kannalta tärkeänä

tekijänä. Asiakkaan työllistymisen ja toimenpiteisiin sitoutumisen havaittiin vaativan aikaa. Tässä mielessä pitkäaikaiset työskentelyprosessit puoltavat paikkaansa.

Edellä esitellyt elementit nostavat sosiaalisen kuntoutuksen keskeiseksi kysymykseksi asiakkaan elämäntilanteeseen perehtymisen ja aidon tukemisen kuntoutumisprosessin aikana. Työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet ja kyky olla kokonaisvaltaisesti läsnä asiakkaan arjessa nousevat tätä kautta sosiaalisen kuntoutuksen onnistumista ja vaikuttavuutta tuottaviksi tekijöiksi. Niin asiakkaan kuin työntekijänkin tunteet ja suhtautuminen ovat läsnä asiakastyössä. Keskeisten elementtien mukana oleminen kuntoutuksen interventioissa lisää interventioiden vaikuttavuutta.

Työmuodon toteutuksen esteet

Työmuotojen toteutuksen esteet ryhmiteltiin tutkimusaineiston perusteella seuraaviin teemoihin: asiakastyöhön liittyvät ongelmat, sisäisen työnjaon ongelmat, ja muut työmuodon sisältöön liittyvät ongelmat.

Asiakastyöhön liittyvät ongelmat

Asiakastyöhön liittyvinä ongelmina tutkimusaineistossa näkyi keskeyttäneiden asiakkaiden suuri määrä, ongelmat asiakkaiden motivaatiossa ja sitoutumisessa, intensiivisemmän asiakastyön tarve ja työresurssien riittämättömyys. Nämä muodostivat toisiinsa liittyvän ongelmakentän. Projekteissa tehtiin havaintoja keskeyttäneiden asiakkaiden suuresta määrästä suhteessa projektin aloittaneisiin. Asiakkaiden motivaation ja sitoutumisen puute näyttäytyi yhtenä keskeyttämisten synnä. Nuotta-projektin (Karjalainen & Blomgren 2004) projektityöntekijät arvioivat ¾ keskeyttämistä tapahtuneen motivaation puutteen, sitoutumattomuuden tai päihteiden käytön vuoksi. Useissa muissakin projekteissa raportoitiin asiakkaiden motivaation tai projektin tavoitteisiin sitoutumisen ongelmista (Kätsyri 2004; Leino 2003; Suikkainen ym. 2004; Ala-Kauhaluoma ym. 2005; Julkunen ym. 2000). Asiakkaiden motivaation puute ilmeni muun muassa heikkona sitoutumisena projektin tavoitteisiin kuten päihteidenkäytön lopettamiseen, koulunkäyntiin ja säännölliseen työtoimintaan osallistumiseen (Leino 2003). Motivaation puute oli yhteydessä asiakkaiden heikkoon sitoutumiseen oman elämänsä hallintaan ja haltuunottamiseen (Ala-Kauhaluoma ym. 2005). Projektityöskentelyn esteiksi havaittiin myös työtehtävien vaativuus, vuorokausirytmien noudattaminen, pitkät työpäivät, pitkät työelämäjaksot sekä uudet työyhteisöt (Julkunen ym. 2000).

Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että asiakkaiden sosiaaliset ongelmat vaativat ratkaisuja ennen kuin työllistäviin sosiaalisen kuntoutuksen interventioihin sitoutuminen on mahdollista (ks. Ala-Kauhaluoma ym. 2005). Osa asiakkaista olisi tarvinnut apua elämäntilanteensa selvittelyyn ennen työllistämiseen pyrkiviin projekteihin osallistumista. Tässä yhteydessä tulee esille asiakkaiden tarve elämänhallintaa tukevaan intensiivisempään asiakastyöhön ja sosiaalityöhön. Intensiivisemmän asiakastyön tarpeeseen liittyen projekteissa havaittiin myös ongelmia sosiaalisen kuntoutuksen ja työelämään orientoituneiden jatkopolkujen muodostumisessa (Kuusela & Kvik 2004; Martti 2003; Julkunen ym. 2000). Monet-projektissa (Rostila 2001) havaittiin osallistujien päihde- ja mielenterveysongelmien vaikeuttavan projektin työtoiminnan sujuvuutta ja tämän vuoksi päädyttiin projektin asiakkaiden tarkempaan valikointiin. Intensiivisemmän sosiaalisen kuntoutuksen intervention tarpeessa olleet päihde- ja mielenterveysongelmaiset potilaat rajattiin näin ollen projektin ulkopuolelle.

Tutkimusaineiston perusteella tulee esiin projekteissa käytettävissä olevien työresurssien riittämättömyys. Useiden projektien työntekijät kokivat aika- ja/tai työresurssien kannalta haastavana

vastata asiakkaiden ongelmiin (Lähteenmäki ym. 2003; Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Tyni 2000; Martti 2003). Projektien asiakastyön toteutusajaksi ei ollut riittävä kaikkien asiakkaiden kohdalla ja työresurssit eivät riittäneet asiakkaiden ongelmiin puuttumiseen riittävän intensiivisesti.

Sisäisen työnjaon ongelmat

Projektien ja työmuotojen toteutuksen ongelmina nousi esiin työn organisointiin liittyviä asioita. Tämä sisälsi projektin sisäiseen ja yhteistyötahojen kanssa tehtävään työhön liittyviä työn- ja vastuunjaon ongelmia sekä asiakkaan ja työntekijän yhteistyöhön liittyviä ongelmia. Työn ja vastuunjaon ongelmat ilmenivät projektin tai työmuodon hallinnon, tiimityön ja johtamisen ongelmina, yhteisten suunnitelmien puuttumisena ja ongelmina tiedonkulussa. Näiden ongelmien taustalla olevista ilmiöistä nousi esille osittainen yhteistyökulttuurin kehittymättömyys (Suikkanen ym. 2004). Ratkaisuksi projektin organisointiin liittyviin ongelmiin ehdotettiin yhteistä sopimista toimintaperiaatteista ja tavoitteista sekä keskinäisestä työnjaosta ja toiminnan kohdentamisesta (Härkäpää & Peltola 2005).

Muu työmuodon sisältöön liittyvät ongelmat

Muina projektien ja työmuotojen ongelmina tutkimusaineistossa mainittiin muun muassa asiakkaan passiivista roolia korostavat palvelujärjestelmän piirteet (Notko & Järvikoski 2004) sekä tarve kiinnittää enemmän huomiota asiakkaiden kohtaamiseen ja vaikutusmahdollisuuksiin (Martti 2003). Karjalainen & Blomgren (2004) havaitsivat, että projektin tavoitteen asettamisen konkreettisuuteen ja mitattavuuteen olisi pitänyt panostaa enemmän kuin oli tehty. Nuorten kuntoutuskokeilun arvioinnissa (Suikkanen ym. 2004) varhainen puuttuminen nuorten ongelmiin osoittautui tärkeäksi: yli 18-vuotiaiden ja yli vuosi sitten koulun päättäneiden syrjäytymiskehitykseen havaittiin olevan vaikeampi puuttua kuin peruskoulua suorittavien tai alle vuosi sitten koulun päättäneiden syrjäytymiseen. Valkosen & Harjun (2005) arvioimassa projektissa havaittiin työntekijöiden osaamiseen liittyviä ongelmia. Työntekijöille hankittiin lisää osaamista koulutuksen avulla.

Vaikutukset kohderyhmittäin

Aineiston tutkimuksissa ja raporteissa tarkasteltiin vaikutuksia sekä määrällisesti että laadullisesti. Tutkimusaineiston *määrällisessä vaikutusten mittauksessa* tarkasteltiin asiakkaiden työllistymistä, sijoittumista työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin tai koulutukseen sekä asiakkaiden kokemuksia projektin hyödyistä. Tämän lisäksi yhdessä projektissa tarkasteltiin projektin kustannusvaikuttavuutta. Asiakkaiden sijoittumista koskevien prosenttilukujen vertailtavuus on hankalaa, koska asiakkaiden sijoittumista oli mitattu eri tavoin. Mittaaminen erosi ajankohdan ja lukuihin mukaan laskettavien asiakkaiden statuksen suhteen. Joissakin projekteissa oli asiakkaiden tilannetta mitattu projektin loppumisen hetkellä. Joidenkin projektien yhteydessä oli ilmoitettu asiakkaiden tilanne projektin jälkeen olleen seuranta-ajan, esimerkiksi puolen vuoden jälkeen. Osassa projekteja lukuihin laskettiin mukaan vapaille työmarkkinoille sijoittuneet, osassa kaikki työelämän kannalta mielekkäille jatkopoluille sijoittuneet (työharjoittelu, opiskelu, vapaat työmarkkinat ym.).

Työmuotojen vaikutusten *laadullisessa analyysissä* tarkasteltiin projekteissa mukana olleiden kokemia tai arvioimia huomioita tai näkemyksiä siitä, mikä työmuodossa oli vaikuttavaa tai hyödyllistä. Ne sisälsivät muun muassa huomioita asiakkaiden elämässä tapahtuneista muutoksista sekä asiakasprosessin etenemisen ja työmallin organisoinnin kannalta merkittävistä tekijöistä.

Projekteista ja työmuodoista raportoitiin asiakasprosesseja, asiakasvaikutuksia, vaikutusmekanismeja ja työmallia koskevia laadullisia havaintoja. Lisäksi raportoitiin muun muassa projektin hallintoa, toimeenpanoa ja projektissa tehtyä yhteistyötä koskevia havaintoja. Laadulliset havainnot palvelevat työmallin ja asiakasprosessien kehittämistä ja käsitteellistämistä. Osassa projekteista oli edetty käsitteellistämässä pidemmälle ja tuloksina esiteltiin projektin aikana kehitettyjä työmalleja tai asiakasprosessien jäsennyksiä. Laadullisia havaintoja työmuodon vaikutuksista esitettiin kaikissa raporteissa.

Seuraavassa tarkastellaan työmuotojen asiakasvaikutuksia. Aineiston projekteissa kehitettiin ja käytettiin erilaisia työtapoja ja interventioita ja niissä asetettiin varsin monenlaisia asiakastavoitteita ja tulostavoitteita, jotka eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Myös työn kohderyhmät olivat varsin moninaiset. Seuraavassa asiakasvaikutuksia kuvataan ja eritellään kohderyhmittäin.

Syrjäytymisuhan alla olevat 15–17-vuotiaat nuoret

Syrjäytymisuhan alla olevat 15–17-vuotiaat nuoret olivat kohderyhmänä yhdessä tutkimusraportissa. Suikkasen ym. (2004) arvioimien projektien tavoitteena oli nuorten syrjäytymisen ehkäisy kuntoutuskokeilun avulla. Projekteissa toteutettiin erilaisia työmenetelmiä, muun muassa yksilöllinen ja ryhmäohjaus, työssä oppiminen, sosiaalinen tukeminen, sidosryhmäyhteistyö, yhteistyö vanhempien kanssa ja ryhmätukihenkilötoiminta. Kuntoutuskokeilun keskeisiä vaikutuksia olivat nuoren minäkuvan vahvistuminen ja parantunut kuva itsestä oppijana, konkreettiset muutokset nuorten ja perheiden elämässä sekä nuorten asioiden (olosuhteiden) näkyväksi tekeminen. Projekteissa mukana olleista nuorista runsaan kahden kolmasosan kohdalla tapahtui merkittävää elämäntilanteen selkiytymistä. Lähes joka toinen osallistuneista nuorista oli mukana työkokeilussa tai -harjoittelussa. Koulutuskokeiluun osallistui 15 prosenttia nuorista. Joka toinen aloitti opiskelun toisella asteella projektin aikana (sis. oppisopimuskoulutuksen). Projektin aikana nuoret muun muassa suorittivat peruskoulun loppuun, korottivat peruskoulun arvosanoja, suorittivat kymppiluokkaa, osallistuivat valmentavaan koulutukseen tai pääsivät huume- tai päihdehoitoon.

17–24-vuotiaat nuoret aikuiset

Kolmen raportin kohderyhmänä (Julkunen ym. 2001; Karjalainen & Blomgren 2004; Kätsyri 2004) ja yhden raportin kohderyhmistä yksi (Martti ym. 2003) oli 17–24-vuotiaat nuoret aikuiset.

Julkusen ym. (2001) projektin tavoitteena oli 17–20-vuotiaiden lastensuojelun nuorten työelämään integroitumisen ja elämäntilanteen tukeminen. Tavoitteeseen pyrittiin ohjaamalla osallistujia työharjoitteluun, työllistämistöihin, ammatillisille kursseille ja oppisopimuskoulutukseen. Työkuraattorin palvelut muodostivat tärkeän osan projektin tarjoamista palveluista. Työkuraattori tehtävänä oli muun muassa nuoren työkyvyn arviointi, henkilökohtaisen suunnitelman laatiminen sekä työ- ja opiskelupaikkojen järjestäminen. Työkuraattorin kanssa tehdyssä työssä tärkeänä menetelmänä oli ns. polku (= eri palveluiden yhdistäminen henkilökohtaiseksi suunnitelmaksi). Nuorelle laadittiin realistinen urasuunnitelma, johon tämä sitoutui. Suunnitelman ja polun tekemisen kautta asiakkaat ohjautuivat työharjoitteluun, ammatillisille kursseille, työllistämisyksiköille ja oppisopimuskoulutukseen. Keskeyttäneiden suhteellisen suuri määrä näyttäytyi projektissa ongelmana. Kurssin aikana 24 prosenttia nuorista integroitui työelämään (työhön tai koulutukseen). Vuoden seuranta-ajan jälkeen sama luku oli 36 prosenttia. Projekti näytti vaikuttavan osallistujien elämäntilanteeseen. Enemmistöllä osallistujista oli hyvä elämäntilanne. Työllisyysohjelmat antoivat mahdollisuuden kokeilla työpaikkoja ja kerätä työkokemusta. Ne antoivat myös mahdollisuuden sosiaalisen kanssakäymisen. Hyvä sosiaalinen

verkosto näytti lisäävän nuorten mahdollisuutta kiinnittyä työelämään. Sosiaalinen tausta, kuten lapsuuden aikaiset perheongelmat, vaikeuttivat nuorten integroitumista. Nuorten kokemukset vaikuttamismahdollisuuksistaan näyttivät vaikuttavat heidän onnistumisen kokemuksiinsa. Osalle nuorista tarjotut palvelut ja työelämään tutustumiset olivat liian vaativia tehtäviä. Ongelmaksi muodostuivat vuorokausirytmien noudattaminen, pitkät työpäivät ja työelämäjaksot sekä uudet työyhteisöt. Yhteisöllisyyden merkitys nousi esiin kiinnipitävänä voimana. Nuoret mielsivät syrjäytymisen merkitsevän pitkälti yksin ja vaille läheisten tukea jäämistä.

Karjalaisen & Blomgrenin (2004) projektin tavoitteet koskivat nuorten työelämää ja koulutusta sekä elämänhallinnan kohentamista. Keskeisiä periaatteita käytetyssä työmallisissa olivat asiakasohjautuvuuden noudattaminen ja moniammatillinen työote, joka sisälsi yksilökohtaisesti suunniteltuja erityistoimenpiteitä (työvoimaneuvojan ja sosiaalityöntekijän muodostama työpari; yhteispalvelumalli). Toimintamallissa nuoren tilanteesta tehtiin alkukartoitus, jossa hän sai asettaa tavoitteita. Tavoitteita seurattiin ja muutettiin tarpeen mukaan tavoitearviossa, joka toteutettiin 3 kk:n–2 vuoden välein tarpeesta riippuen. Asetetut tavoitteet kohdistuivat esimerkiksi elämän- ja arjen hallinnan parantamiseen, työelämävalmiuksien kohentamiseen, ammatinvalinnan selkeyttämiseen, itsetunnon kohottamiseen tai omien voimavarojen löytämiseen. Työmuotoina olivat keskustelut työntekijöiden kanssa, työvoimapolitiittiset toimenpiteet, asioinnissa avustaminen, yhteistyö eri viranomaisten kanssa, harrastuksessa tukeminen, opiskelun tukeminen, avo-testi, kotikäynnit, päihdekuntoutus, yhteistyö vanhempien kanssa sekä ryhmätoiminta. Työskentelyssä tärkeiksi tekijöiksi osoittautuivat luottamus, pitkäjänteisyys, monen asian hoitaminen saman työntekijän kautta sekä projektin mahdollistama vuorovaikutus aikuisen kanssa. Yhteispalvelumalli, projektin rooli paikallisten palveluiden koordinoijana sekä palveluohjaus osoittautuivat toimivaksi kohderyhmän kannalta. Seuranta-ajan jälkeen projektin päättäneistä oli 60 prosenttia opiskelussa, työssä, työharjoittelussa tms.

Kätsyrin (2004) projektin tavoitteena oli alle 25-vuotiaiden toimeentulotukiasiakkaiden arkielämän hallinnan paraneminen. Työmuotona oli voimavaraorientoitunut yksilökohtainen palveluohjaus. Toiminnan lähtökohtana olivat asiakkaan omat tavoitteet ja projektityöntekijän konkreettinen käytännön tuki asiakkaan arjessa. Tuen muotoina olivat muun muassa keskustelutuki ja motivointityö, asunnon järjestäminen, virastoasioinnissa ja työpaikan tai työharjoittelupaikan saannissa tukeminen. Työmuotoon kuuluivat säännölliset tapaamiset 1 krt/vko–1 krt/kk projektityöntekijän kanssa ja tavoitteiden toteutumisen seuraaminen 3–6 kuukauden välein tapaamisessa sosiaalityöntekijän ja projektityöntekijän kanssa. Työskentely asiakkaan kanssa kesti 2,5 kk–1,7 vuotta. Projektin vaikutuksia arvioitiin yksilötasolla osallistujien näkökulmasta. Suurin osa kyselyyn vastanneista asiakkaista oli saavuttanut tavoitteensa. Tärkeinä tuen muotoina asiakkaat kokivat asumisen järjestämisen (asunto), asumisen, motivointityön ja keskustelut tulevaisuudesta, sekä virastoasioinnin ja työpaikan/työharjoittelupaikan saannissa tukemisen.

Mielenterveyskuntoutujat

Mielenterveyskuntoutujat olivat kolmen raportin kohderyhmänä (Aspvik 2003; Notko & Järvikoski 2004; Rautakorpi 2002) ja kolmen muun raportin yhtenä kohderyhmänä (Martti 2003; Rostila 2001; Valkonen & Harju 2005).

Aspvikin (2003) projektin tavoitteena oli asiakkaan psyykkisen terveyden tukeminen, työskentelyn edellyttämien valmiuksien harjoittaminen ja kuntoutumisessa eteenpäin tukeminen. Kohderyhmänä olivat työikäiset kuntoutujat, joilla oli psykiatrinen sairaus. Tutkimuksen tärkein johtopäätös oli työn voimaannuttava merkitys psyykkisesti vajaakuntoiselle, kun työ kuntoutuspalvelut, kuten työsali- ja avotyötoiminta, toteutetaan kuntoutujalähtöisesti. Kehitetty avotyötoiminta ei soveltunut kaikille siihen hakeutuneille. Siksi tarvitaan riittävän kattava valikoima

työkuntoutuspalveluita, joista kuntoutujaa tuetaan valitsemaan itselleen sopivin. Tulosten perusteella avotyötoiminnan kehittäminen oli perusteltua yhtenä puuttuvana työkuntoutuspalveluna, ja työ merkittävä ja keskeinen elämänlaadun osatekijä psyykkisesti vajaakuntoiselle työsalin asiakkaalle. Tulosten perusteella avotyötoimintamallin kehittämisessä oli keskeistä asiakkaan aktiivinen osallistuminen arviointi- ja valmennusjaksolle valintaan, yhteistoiminta arviointi- ja valmennusjakson toteutuksessa ja avotyökyvyn selvittäminen arviointi- ja valmennusjakson ytimenä. Lisäksi toiminnan kehittämisessä osoittautui tärkeäksi avotyötoimintaan siirtyminen yhteistoiminnassa asiakkaan kanssa sekä avotyöntekijän ja työyhteisön tarpeenmukainen tukeminen. Tulosten perusteella avotyöhön osallistuminen merkitsi psyykkisesti vajaakuntoiselle osallistujalle mielekästä työtä, itsen ja arjen rakentumista työn avulla, yhteisöön ankkuroitumista ja työssä jaksamista.

Notkon & Järvikosken (2004) tutkimuksen tavoitteena oli parantaa ikäänntyvien mielenterveyspotilaiden elämänlaatua. Projektin työmenetelmänä oli kotikuntoutus ja voimavaaraorientunut palveluohjauksen malli. Projektin pääasiallinen toiminta käsitti työntekijöiden tekemiä kotikäyn- tejä, joiden tarkoituksena oli tarjota keskusteluapua. Asiakkaille tarjottiin myös toiminnallista ja välineellistä tukea koti- ja arkiympäristön toimissa. Työntekijät osallistuivat lisäksi asiakkaiden hoitoneuvotteluihin ja toimivat heidän tukihenkilöinä esimerkiksi lääkärikäynneillä. Asiakkaiden tilanteissa tapahtuneisiin muutoksiin kohdistuva vaikutusten arviointi jäi kuitenkin vähäiseksi.

Rautakorven (2002) projektin tavoitteina olivat työllistettyjen työnhakuvalmiuksien ja jatkosijoitusmahdollisuuksien selkiyttäminen sekä yksilön voimaantuminen ja kuntoutuminen. Työmenetelmänä oli osallistujien työllistymisen tukeminen työllistymisen aikana tapahtuvan koulutuksellisen intervention avulla. Kuntouttavan koulutuksen painopisteet olivat sosiaalisiin taitoihin ja sosiaalisen kompetenssin tunteeseen vaikuttaminen sekä ammatillisten työelämävalmiuksien vahvistaminen. Toiminnassa toteutettiin ratkaisu- ja voimavarakeskeistä toimintamallia. Vertaistutorit toimivat osallistujien tukena. Toiminnan lähtökohdan muodosti tukityön löytäminen ja siihen työllistyminen. Toimintamallia kutsuttiin kuntouttavaksi työllistämiseksi. Osallistujat toimivat normaalissa työsuhteessa. Kyselyyn vastanneista 84 prosenttia piti koulutuksen ja tukityön yhdistämistä erittäin merkityksellisenä. Vastanneista 75 prosenttia piti hyödyllisenä sitä, että he saivat kurseilla tukea ja neuvoja työn tekemiseen ja hallintaan. 36–40 prosenttia vastanneista jatkotyöllistyi, joista osalla tukityöllistämisyksikö jatkui.

Maahanmuuttajat

Maahanmuuttajat oli yhden hankkeen ainoana kohderyhmänä (Härkäpää & Peltola 2005) ja toisen hankkeen yhtenä kohderyhmänä (Rostila 2001).

Härkäpään & Peltolan (2005) projektin kohteena olivat vaikeasti työllistyvät maahanmuuttajat. Projektin tavoitteena oli kehittää pääkaupunkiseudulle uusi maahanmuuttajien työllistymistä ja kuntoutumista tukeva palvelukokonaisuus sekä kehittää maahanmuuttajajärjestöjen tiedotustoimintaa siten, että se kohdistuu aiempaa tehokkaammin suomalaista työelämää ja sosiaalipalveluita koskevaan neuvontaan ja opastukseen sekä maahanmuuttajuutta ja monikulttuurisuutta koskevaan työpaikoille ja työnantajille suunnattuun tiedottamiseen. Projektin aikana kehitettiin työvalmennuksen ja tuetun työllistymisen toimintamallia, kuntoutusluotsausta eli kuntoutuksen palveluohjausta, maahanmuuttajille räätälöityä kuntoutustutkimusta, työpaikalla tapahtuvaa täsmäkielikoulutusta ja luovan toiminnan keinoin toteutettua maahanmuuttajien ryhmätoimintaa. Projektin aikana 56 prosenttia osallistujista oli työllistynyt palkkatyösuhteeseen. Hankkeen päättyessä osallistujista oli palkkatyössä 40 prosenttia. Maahanmuuttajajärjestöjen tiedotustoiminnan tuella työllistyi lisäksi 12 työnhakijaa palkkatyöhön.

Kehitysvammaiset

Kehitysvammaiset oli yhden raportin pääasiallisena kohderyhmä (Pääkkö-Topi & Vuorenpää 2001) ja yksi yhden raportin kohderyhmistä (Valkonen & Harju 2005).

Pääkkö-Topin & Vuorenpään (2001) tutkimuksen kohteena olivat lievästi kehitysvammaiset sekä henkilöt, joilla on hitautta toiminnoissa, vaikeuksia oppimisessa ja/tai oppiminen on erilaista. Tavoitteena oli osallistujien elämänhallinnan sekä työelämän ja jatkokoulutuksen valmiuksien parantaminen. Työmuotona oli valmennus- ja koulutusohjelma, joka koostuu sosiaalisen kuntoutuksen 5-portaisesta mallista ja perustuu työhön kuntoutumiseen ohjatun työtoiminnan kautta. Porrasmallin askelmilla edetään tiiviisti ohjatusta työtoiminnasta, esimerkiksi hieman vaativampien tehtävien ulkopuolisessa työsuhteessa tapahtuvien töiden ja oppisopimuksen kautta avoimille työmarkkinoille. Työtoiminta tapahtui monitoimikeskuksen verstailla ja pajoissa (esim. puuverstas, autoverstas). Työmuodon vaikutuksia kohderyhmään olivat sosiaalisten taitojen kehittyminen, työtaitojen oppiminen, alisuoriutumisen väheneminen ja itsetunnon nousu. Projektin aikana tehtiin havaintoja siitä, että ryhmäläisten työllistymisen mahdollisuudet ovat jatkossakin heikot vajaakuntoisuuden vuoksi.

Päihteidenkäyttäjät

Päihteidenkäyttäjät oli yksi kahden raportin kohderyhmistä (Martti ym. 2003; Rostila 2001). Martin ym. (2003) tutkimuksessa tarkasteltavien projektien asiakastavoitteena oli asiakkaan hyvinvoinnin olosuhteiden parantaminen. Kohderyhminä olivat päihteidenkäyttäjät, mielenterveyskuntoutujat ja nuoret. Yhteistä raportissa arvioitujen työmuotojen järjestämälle toiminnalle oli asiakkaiden perustarpeiden tyydyttäminen ja sosiaalisen tuen tarjoaminen, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys, sosiaalisten taitojen harjaannuttaminen, mielekkään tekemisen tarjoaminen, onnistumisen kokemusten tuottaminen, tuen tarjoaminen arjen hallintaan liittyvissä asioissa ja turvallisuuden tunteen vahvistaminen. Työmalleissa oli hyödynnetty sekä yksilökohtaista tukea että ryhmätoimintaa. Tuloksina saavutettiin mm. asiakkaiden elämänhallinnan vahvistumista ja mielekkään tekemisen tarjoamista. Muita vaikutuksia olivat mm. laitoshoidon tarpeen ja päihteiden käytön väheneminen sekä jatkopolkujen ja työllistymismahdollisuuksien avaaminen joillekin asiakkaille.

Rostilan (2001) projektin kohderyhminä olivat työttömät, maahanmuuttajat, päihteidenkäyttäjät ja mielenterveyskuntoutujat. Tavoitteena oli syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. Projektin aikana kehitettiin sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli, joka perustuu 1) tavoitesopimukseen, jota arvioidaan säännöllisesti tavoitekeskusteluissa, 2) työtoimintaan, 3) työharjoitteluun ja 4) kuntoutustiimityöskentelyyn. Yksi toimintamallin elementti on yhteisöllisyyden korostaminen. Keskeisiä elementtejä oli myös vertaisohjaajan panokseen perustuva työtoiminta ja osallistujalähtöinen urapolkujen suunnittelu ja räätälöinti. Toimintamalli tukee osallistujia omien voimavarojen löytämisessä ja toimintakykyisyyden kehittämisessä. Osallistujat saivat mahdollisuuden työskennellä jossakin projektin viidestä työyksiköstä. Osallistujat työskentelivät pääsääntöisesti työyksiköissä 10 kuukauden ajan 30 viikkotuntia. Työaikana tehtiin pääsääntöisesti töitä. Lisäksi kohderyhmälle järjestettiin kuukausittain muutamia projektiyksikköjen yhteisiä koulutus-, toiminta- tai virkistyspäiviä. Kuuden kuukauden seuranta-ajan jälkeen 50 prosenttia osallistujista oli työelämään integroitumisen osalta tarkoituksenmukaisella jatkopolulla. Projektin vetäjien arvion mukaan 60 prosenttia osallistujista hyötyi projektista.

Aikuissosiaalityön asiakkaat ja pitkäaikaistyöttömät

Aikuissosiaalityön asiakkaille ja/tai pitkäaikaistyöttömille kohdistettuja projekteja tutkimusaineistossa oli yhdeksän (Kuusela & Kvick 2004; Leino 2003; Lähteenmäki ym. 2003; Martikainen 2002; Ala-Kauhaluoma ym. 2005; Valkonen & Harju 2005; Ala-Kauhaluoma ym. 2004; Eskelinen & Kallio 2001; Tyni 2000). Pitkäaikaistyöttömillä ja aikuisille suunnatun sosiaalityön asiakkailla oli usein ongelmia monilla elämän sektoreilla ja yhteisasiakkuus usean sosiaalisen kuntoutuksen palveluita tuottavan sektorin kanssa.

Kuuselan & Kvickin (2004) tavoitteena oli vahvistaa sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevien aikuissosiaalityön asiakkaiden työelämävalmiuksia sekä tukea heidän hyvinvointiaan ja voimavarojen löytymistä. Työmuotona oli ryhmämuotoinen kuntouttava sosiaalityö. Työmuoto perustuu voimavarasuuntautuneeseen viitekehukseen, jossa toiminnallisuus, vertaisryhmätyöskentely ja vuorovaikutus ovat sosiaalisen kuntoutuksen elementteinä. Tuloksina puhelinhaastatteluista tulee esille muun muassa kurssin positiivinen merkitys (12 vastaajan arvio, 14 vastaajaa), aktiivisuuden lisääntyminen, elämänpiirin ja sosiaalisen kanssakäymisen laajentuminen, uusien tietojen ja taitojen omaksumisena sekä päivärytmiin pääseminen.

Leinon (2003) projektin tavoitteena oli tehdä tehostettua sosiaalityötä 2–3 asiakkaan kanssa sekä kuvailla käytettyjä menetelmiä ja prosessin kulkua, oppia tunnistamaan ja erittelemään asiakasprosesseja muuttuneessa toimintaympäristössä ja uusien keinojen etsiminen asiakkaiden palvelutarpeeseen vastaamiseksi. Kohderyhmänä olivat 20–24-vuotiaat aikuissosiaalityön asiakkaat, joilla oli päihteidenkäyttöä ja elämänhallinnan ongelmia. Tehostetulla sosiaalityöllä tarkoitettiin asiakaslähtöistä suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työskentelyä tavoitteiden saavuttamiseksi. Työmuotoon kuuluivat tilannekartoituksen tekeminen työskentelyn alussa, terapeutin keskusteluapu, tilanteen jäsentäminen, konkreettisten neuvojen antaminen, palveluohjaus ja asioiden hoitamisessa tukeminen ja auttaminen sekä päihteiden käytön käsittely ja hoitoon ohjaaminen. Tapaamisia asiakkaan kanssa oli noin kahden viikon välein. Yksi kolmesta asiakkaasta hyötyi työskentelystä, toisen kohdalla saatiin selkeästi etenevä työskentelyprosessi käyntiin. Kolmannen asiakkaan kanssa tehostettu työskentely ei tuottanut näkyvää tulosta eikä etenevää prosessia, koska asiakkaalla ei ollut riittävästi motivaatiota tilanteensa muuttamiseksi.

Lähteenmäen ym. (2003) tavoitteena oli toimivan työmallin etsiminen sosiaalityöntekijän ja sosionomin tehtävien välille niin, että ammattiryhmien molempien ydinosaamiset löytyisivät ja ne saataisiin käyttöön. Asiakaskohderyhmänä olivat aikuissosiaalityön asiakkaat, mutta tavoiteltavia asiakasvaikutuksia ei määritelty. Koska kokeilussa oli mahdollista käyttää enemmän aikaresursseja asiakasta kohden, mahdollisti se asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisemman kartoittamisen ja suunnitelmallisemman sosiaalityön tekemisen. Sosiaalityöntekijän ja sosionomin työnjako osoittautui toimivaksi ja tiivis asiakastyö tulokselliseksi. Tiivis asiakassuhde sosionomin ja asiakkaan välillä koettiin tarpeelliseksi ja hyväksi. Asiakkaat saivat onnistumisen kokemuksia, kannustusta omatoimisuuteen, itsenäistyivät ja yksi kokeiluun osallistunut poistui toimeentulokiasiakkuudesta.

Martikaisen (2002) kohderyhmänä olivat 18–45-vuotiaat työttömät sosiaalitoimiston asiakkaat. Projektin tavoitteena oli edistää nuorten aikuisten työllistymistä, opiskelemaan hakeutumista ja kuntoutumista sekä ehkäistä tätä kautta syrjäytymistä. Työmuotona oli yksilötyöskentely ja ryhmätapaamiset: elämäntilanteen kartoittaminen, suunnitelman tekeminen ja sen tarkistaminen, sekä jatkosuunnitelman tekeminen. Ryhmätapaamisia oli 1–2 krt/kk ja yksilötyöskentelyä järjestettiin tarvittaessa. Projektin sosiaalityöntekijä työskenteli 20–30 nuoren kanssa kerrallaan, kunkin kanssa 4–12 kuukauden ajan. Nuoren tilanne tarkistettiin 3–6 kuukauden kuluttua projektityöskentelyn loppumisesta. Osana projektia olivat terveystarkastus, ATK-kurssi ja työelämään ohjaava koulutus. 66 prosenttia osallistujista aloitti työn (sis. tukityö, työkokeilu ja työharjoittelu) ja näistä 17 prosenttia varsinaisen työn. 18 prosenttia aloitti pitkän ammattiin johtavan tai täydentävän kurssin ja kahdeksan prosenttia pitkän opiskelun. Kaikki haastatellut osallistujat kokivat hyötynsä projektista.

Ala-Kauhaluoman ym. (2005) kohderyhmänä olivat työttömät, maahanmuuttajat, vammaiset ja vajaakuntoiset. Pääasiallisena asiakastavoitteena oli kohderyhmän työllistyminen. Projekteissa käytettiin henkilökohtaiseen tukeen sekä työntekijän ja työnantajan mukaan räätälöityihin palveluihin perustuvia työvalmennuksen malleja. Lisäksi pyrittiin yhdistämään työllistämisen prosessin eri vaiheissa asiakkaan työnhakua ja omaa aktiivisuutta tukevia toimintamalleja. Mukana oli myös ryhmämuotoisia toimintamalleja. Työmalleissa hyödynnettiin yksilökohtaista palveluohjausta, moniammatillisia yhteistyöverkostoja, yhteistyömuotoja yritysten ja työpaikkojen kanssa sekä työllistymisen tukemista. Projektien kulmakiviä olivat osallistujalähtöisyys, vapaaehtoisuus, osallistujien oma motivaatio ja sitoutuminen. Raportissa tarkasteltavien projektien työllistymisprosentti oli yhdessä hankkeessa 57 prosenttia ja muissa hankkeissa keskimäärin 36 prosenttia. Luvut sisältävät toisen palvelukseen ja yrittäjiksi sijoittuneet, mukaan on luettu myös vaihtelevasti työllistämistuella työllistyneet.

Valkosen & Harjun (2005) kohderyhmänä olivat korkeasti koulutetut mielenterveyskuntoutujat, ammatillista koulutusta vailla olevat nuoret ja kehitysvammaiset nuoret. Projektin tavoitteena oli katkaista asiakkaiden syrjäytymisen kierre sekä asiakkaiden valtaistuminen ja työllistyminen. Työmuotona oli yksilöllinen työvalmentajamalli ja sen täydentäminen palveluohjauksen avulla. Tuetun työllistämisen prosessi jaettiin projektissa aloitusvaiheeseen, työnetsintä- ja työhön valmistumisen vaiheeseen sekä työllistymisvaiheeseen. Sama työntekijä toimi asiakkaan työvalmentajana ja palveluohjaajana. Aloitusvaiheessa kartoitettiin asiakkaan elämäntilanne; fyysinen, sosiaalinen ja psyykinen toimintakyky. Esiin tulleiden tarpeiden pohjalta laadittiin asiakkaalle yksilöllinen tuki- ja valmennussuunnitelma. Asiakkaiden työllistymissuunnitelmaa työstettiin useassa vaiheessa. Tavoitteena oli huomioida asiakkaan toimintakyky ja työllistymisen edellytykset suunnitelman laatimisessa ja saada aikaan realistinen työllistymissuunnitelma. Asiakas ja työvalmentaja etsivät asiakkaalle sopivaa työpaikkaa yhdessä. Tarvittaessa otettiin työnhakuun mukaan toinen työvalmentaja. Osa työvalmentajista käytti joidenkin asiakkaiden kohdalla intensiivistä työotetta. Tällöin työvalmentaja käytti asiakkaan kanssa työskentelyyn paljon aikaa ja ohjaus oli sisällöllisesti monimuotoista sisältäen muun muassa verkostotyötä asiakkaan tukiverkostojen kanssa ja kotikäyntejä. Intensiivisessä työotteessa kiinnitettiin erityistä huomiota luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen syntymiseen ja asiakkaan omien kiinnostuksen kohteiden huomioimiseen. Työllistymisvaiheessa työvalmentaja tarjosi tukeaan asiakkaalle ja työnantajalle. Käytännössä tuki oli työllistämistukineuvontaa ja työsuhteasioihin liittyvää muuta neuvontaa. Asiakkaille tarjottiin ohjausta ja tukea myös erilaisten ryhmämuotoisten palveluiden kautta: mentorointi, vertaisryhmät, stressinhallintaryhmä, ATK-kurssi ja työnhakuklubi. Projektin päättyessä 34 prosenttia asiakkaista oli työssä avoimilla työmarkkinoilla. 82 prosenttia asiakkaista löysi projektin aikana jonkin ratkaisun työttömyyden tilalle (mm. tukityöllistäminen, kuntoutustuki). Asiakkaiden työllistymiseen kului keskimäärin 9 kuukautta (mediaani). Vertailuaineistossa yhdeksän prosenttia akateemisesti koulutetuista mielenterveysongelman vuoksi vajaakuntoisista työllistyi (sis. tukityön), kun vastaavassa seurannassa projektin asiakkaista työllistyi 43 prosenttia. Projektin kaikista asiakkaista oli ollut 56 prosenttia jossain projektin vaiheessa työsuhteessa. Asiakkaiden keskimääräinen tyytyväisyys elämäänsä lisääntyi projektin aikana. Tyytyväisyys lisääntyi selvimminkin henkisen hyvinvoinnin, aktiivisuuden ja aloitteellisuuden sekä fyysisen kunnan suhteen.

Ala-Kauhaluoman ym. (2004) tutkimuksessa oli kyse kuntouttava työtoiminta -lain toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioinnista. Lain mukainen aktivointisuunnitelmaan perustuva toimintamalli osoittautui pääosin toimivaksi. Aktivointisuunnitteluun osallistuneista työttömistä peräti 83 prosenttia piti suunnitelmaa omalla kohdallaan tarpeellisena tai erittäin tarpeellisena. Aktivointisuunnitelman toivottiin edistävän pääasiassa työhön pääsyä. Suunnitelmassa käytettyjen toimenpiteiden kirjo oli suuri ja yleistä oli, että siihen sisältyi useita toimenpiteitä. Kuntouttava työtoiminta sisältyi 18 %:iin suunnitelmista ja toteutui aktivointisuunnitelmaan osallistuneista 10 prosentin kohdalla. Kokemukset kuntouttavasta työtoiminnasta olivat vaihtelevia, mutta

rohkaisevia varsinkin syrjäytymisen ehkäisyn kannalta. 50 prosentilla aktivointisuunnittelun läpikäyneistä työttömyys oli päättynyt kuuden kuukauden seurantajakson aikana ja vertailuryhmään kuuluvista 35 prosentilla. Vain kahdeksan prosenttia aktivointisuunnitteluun osallistuneista oli työllistynyt seuranta-aikana avoimille työmarkkinoille. Aktivointisuunnitelma on toimenpide, jolla pystytään kuitenkin helpottamaan pitkäaikaistyöttömien osallistumista aktivoiviin toimenpiteisiin. Aktivointisuunnitelmaan osallistuneiden odotukset tulevaisuudestaan olivat selkeämmät ja usko työllistymiseen suurempi kuin muilla tutkimuksessa mukana olleilla työttömillä. Odotukset tulevaisuuden suhteen kuitenkin heikentyivät, mikäli aktivointisuunnitelman tekeminen ei johtanut työllistymiseen avoimille työmarkkinoille.

Eskelisen & Kallion (2001) projektin tavoitteena oli pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen ehkäisy ja työelämään johtavalle polulle integrointi. Työmuotoina olivat koulutus, neuvonta ja ohjaustyö, jota toteutti sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvojatyöpari. Työmallissa oli mukana yksilökohtaista ohjausta sekä ryhmässä tapahtuvaa koulutusta. Työmallin lähtökohtana oli asiakaskeskeisyys. Projektin aikana toteutettiin seitsemän kurssia. Arviolta 38–41 prosenttia osallistujista sijoittui toimenpiteisiin. Keskeyttämisprosentti oli pieni. Asiakkaiden elämänhallinnassa tapahtui myönteistä kehitystä. Sosiaali- ja työvoimatoimistojen yhteistyömalli ja työparityöskentely osoitautui toimivaksi.

Tynin (2000) tutkimuksessa oli kyse ohjaavan koulutuksen vaikutuksesta osallistujien elämään ja elämänhallintakykyyn. Kyseessä oli pitkäaikaistyöttömien elämäntaitoon ja kokonaisvaltaiseen tukemiseen painottuva työllisyysprojekti. Työmenetelminä käytettiin henkilökohtaisia keskusteluja, koulutusta, ja ohjausta. Projektissa pyrittiin ohjaamaan osallistujia löytämään yksilölliset työelämäpolkunsä (tekemään työelämään koskeva jatkosuunnitelma). Tämä tapahtui työnhakua, koulutusta ja ammatinvalintaa koskevan ohjauksen ja henkilökohtaisten keskusteluiden kautta. Projektissa annettavan opetuksen aiheet oli jaettu seuraaviin ryhmiin: yhteiskuntatietous, työelämätietous ja työaikalainsäädäntö, työnhaku, informaatioteknologia, oppiminen ja liikunta. Lisäksi projektissa toteutettiin osallistujien työkontotutkimus sekä työharjoittelujakso. Kurssiin sisältyi myös vierailuja ja retkiä. Kurssilaiset jakautuivat kolmeen ryhmään: tuen tarvitsijat, vahvistuneet ja piristyneet. Tarkastelu painottui osallistujien elämäntilanteeseen, taustatekijöihin ja siihen prosessiin, jonka he olivat läpikäyneet työllisyyskurssin aikana. Kaikki osallistujat kokivat kurssin parantaneen itseluottamusta ja lisänneen motivaatiota sekä selkeyttäneen työelämää tai opiskelua koskevia suunnitelmia.

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakasvaikutukset

Analysoitujen tutkimusten kohderyhminä olivat pääasiassa työelämän ja opiskelun ulkopuolella olevia, mutta kuitenkin työikäisiä nuoria ja aikuisia, joilla oli syrjäytymisen vaara, elämänhallinnan ongelmia ja/tai alentunut toimintakyky. Analysoitujen 20 tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että erilaisina projekteina toteutetut, monia toimenpiteitä ja työmenetelmiä sisältäneet sekä eri tahojen yhteistyönä toteutetut sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot tuottavat positiivisia vaikutuksia kohderyhmissä. Vaikutukset näkyivät esimerkiksi sosiaalisten taitojen karttumisena, itsetunnon kohenemisena, yleisemmin elämänhallinnan paranemisena, työllistämistoimenpiteisiin ja koulutukseen osallistumisena sekä työllistymisenä. Näyttöä työmuotojen negatiivisista vaikutuksista ei analyysin perusteella juuri syntynyt, mikä voi kuitenkin johtua siitä, että projekteista ”pudonneet” eivät enää olleet tutkimusten vaikutusten analyysissä mukana kuin enintään vertailuryhmänä. Analyysin perusteella ei voida paljontaan päätellä yksittäisten työmuotojen tai -menetelmien vaikuttavuudesta. Vaikuttaa siltä, että tutkimuksen kohderyhmän, tyypillisesti moniongelmaisten asiakkaiden kohdalla erilaisten työmuotojen ja -menetelmien yhdistäminen olisi keskeinen edellytys positiivisten vaikutusten saavuttamisen kannalta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjallisuuskatsauksen edetessä kävi ilmeiseksi, että sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan sosiaalityön sekä käsitteiden sisältö että työn ilmenemismuodot kehittyvät erilaisissa yhteistyön rakenteissa. Työmuotojen sisältöä haetaan erilaisten yhteistyön rakenteiden avulla, usein projekteissa, jotka ovat rakenteita irrallaan perinteisistä organisaatioista. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuoto käsittää analyysin perusteella seuraavat osat: psykososiaalinen työ, suunnitelmallinen työskentelymalli, työllistämisen tukitoimet sekä moniammatillinen työ, verkostoyhteistyö ja yhteistyö asiakkaan lähiverkoston kanssa

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöön liittyy analyysin perusteella erilaisia ihmisen voimavarojen aktivoimiseen ja tukemiseen suunnattuja työmuotoja. Näitä toteutetaan yksilötyönä, parityönä (esim. sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja -työpari, tai sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja -työpari) tai laajempaa yhteistyönä, jossa on mukana sosiaalityön, työvoimatoimen ja erilaisten muiden organisaatioiden työntekijöitä. Myös työtä toteuttavien ammatillinen koulutus ja työorientaatiot voivat olla hyvin erilaisia.

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodon toimivuuden kannalta keskeisiksi elementeiksi hahmottuivat analyysissä seuraavat ulottuvuudet: asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys, luottamuksellisen asiakassuhteen luominen, työntekijän suhtautuminen ja persoonallisuus sekä asiakkaan sitoutuminen ja motivaatio. Erityisesti asiakkaan motivoiminen nousi keskeiseksi tekijäksi työmuodon toimivuuden ja positiivisten tulosten saavuttamisen kannalta. Aineistosta nousseet asiakkaiden tukemisen keskeiset osatekijät ovat tiivistetysti seuraavat:

- mahdollisimman inhimillinen ja pitkäkestoinen asiakkaan elämän rinnalla kulkeminen
- luottamuksellisen asiakassuhteen syntyminen
- työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet, kyky olla läsnä
- asiakkaan omista toiveista liikkeelle lähteminen
- asiakkaan vapaaehtoinen osallistuminen, motivaatio ja sitoutuminen työmuodon tai projektin tavoitteisiin
- asiakkaan voimaantumisprosessin liikkeelle lähteminen ja eteneminen
- kyky asiakkaan toimintakyvyn arviointiin ja sosiaalisen kuntoutuksen interventioiden toteuttaminen oikeassa järjestyksessä
- asiakkaan ”toivon” ja positiivisen mielialan ylläpitäminen.

Työskenteleminen yhteistyökumppanien kanssa näkyi aineistossa sosiaaliselle kuntoutukselle ja kuntouttavalle sosiaalityölle ominaisena piirteenä. Tarkasteltuja projekteja ja työmuotoja toteutettiin monitoimijaisissa työverkostoissa, joissa organisaatioiden rajat liudentuvat. Rajojen ylittäminen näkyi aineistossa ammattiroolien, organisaatioiden, yhteen työmuotoon perustuvan toimintamallin, tiedonkulun ja voimakkaan asiakas-työntekijähierarkian ylittämisen muodossa. Sosiaalitoimen ja työhallinnon lähestymistavat erosivat siten, että kun sosiaalitoimessa painotettiin asiakaslähtöisyyttä, niin työhallinnon toiminta oli painotetusti ulkoapäin ohjautuvaa, jossa ensisijaisena olivat lait, velvoitteet ja näiden pohjalta tehtävät toimenpiteet.

Erilaisina projekteina toteutetut moninaiset sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot tuottivat pääasiassa positiivisia vaikutuksia kohderyhmissä. Vaikutukset näkyivät esimerkiksi sosiaalisten taitojen karttumisenä, itsetunnon kohenemisenä, yleisemmin elämänhallinnan paranemisenä, työllistämistoimenpiteisiin ja koulutukseen osallistumisena sekä työllistymisenä. Yksittäisten työmuotojen tai -menetelmien vaikuttavuudesta ei analyysin pohjalta kuitenkaan voi tehdä päätelmiä. Näyttää siltä, että sosiaalisen kuntoutuksen erilaisten työmuotojen yhdistäminen ja yhteistyö eri tahojen kesken on keskeinen ulottuvuus positiivisten vaikutusten saavuttamisen

kannalta. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuotojen kehittämisen kannalta haasteeksi aineistosta nousi intensiivisemmän ja pitkäaikaisemman asiakastyön mahdollistaminen työresurssein. Pidempikestoisella asiakastyöllä voisi olla mahdollista saada aikaan pysyvämpiä muutoksia asiakkaiden elämässä. Projektin ulkopuolelle jäänyt asiakasryhmä olisi mahdollisesti ollut työtoiminnan sijasta intensiivisemmän sosiaalisen kuntoutuksen tai kuntouttavan sosiaalityön intervention asiakaskuntaa. Työressurssien, asiakasmäärien ja asiakassuhteiden pituuden keskinäisten suhteiden tarkastelu edellyttäisi kuitenkin systemaattisempaa analyysiä, mitä tässä katsauksessa oli mahdollista tehdä.

Projekteissa pyrittiin kokoamaan eri toimintoja yhteen asiakkaan kannalta mielekkääksi kokonaisuudeksi ja parantamaan niiden saavutettavuutta. Tässä mielessä projekteissa pyrittiin tuottamaan palveluita asiakasnäkökulmasta katsottuna organisatorisen ja segregoituneen toiminnan logiikan sijaan. Asiakaskeskeisyys ja kohdeherkkyys täyttävät inhimillisyyden periaatteella toimivan avun piirteet. Sen vastakohtaksi voisi nimetä organisaation toiminnan kannalta mielekkäät työkäytännöt. Yhdeksi työn sisällöllisen kehittämisen haasteeksi aineistosta nousikin molempien näkökulmien yhdistäminen arkipäiväisten työkäytäntöjen tasolla.

POHDINTA

Systemaattiset tutkimuskatsaukset tiedon koostamisen ja tiivistämisen muotona ovat yleistymässä. Tiivistäminen edellyttää hyvää tutkimusten ja projektien raportointia. Hyvin toteutettu tutkimus, jonka raportointi on katsauksessa tarkasteltavien teemojen kannalta puutteellista, jää katsauksen aineiston ulkopuolelle eikä hyödytä sosiaalityön tietoperustan kehittämistä. Vaikutusten arvioinnin kannalta tutkimuksen ja/tai projektin vaiheet ja valinnat tulisi raportoida mahdollisimman läpinäkyvästi ja eksplisiittisesti, jotta lukija voi tehdä päätelmiä siitä, mihin tutkimuksen vaikuttavuusnäyttö perustuu. Tässä oli huomattavan paljon ongelmia tämän katsauksen tutkimusaineiston osalta.

Sekä tutkimuksen että sen raportoinnin laatuun panostaminen vaatii aikaa, mutta se edistää projektissa kerätyn tiedon ja kokemuksen välittämistä muille. Projekteissa käytettyjen työmuotojen ja -menetelmien tarkka kuvaaminen on tärkeää niiden siirrettävyyden kannalta. Siirtäminen ja käyttöönotto edellyttävät tietoa siitä, mitkä ovat menetelmän tai työmuodon siirrettävyyden keskeisiä ehtoja: millaisia välttämättömiä toimijoita ja resursseja sekä toiminnallisuutta työmuodon toimivuus edellyttää.

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella näyttää siltä, että sosiaalityön aihepiirissä on vasta kiteytymässä olevia mutta toistaiseksi vakiintumattomia käsitteitä, mikä tuottaa omat haasteensa katsausten laatimisen ja etenkin kirjallisuushakujen toteuttamisen kannalta. Strukturoitujen tiivistelmien tekeminen auttaisi lukijaa jo alkuun. Tutkimusten asiasanoitusten heterogeenisuus vaikeuttaa pääsemistä kaikki julkaistut kattaviin hakutuloksiin. Tämä on osin otsikoinnin ja asiasanoittamisen tavan ongelma.

Sosiaalityön ja sosiaalialan tiedon kumuloiminen on vastustuksistakin huolimatta perusteltua. Se korostuu, kun kiinnostus työn tuottamiin hyviin vaikutuksiin korostuu. Sosiaalialan kehityksen kannalta on tärkeää saada luotettavaa tietoa käytetyistä työmenetelmistä, mutta yhtä tärkeää on koota tietoa näiden työmenetelmien asiakkaille tulevista vaikutuksista. Kumuloitumisen käsite vaatii kuitenkin analyttistä jäsentämistä. Kumuloitumisella voidaan tarkoittaa jonkin tietyn työmenetelmän ja sen toimivuuden ehtoja, ympärille vaadittavaa verkostoa, koskevaa yhä systemaattisempaa ja tarkempaa tietoa.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen laatiminen on haasteellista. Siinä tutkimusryhmästä on selvää etua, kun ongelmia ja pulmia voidaan pohtia yhdessä ja työtehtäviä voidaan jakaa. Katsauksen työstämisprosessi oli tutkimusryhmälle oppimisprosessi, jota kokoamme vielä lopuksi yhteen.

1. Katsauksen työmenetelmä/interventio on hyvä rajata huolella riittävän yksiselitteiseksi. Keskeisille käsitteille on tärkeää olla yhteinen määritelmä.
2. Tutkimustehtävä kannattaa rajata muutamaan keskeiseen tutkimuskysymykseen, koska analyysi on aikaa vievää.
3. Aineistoa on syytä koota taulukkoon, jolloin systemaattinen tiedon keruu ja analyysi helpottuvat.
4. Vaikka tässä katsauksessa analysoimme sekä sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä että niiden vaikutuksia, kokemustemme perusteella on järkevää asettaa ainoastaan yksi sisällöllistä kuvausta tarkasteleva sisäänottokriteeri, esim. vaikutusten kuvaus, jolloin interventiota tai työmenetelmää kuvataan vaikutusten kannalta olennaisilta osin.
5. Aineistosta analysoitavat perusteemat on syytä määritellä mahdollisimman tarkkaan, jotta päästään aineiston sisältöön syvemmälle. Kartoittavan ja systemaattisen katsauksen tekeminen laajalla kysymyksenasettelulla on hankalaa ja vie runsaasti aikaa. Lisäksi laaja kysymyksenasettelu tuo helposti diffuuseja vastauksia.

6. Vaikuttavuuden tai vaikutusten tutkimisessa on tarpeellista keskittyä mieluiten jo vakiintuneeseen, tarkoin määriteltyyn interventioon tai työmenetelmään. Muuten aineistoon tulee tutkimuksia, joissa ehkä tutkitaan saman aihepiirin menetelmiä, mutta vaikuttavuudesta tai vaikutuksista ei voida tehdä tarkempia päätelmiä, koska aineistossa on liiaksi toisistaan poikkeavia menetelmiä.
7. Tietojen tiivistämisessä matriisiin on oltava tarkka, jotta analyysivaiheessa ei tarvitse palata tausta-aineistoon.

Lähteet

Katsauksen aineisto

- Ala-Kauhaluoma, Mika & Kesitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004). Työttömien aktivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Stakes. Tutkimuksia 141/2004. Helsinki.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Lempola, Hanna-Mari & Härkäpää, Kristiina (2005). Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal-ohjelman kansallisessa teematyössä kerättyjä käytäntöjä, kokemuksia ja tuloksia. Kuntoutussäätiön työselosteita 30/2005.
- Aspvik, Ulla (2003). Psykkisesti vajaakuntoisten avotyötoiminta. Toiminnan kehittämisprosessi ja merkitys osallistujien elämänlaadulle. Acta Universitatis Ouluensis D Medica 750, Oulu.
- Eskelinen, Ossi & Kallio, Anu (2001). Työttömyydestä toimenpiteisiin – osattomuudesta osallistumiseen. ESR-hanke Sampo 1999–2001 -loppuraportti. STM:n julkaisuja 2001:15.
- Härkäpää, Kristiina & Peltola, Ulla (toim.) (2005). Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen ja koulutusluotsaus. Majakka-Beacon-hankkeen loppuraportti. Kuntoutussäätiön julkaisuja.
- Julkunen, Ilse & Strandell, Harriet & Kangas, Heidi (toim.) (2000). ”Kunnon elämä... olisi hyvä jossain”. HELSA-projektin arviointitutkimus. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, sosiaali- ja terveysministeriö ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Skrifter 12.
- Karjalainen, Pekka & Blomberg, Sanna (2004). Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Stakes, FinSoc arviointiraportteja 2/2004.
- Kuusela, Kirsti & Kvik, Inkeri (2004). Pyörre-projekti 2002-2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö. Hgin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 6/2004.
- Kätsyri, Heli (2004). Kipinä-projekti. Nuorten aikuisten arjen tukena. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto: Selvityksiä 5/2004.
- Leino, Minna (2003). Tehostetun sosiaalityön kokeilu Kaukajärven sosiaaliasemalla. Teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi: julkaisuja 4/2003.
- Lähteenmäki, Elina & Sillanpää, Eeva-Liisa & Raunio-Tuominen, Päivi & Österberg, Pauliina (2003). Sosiaalityöntekijän ja sosionomin (AMK) välinen työnjakokokeilu Hervannan sosiaaliasemalla. Teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi: julkaisuja 4/2003, s. 33–45.
- Martikainen, Sanna (2002). VuoMasto – työllistämisen ja kuntoutushanke. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 2002:21, Helsinki.
- Martti, Sirpa & Rostila, Ilmari & Suikkanen, Asko (2003). Päivä kerrallaan ihmisenä ihmiselle. Päivä- ja työtoiminnan hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita. Raha-automaattiyhdistys. Avustustoiminnan raportteja 6, Helsinki.
- Neuvonen, Tiina (2003). Yhteenveto-osiot teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi: julkaisuja 4/2003.
- Notko, Tiina & Järvikoski, Aila (2004). Voimaa kuulluksi tulemisesta. Mielenterveyskuntoutujien kotikuntoutusprojektin arviointi. Kuntoutussäätiön työselosteita 26/2004, Helsinki.
- Pääkkö-Topi, Minna & Vuorenpää, Kari (2001). Mahdollisuus-projekti. Ennalta ehkäisevää sosiaalista kuntoutusta. Työvälineenä työn tekeminen. Kehitysvammaisten tukiliitto ry, Tampere.
- Rautakorpi, Eija (2002). Ihminen paikallaan. Pitkäaikaistyöttömien mielenterveyskuntoutujien työhön kuntoutuminen. Mielenterveyden keskusliitto ry, Vantaa.
- Rostila, Ilmari (2001). Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistinen arviointi. Stakes, FinSoc, arviointiraportteja 3/2001.
- Suikkanen, Asko et al. (2004). Homma hanskaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. STM:n selvityksiä 2004:5.
- Tyni, Sanna (2000). Ohjaavalla koulutuksella elämänhallinta ja kokonaisvaltaista kuntoutumista. Tapaustutkimus pitkäaikaistyöttömille suunnatusta projektista. Tampereen yliopisto, Tampere 2000.
- Valkonen, Jukka & Harju, Sari (2005). Ihmisen arvoinen diili. Tuetun työllistymisen hankkeen toimeenpano ja tulokset. Kuntoutussäätiö. Tutkimuksia 73/2005. Helsinki.

Muut lähteet

- Aalto, Anna-Mari & Hurri, Heikki & Järvikoski, Aila & Järvisalo, Jorma & Karjalainen, Vappu & Paatero, Heidi & Pohjolainen, Timo & Rissanen, Pekka (toim.) (2002). Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Stakes. Raportteja 267/2002. Helsinki.
- Blomgren, Sanna (2005). Toimivia palveluohjauksen elementtejä etsimässä? Kirjallisuuskatsaus suomalaisista palveluohjaustutkimuksista. Stakes, FinSoc. Työpapereita 1/2005. Helsinki.
- Harkko, Jaakko & Haverinen, Riitta & Koivisto, Juha (2005). Alustava kirjallisuuskatsaus osallistavan arvioinnin vaikutuksista sosiaalityössä. Stakes, FinSoc. Työpapereita 5/2005. Helsinki.
- Heikki Waris -instituutti. www.hel2.fi/waris.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina (2004). Kuntoutuksen perusteet. WSOY. Helsinki.
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005). Sosiaalityön hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Julkaisuja 2005:13. Helsinki.
- Koivisto, Juha (2005). Tiedon kerääminen ja systematisointi sosiaalialalla. Katsaus viiden ulkomaisen instituutin strategioihin. Stakes, FinSoc. Arviointiraportteja 1/2005. Helsinki.
- Lapin yliopisto, sosiaalityön laitos: <http://www.ulapland.fi/?deptid=10067>>.
- Mannila, Simo & Laisola-Nuotio, Annika (2002). Pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksen vaikuttavuus. Teoksessa Aalto, Anna-Mari et al. (toim.) Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Stakes. Raportteja 267/2002. Helsinki. s. 57–72.
- Neuvonen, Tiina (toim.) (2003). Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi: julkaisuja 4/2003.
- Oliver, Sandy & Harden, Angela & Rees, Rebecca & Shepherd, Jonathan & Brunton, Ginny & Garcia, Jo & Oakley, Ann (2005). An Emerging Framework For Including Different Types of Evidence in Systematic Reviews for Public Policy. Evaluation vol. 11: 4, 428–446.
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hankkeet: <http://www.poske.fi/hankkeet.htm>>.
- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen Soccan hankkeet: <http://www.socca.fi/hankkeet.htm>>.
- Rissanen, Pekka, & Aalto, Anna-Mari (2002). Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Aalto, Anna-Mari & Hurri, Heikki & Järvikoski, Aila & Järvisalo, Jorma & Karjalainen, Vappu & Paatero, Heidi & Pohjolainen, Timo & Rissanen, Pekka (toim.) Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Stakes. Raportteja 267/2002. Helsinki.
- Sosweb, Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen sosiaalityön menetelmiä käsittelevä verkkosivusto: <http://www.valt.helsinki.fi/yhpo/sosweb/>>.
- Tuusa, Matti (2005). Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntöinä kunnissa. Kuntoutussäätiö. Tutkimuksia 74/2005. Helsinki.
- Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto: <http://www.sosnet.fi/?deptid=20011>>.

Liite 1. Tutkimusten kohderyhmät, tavoitteet, työmuoto ja seuranta-aika

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
1. Ala-Kauhaluoma, Mika ym. (2004) Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikutusvuus.	Pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatu- kea tai toimeentulotu- kea saavat henkilöt	Tavoitteena oli aktivointisuunnitelman laatiminen työvoimatoimisto ja sosiaali- toimisto yhteistyössä työttömien kanssa. Aktivointisuunnitelmassa kartoitetaan asiakkaan elämäntilanne ja sovitaan toimista, joilla asiakkaan työllistymismah- dollisuudet paranisivat.	Lain toimeenpanon keskeisenä elementtinä on työntekijöiden ja asi- akkaan yksilöllinen neuvotteluprosessi, aktivointihaastattelu, jonka perusteella tehdään aktivointisuunnitelma. Aktivointisuunnitelman laaditaan asiakkaan, sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston yhteis- työnä. Aktivointisuunnitelmassa kartoitetaan asiakkaan elämäntilanne ja sovitaan toimista, joilla asiakkaan työllistymismahdollisuudet paranisivat. Alle 25-vuotiailla lain piiriin kuuluvilla on velvollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. Kuntouttava työtoiminta on työkeskuksissa tapahtuvaa tuettua työtä 1–5 pvänä vkossa 4–8 tuntia pvässä. Työtoiminnanohjaaja tukee, neuvoo ja opastaa kuntoutujaa työpaikalla. Kuntouttavassa työtoiminnassa on 3 kk:n pituinen orien- toitumisvaihe.	6 kk
2. Ala-Kauhaluoma, Mika ym. (2005) Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal-ohjelman kansallisessa tee- matyössä kerättyjä käytäntöjä, koke- muksia ja tuloksia.	Työttömät, sis- maahanmuuttajat, vammaiset ja va- jaakuntoiset	Hankkeiden tavoitteena oli yksilöllisem- män työllistymispalvelun kehittäminen. Projekteissa toteutettiin myös työllisty- mistä tukevaa ja työhyvinvointia lisäävää yhteiskunnallista vaikuttamista, tiedotta- mista ja tutkimusta.	Projekteissa käytettiin henkilökohtaiseen tukeen ja työntekijän ja työnantajan mukaan räätälöityihin palveluihin perustuvia työval- mennuksen malleja ja pyrittiin yhdistämään työllistämisen prosessin eri vaiheissa asiakkaan työnhakua ja omaa aktiivisuutta tukevia toimin- tamalleja. Mukana oli myös ryhmämuotoisia toimintamalleja. Työ- malleissa hyödynnettiin yksilökohtaista palveluohjausta, moniamma- tillisia yhteistyöverkostoja, yhteistyömuotoja yritysten ja työpaikko- jen kanssa sekä työllistymisen tukemista. Projektien kulmakiviä olivat osallistujalähtöisyys, vapaaehtoisuus, osallistujien oma motivaatio ja sitoutuminen. Luottamuksellisen suhteen syntyminen ja kokonaisval- tainen tukeminen oli tärkeää.	
3. Aspvik, Ulla (2003) Psykykkisesti vajaakuntoisten avotyötoiminta. Toiminnan kehittä- misprosessi ja mer- kitys osallistujien elämänlaadulle.	Työikäiset kuntoutu- jat, joiden vajaakun- toisuuden syynä oli psyykkinen sairaus	Tavoitteena oli kehittää alueelle soveltuva puuttuva työsalin ja avoimien työmark- kinoiden välille sijoittuva työkuntoutus- palvelumuoto. Asiakastavoitteena oli asiakkaan psyykkisen terveyden tukemi- nen, työskentelyn edellyttämien valmiuk- sien harjoittaminen ja kuntoutumisessa eteenpäin tukeminen.	Projektin aikana kehitetty toimintamalli koostuu seuraavista vaiheis- ta: 1) arviointi ja valmennusjaksoon osallistuminen 2) avotyöpaikan etsintä ja avotyöhön siirtyminen 3) avotyössä työskentely. Malli sisältää ryhmämuotoista ja yksilökohtaista työskentelyä. Arviointi- ja valmennusjaksolla osallistutaan kahteen eri ryhmäjaksoon: työelämä- ryhmään ja työkokeiluryhmään. Lisäksi osallistujilla oli mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta ja osallistua vapaa-ajan ryhmätoi- mintaan. Avotyöpaikan etsimisen lähtökohtana olivat kuntoutujan yksilölliset tarpeet, mielenkiinnon kohteet ja edellytykset.	
4. Eskelinen, Ossi & Kallio, Anu (2001) Työttömyydestä toimenpiteisiin - osattomuudesta osallistumiseen. ESR-hanke Sampo 1999–2001 -loppu- raportti.	Pitkäaikaistyöttömät	Pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen ehkäisy. Tavoitteena osallistujien integroi- tuminen työelämään johtavalle polulle. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen, viranomaistyön kehittämisen analysointi.	Työmenetelmät: koulutus-, neuvonta- ja ohjaustyö, jota toteutti sosi- aalityöntekijä-työvoimaneuvojatyöpari. Työmallissa oli yksilökohtais- ta ohjausta sekä ryhmässä tapahtuvaa koulutusta. Työmallin lähtö- kohtana oli asiakaskeskeisyys. Projektin aikana toteutettiin 7 kurssia.	Kurssin jälkei- nen seuranta- kysely tehtiin osallistujille, to- teuttamisaikaa ei ilmoitettu

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
5. Härkäpää, Kristiina & Peltola, Ulla (toim.)(2005) Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen ja koulutusluotsaus. Majakka-Beacon-hankkeen loppuraportti.	Työttömät, vaikeasti työllistyvät maahanmuuttajat	Kehittää pääkaupunkiseudulle uusi maahanmuuttajien työllistymistä ja kuntoutumista tukeva palvelukokonaisuus sekä kehittää maahanmuuttajajärjestöjen tiedotustoimintaa siten, että se kohdistuu aiempaa tehokkaammin suomalaista työelämää ja sosiaalipalveluita koskevaan neuvontaan ja opastukseen sekä maahanmuuttajuutta ja monikulttuurisuutta koskevaan työpaikoille ja työnantajille suunnattuun tiedottamiseen.	Projektin aikana kehitettiin työvalmennuksen ja tuetun työllistymisen toimintamallia, kuntoutusluotsausta eli kuntoutuksen palveluohjausta, maahanmuuttajille räätälöityä kuntoutustutkimusta, työpäikällä tapahtuvaa täsmäkielikoulutusta ja luovan toiminnan keinoin toteutettua maahanmuuttajien ryhmätoimintaa.	
6. Julkunen, Ilse ym. (toim.)(2000) "Kunnon elämä... olisi hyvä jossain". HELSA-projektin arviointitutkimus.	17–20-vuotiaat työttömät helsinkiläiset lastensuojelunuooret, jotka olivat työttömiä ja työmarkkinoiden käytettävissä	Lastensuojelunurten syrjäytymisen ehkäiseminen, työelämään integroitumisen ja elämänhallinnan tukeminen. Tähän tavoitteeseen pyrittiin ohjaamalla osallistujia työharjoitteluun, työllistämistöihin, ammatillisille kursseille ja oppisopimuskoulutukseen. HELSA:n palvelut olivat osa lastensuojelun jälkihuollon järjestelmää. Projektin toisena tavoitteena oli luoda ja parantaa yhteistyömuotoja palveluita tilaavan sosiaalityöntekijän, työvoimatoimiston, työnantajan ja muiden tahojen kanssa.	Työkuraattorin palvelut muodostivat tärkeän osan projektin tarjoamista palveluista. Työkuraattori tehtävänä oli mm. nuoren työkyvyn arviointi, henkilökohtaisen suunnitelman laatiminen sekä työ- ja opiskelupaikkojen järjestäminen. Työkuraattorin kanssa tehdyssä työssä tärkeänä menetelmänä oli ns. polku (= eri palveluiden yhdistäminen henkilökohtaiseksi suunnitelmaksi). Nuorelle laadittiin realistinen urasuunnitelma, johon hän sitoutui. Suunnitelman ja polun tekemisen kautta asiakkaat ohjautuvat työharjoitteluun, ammatillisille kursseille, työllistämisyksiköille ja oppisopimuskoulutukseen. Peruskoulun keskeyttäneillä oli mahdollisuus suorittaa peruskoulu loppuun HARJU-projektin kautta. Työkuraattori toimi yhteistyössä nuoren oman sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän kanssa. Projektissa luotiin uusia yhteistyömuotoja työvoimatoimiston, työnantajien ja muiden tahojen kanssa.	Osallistuville nuorille tehtiin teemahaastatteluita, jotka uusittiin runsaan vuoden kuluttua. Molemmat toteutettiin projektin aikana.
7. Karjalainen, Pekka & Blomberg, Sanna (2004) Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille.	17–24-vuotiaat syrjäytymisuhan alaiset nuoret	Projektin tavoitteet koskivat nuorten työelämää ja koulutusta sekä elämänhallinnan kohentamista. Näiden sisällöllisten tavoitteiden lisäksi projektille oli asetettu määrällis-tuotannollisia tavoitteita.	Keskeinen ajatus työmallissa oli asiakasohjautuvuuden noudattaminen. Moniammatillinen työote sisälsi yksilökohtaisesti suunniteltuja erityistoimenpiteitä. Työvoimaneuvoja ja sosiaalityöntekijä muodostivat työparin (yhteispalvelumalli). Tavoitteena oli kehittää palvelujärjestelmän rajapinnoilla operoiva toimintamalli projektin aikana. Nuori sai olla mukana projektissa niin kauan kuin tarvetta ilmeni. Nuoren tilanteesta tehtiin alkukartoitus, jossa hän sai asettaa tavoitteita. Tavoitteita seurattiin ja muutettiin tarpeen mukaan tavoitearviassa, joka toteutettiin 3kk-2v välein tarpeesta riippuen. Työmuotoina olivat keskustelut työntekijöiden kanssa, työvoimapolitiittiset toimenpiteet, asiointina avustaminen, yhteistyö eri viranomaisten kanssa, harrastuksessa tukeminen, opiskelun tukeminen jne.	Seurantatiedot nuoren työmarkkina-asetmasta kerätty 6 kk intervention jälkeen.

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
8. Kuusela, Kirsti & Kwick, Inkeri (2004) Pyörre-projekti 2002-2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö.	Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat aikuissosiaalityön asiakkaat	Kehittää ryhmämuotoinen kuntouttavan sosiaalityön työmalli ja pohtia sen vakiintumismahdollisuuksia osaksi alueen aikuissosiaalityötä. Vahvistaa asiakkaiden työelämänvalmiuksia ja tukea heidän hyvinvointiaan ja voimavarojen löytämistä. Määrittellä aikuissosiaalityön kuntouttavan sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen käsitteet.	Työmuotona oli ryhmämuotoinen kuntouttava sosiaalityö, jonka tavoitteena on asiakkaan aktivoituminen. Perustana oli voimavara-suuntautunut viitekehys, jossa toiminnallisuus, vertaisryhmätyöskentely ja vuorovaikutus ovat sosiaalisen kuntoutuksen elementteinä. Projektissa työntekijät hahmottelivat kuntouttavan sosiaalityön aktivoitumisprosessia. Projektin sisältö koostui 1) virkistyksestä ja elämyksistä (retket esim. museoihin, luova toiminta kuten valokuvaus) 2) tietojen päivittämisestä (asiantuntijavierailut työvoimatoimistosta, yhteispalvelupisteestä, nuorisotiedotuspisteestä) 3) Internet-taitojen opiskelusta.	Puhelinhaastatteluiden osalta 3-12 kk.
9. Kätsyri, Heli (2004) Kipinä-projekti. Nuorten aikuisten arjen tukena.	Sosiaalipalvelutoimiston asiakkaana olevat alle 25-v. aikuiset, joilla ei ole ensisijaista tulonlähdettä	Työkäisen aikuissosiaalityön asiakkaan kuntoutuminen ja arkielämän hallinnan paraneminen, yksilökohtainen palveluohjaus asiakkaan kanssa sekä työtehtävien jakaminen sosiaalityöntekijän ja sosiaali-ohjaajan kesken.	Voimavaraorientoitunut yksilökohtainen palveluohjaus: toiminnan lähtökohtana olivat asiakkaan omat tavoitteet ja projektityöntekijän konkreettinen käytännön tuki asiakkaan arjessa. Tuen muotoina olivat mm. keskustelutuki ja motivointityö, asunnon järjestäminen, virastoasioinnissa ja työpaikan tai työharjoittelupaikan saannissa tukeminen. Työmuotoon kuuluivat säännölliset tapaamiset projektityöntekijän kanssa ja tavoitteiden toteutumisen seuraaminen 3-6 kk välein tapaamisessa sosiaalityöntekijän ja projektityöntekijän kanssa.	
10. Leino, Minna (2003) Tehostetun sosiaalityön kokeilu Kaukajärven sosiaaliliasemalla ja Tiina Neuvosen kirjoittamat yhteenvedot teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003.	20–24 vuotivat miehet, joilla eriasteista päihteiden käyttöä ja elämänhallinnan ongelmia	Tehdä tehostettua sosiaalityötä 2-3 asiakkaan kanssa ja kuvailla käytettyjä menetelmiä ja prosessin kulkua. Oppia tunnistamaan ja erittelemään asiakasprosesseja muuttuneessa toimintaympäristössä. Uusien keinojen etsiminen asiakkaiden palvelutarpeeseen vastaamiseksi. Vahvistaa, tehdä näkyväksi ja analysoida asiakastyön käytännössä syntyvää tietoa. Hyvien käytäntöjen kehittäminen. Tutkimustiedon hyödyntäminen ja tutkimuksellisten valmiuksien lisääminen sosiaalityössä.	Tehostettu sosiaalityö: asiakaslähtöinen, suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen työskentely tavoitteiden saavuttamiseksi. Työmuotoina tilannekartoituksen tekeminen työskentelyn alussa, terapeutin keskusteluapu, tilanteen jäsentäminen, konkreettisten neuvojen antaminen, palveluohjaus ja asioiden hoitamisessa tukeminen ja auttaminen sekä päihteiden käytön käsittely ja hoitoon ohjaaminen. Tapaamiset asiakkaan kanssa n. 2 vikon välein.	

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
11. Lähteenmäki, Elina ym. (2003) Sosiaalityöntekijän ja sosionomin (AMK) välinen työnjakokokeilu Hervannan sosiaaliasemalla. ja Tiina Neuvosen kirjoittamat yhteenvedot teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaaliryöön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003.	Aikuissosiaaliryöön asiakkaat, joiden sosiaalityöntekijä arvioi hyötyvän tehostetusta sosiaalityöstä ja sosionomin kanssa työskentelystä.	Toimivan työmallin etsiminen sosiaalityöntekijän ja sosionomin tehtävien välillä niin, että ammattiryhmien molempien ydinosaamiset löytyisivät ja ne saataisiin käyttöön.	Sosiaalityöntekijän ja sosionomin yhteistyö. Sosiaalityöntekijän työtehtävinä oli tehdä arvio asiakkaan tilanteesta, määrittellä muutostarpeet ja tavoitteet yhdessä asiakkaan kanssa.	
12. Martikainen, Sanna (2002) VuoMasto - työllistämisen- ja kuntoutushanke.	18–45-vuotiaat työtömät	Edistää nuorten aikuisten työllistymistä, opiskelemaan hakeutumista ja kuntoutumista ja tätä kautta syrjäytymisen ehkäisemisen. Aluesosiaaliryöön työmuotojen kehittäminen.	Yksilötyöskentely ja ryhmätapaamiset. Elämäntilanteen kartoittaminen, suunnitelman tekeminen ja sen tarkistaminen, jatkosuunnitelman tekeminen. Ryhmätapaamisia oli 1-2 krt/kk ja yksilötyöskentelyä tarvittaessa. Projektin sosiaalityöntekijä työskenteli 20-30 nuoren kanssa kerrallaan, kunkin kanssa 4-12 kk ajan. Nuoren tilanne tarkistettiin 3-6 kk:n kuluttua projektityöskentelyn loppumisesta. Osana projektia olivat terveystarkastus, ATK-kurssi ja työelämään ohjaava koulutus.	
13. Martti, Sirpa ym. (2003) Päivä kerrallaan ihmisenä ihmiselle. Päivä- ja työtoiminnan hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita.	Päihdetyön, mielenterveytyön ja nuorisotyön kohderyhmät	Tavoitteet vaihtelevat projekteittain. Yhteistä päivä- ja työtoiminnan järjestäminen, arjessa tukeminen, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys.	Kullakin työmuodolla oli oma toimintatapansa ja työkenttensä. Yhteistä raportissa arvioitujen työmuotojen toiminnalle on asiakkaiden perustarpeiden tyydyttämien ja sosiaalisen tuen tarjoaminen, voimavara- ja ratkaisukeskeisyys, sosiaalisten taitojen harjaannuttaminen, mielekkään tekemisen tarjoaminen, onnistumisen kokemusten tuottaminen, tuen tarjoaminen arjen hallintaan liittyvissä asioissa ja turvallisuuden tunteen vahvistaminen. Työmalleissa oli hyödynnetty sekä yksilökohtaista tukea että ryhmätoimintaa.	

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
14. Notko, Tiina & Järvikoski, Aila (2004) Voimaa kuulluksi tulemisesta. Mielenterveyskuntoutujien kotikuntoutusprojeffin arviointi.	50–84-vuotiaat mielenterveyskuntoutujat (pitkäaikaista masennusta tai skitsofreniaa sairastavat)	Kuntoutus- ja palveluohjaushanke, jonka tavoitteena oli kuntoutujien voimaantuminen ja sosiaalinen osallisuus. Osatavoitteita: 1) ikääntyvien mielenterveyskuntoutujien elämänlaadun parantuminen 2) vanhenevien mielenterveyskuntoutujien tuen tarpeiden ja niihin vastaamisen keinojen selvittäminen Oulun kaupungin alueella 3) auttamisen mallin kehittäminen 4) tiedon ja kokemuksen hankkiminen 5) vaikuttaminen (viittaa mielenterveyskuntoutujien oikeuksien edistämiseen).	Projektin työmenetelmänä oli kotikuntoutus ja voimavaarioitoitunut palveluohjauksen malli. Projektin pääasiallinen toiminta käsitti työntekijöiden tekemiä kotikäyntejä, joiden tarkoituksena oli tarjota keskustelua. Asiakkaille tarjottiin myös toiminnallista ja välineellistä tukea koti- ja arkiympäristön toimissa. Työntekijät osallistuivat myös asiakkaitensa hoitoneuvotteluihin ja toimivat heidän tukihenkilöinä esim. lääkärinkäynneillä.	
15. Pääkkö-Topi, Minna & Vuorenpää, Kari (2001) Mahdollisuusprojekti. Ennalta ehkäisevää sosiaalista kuntoutusta. Työvälineenä työn tekeminen.	Peruskoulun käyneet lievästi kehitysvammaiset ja sellaiset henkilöt, joilla on hitautta toiminnoissaan, vaikeuksia uusien asioiden oppimisessa ja/ tai oppiminen on erilaista.	Kehittää ennalta ehkäiseviä ja jälkihuollon menetelmiä syrjäytymisuhan alaisuudessa olevien lievästi kehitysvammaisten ja oppimisongelmaisten henkilöiden ohjaamiseksi ja kuntouttamiseksi. Tavoitteena oli, että projektiin osallistuneilla henkilöillä olisi projektin päätyttyä parantuneet valmiudet oman elämän hallintaan, työelämään ja jatkokoulutukseen.	Valmennus- ja koulutusohjelma, joka koostuu sosiaalisen kuntoutuksen 5-portaisesta mallista ja perustuu työhön kuntoutumiseen ohjatun työtoiminnan kautta. Porrasmallin askelmilla edetään tiiviisti ohjatusta työtoiminnasta esimerkiksi hieman vaativampien tehtävien, ulkopuolisessa työsuhteessa tapahtuvien töiden ja oppisopimuksen kautta avoimille työmarkkinoille. Työtoiminta tapahtui monitoimikeskuksen verstailla ja pajoissa (esim. puuverstas, autoverstas).	
16. Rautakorpi, Eija (2002) Ihminen paikallaan. Pitkäaikaistyöttömien mielenterveyskuntoutujien työhön kuntoutuminen.	Pitkäaikaistyöttömät mielenterveyskuntoutujat	Riittävän tuen tarjoaminen työllistetyille työsuhteen ajaksi. Työllistettyjen työnhakuvalmiuksien ja jatkosijoittumismahdollisuuksien selkiyttäminen. Yksilön voimaantuminen ja kuntoutuminen.	Työmenetelmänä oli osallistujien työllistymisen tukeminen työllistymisen aikana tapahtuvan koulutuksellisen intervention avulla. Kuntouttavan koulutuksen painopisteet olivat sosiaalisiin taitoihin ja sosiaalisen kompetenssin tunteeseen vaikuttaminen sekä ammatillisten työelämävalmiuksien vahvistaminen. Toiminnassa toteutettiin ratkaisu- ja voimavarakeskeistä toimintamallia. Vertaistutorit toimivat osallistujien tukena. Toiminnan lähtökohdan muodosti tukityön löytyminen ja siihen työllistyminen. Toimintamallia kutsuttiin kuntouttavaksi työllistämiseksi. Osallistujat toimivat normaalissa työsuhteessa, työnantajalle maksettiin yhdistelmätukea.	
17. Rostila, Ilmari (2001) Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistisen arviointi.	Työttömät (osallistujaryhmiä mm. maahanmuuttajat, päihdeongelmaiset, mielenterveysongelmaiset)	Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi	Projektin aikana kehitettiin sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli, joka perustuu 1) tavoitesopimukseen, jota arvioidaan säännöllisesti tavoitekeskusteluissa, 2) työtoimintaan 3) työharjoitteluun ja kuntoutustiimityöskentelyyn. Yksi toimintamallin elementti on yhteisöllisyyden korostaminen. Keskeisiä elementtejä oli myös vertaisohjaajan panokseen perustuva työtoiminta ja osallistujalähtöinen urapolkujen suunnittelu ja räätälöinti. Osallistujat saivat mahdollisuuden työskennellä jossain projektin viidestä työyksiköstä. Osallistujat työskentelivät pääsääntöisesti työyksiköissä 10 kk ajan 30 viikkotuntia. Työaikana tehtiin pääsääntöisesti töitä, lisäksi kuukausittain muutamia projektityöskentelyjen yhteisiä koulutus-, toiminta- tai virkistyspäiviä.	6 kk:n jälkeen osallistumisesta kerättiin tietoja asiakkaiden projektin jälkeisestä jatkopolkujen tarkoituksenmukaisuudesta

TEOS	KOHDERYHMÄ	PROJEKTIN/TYÖMUODON TAVOITTEET	TYÖMUOTO	SEURANTA
18. Suikkanen, Asko ym. (2004) Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi.	15–17-vuotiaat. Nuoret, joita uhkasi syrjäytyminen ja joita ei pystytty tukemaan riittävästi normaalipalveluiden avulla	Nuorten syrjäytymisen ehkäisy nuorten kuntoutuskokeilun avulla, uusien toimintamallien etsiminen ja kehittäminen.	Projekteissa toteutettiin erilaisia työmenetelmiä: mm. yksilöllinen ja ryhmäohjaus, työssä oppiminen, sosiaalinen tukeminen, sidosryhmäyhteistyö, yhteistyö vanhempien kanssa ja ryhmätukihenkilötoiminta. Projekteilla oli erilaisia priorisointeja suhteessa nuorten elämänhallintaan ja koulussa selviytymiseen.	
19. Tyni, Sanna (2000) Ohjaavalla koulutuksella elämänhallinta ja kokonaisvaltaista kuntoutumista. Tapaustutkimus pitkäaikaistyöttömille suunnatusta projektista.	Pitkään työelämästä pois olleita, jotka eivät olleet työllistyneet tavanomaisin käytävissä olevin keinoin	Osallistujien työllistyminen ja heidän elämänhallintansa lisääminen, itsetunnon ja sosiaalisten taitojen paraneminen sekä oman polun suunnittelu.	Työmenetelmiä: henkilökohtaiset keskustelut, koulutus, ohjaus. Projektissa pyrittiin ohjaamaan osallistujia löytämään yksilölliset työelämäpolkunsaa (= tekemään työelämään koskeva jatkosuunnitelma). Tämä tapahtui työnhakua, koulutusta ja ammatinvalintaa koskevan ohjauksen ja henkilökohtaisten keskusteluiden kautta. Lisäksi projektissa toteutettiin osallistujien työkuntotutkimus sekä työharjoittelujakso. Kurssiin sisältyi myös vierailuja ja retkiä.	
20. Valkonen, Jukka & Harju, Sari (2005) Ihmisen arvoinen diili. Tuetun työllistymisen hankkeen toimeenpano ja tulokset.	Työelämästä syrjäytymisvaarassa olevia korkeasti koulutettuja mielenterveyskuntoutujia (65 %), ammatillista koulutusta vailla olevia nuoria (24 %) ja CP-vammaisia nuoria (11 %)	Kehittää toimiva palvelukokonaisuus, jossa yhdistyvät tuetun työllistymisen periaatteen ja palveluohjauksen välineet asiakkaan kannalta tarkoituksenmukaisella ja tehokkaalla tavalla. Tavoitteena katkaista asiakkaiden syrjäytymisen kierre sekä asiakkaiden valtaistuminen ja työllistyminen.	Yksilöllinen työvalmentajamalli ja sen täydentäminen palveluohjauksen avulla. Tuetun työllistämisen prosessi jaettiin projektissa aloitusvaiheeseen, työnetsintä- ja työhön valmistumisen vaiheeseen ja työllistymisvaiheeseen. Sama työntekijä toimi asiakkaan työvalmentajana ja palveluohjaajana. Asiakassuhteessa korostettiin luottamuksellisuutta. Asiakas sai itse päättää osallistumisestaan projektiin. Aloitusvaiheessa kartoitettiin asiakkaan elämäntilanne ja fyysinen, sosiaalinen ja psyykinen toimintakyky. Esiin tulleiden tarpeiden pohjalta laadittiin asiakkaalle yksilöllinen tuki- ja valmennussuunnitelma. Asiakkaiden työllistymissuunnitelmaa työstettiin useassa vaiheessa. Tavoitteena oli huomioida asiakkaan toimintakyky ja työllistymisen edellytykset suunnitelman laatimisessa ja aikaansaada realistinen työllistymissuunnitelma. Asiakas ja työvalmentaja etsivät asiakkaalle sopivaa työpaikkaa yhdessä. Tarvittaessa otettiin työnhakuun mukaan toinen työvalmentaja.	1 v

Liite 2. Tutkimusten tutkimuskysymykset, tulosmuuttujat/mittarit, arviointimenetelmät ja -aineisto sekä vaikutukset

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEURANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
1. Ala-Kauhaluoma, Mika ym. (2004) Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikutusvauus.	Kuntouttava työtoiminta -lain tavoitteiden toteutumisen ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi.	Millainen oli lain toteutuksen sisältö ja millaisia vaikutuksia toteuttamisella oli?	Prosessievaluatio, implementaatiovaluatio ja vaikuttavuusevaluatio, moninäkökulmaisuus; eri tutkimuskysymyksiin vastaaminen eri arviointinäkökulmien ja tutkimusotteiden kautta. Aineisto: työvoimatoimistojen työntekijöiden ja asiakkaan aktiivointisuunnitelman tekemisen yhteydessä täyttämä kyselylomake (N=1366) ja puolen vuoden kuluttua täytetty seurantalomake. Kvasikokeellinen tutkimusasetelma: vertailuaineisto kerätty aktiivointisuunnitelmaehdon täyttävien mutta suunnitellaan osallistumattomien työmarkkina-asemasta ja hyvinvointiresurssista (N=1792).	Kuntouttava työtoiminta -lain mukainen työttömiä aktivoiva toimintamalli osoittautui pääosin toimivaksi. Lain aktivoiva vaikutus kohdistui palvelujärjestelmään ja työnhakijoihin. Lain toteutuksen lisäarvona saatiin aikaan uudenlaista pitkäaikaistyöttömyyden hoitoon kohdistuvaa yhteistyötä sosiaali- ja työvoimatoimistojen välille. Kokemukset yhteistyötä olivat pääosin myönteisiä. Aktiivointisuunnitelmaa pidettiin toimivana, mutta työläänä ja byrokraattisena välineenä. Aktiivointisuunnitelmaan osallistuminen näytti vastaavan selvästi olemassa olevaan palvelun tarpeeseen, sillä peräti 83 % työttömistä piti suunnitelmaan omalla kohdallaan tarpeellisenä tai erittäin tarpeellisenä. Aktiivointisuunnitelman toivottiin edistävän pääasiassa työhön pääsyä. Suunnitelmassa käytettyjen toimenpiteiden kirjo oli suuri ja yleistä oli, että siihen sisältyi useita toimenpiteitä. Kuntouttava työtoiminta sisältyi 18 % suunnitelmista ja toteutui 10 prosentin aktiivointisuunnitelmaan osallistuneista kohdalla.
2. Ala-Kauhaluoma, Mika ym. (2005) Kokonaisvaltaista tukea yksilölle. Equal-ohjelman kansallisessa teematyössä kerättyjä käytäntöjä, kokemuksia ja tuloksia.	Teematyöhön osallistuvien hankkeiden toimintamallien, hankekohtaisten työllistymisen tapauskuvauksien ja hyvien käytäntöjen esittelemineen. Tarkasteltavana myös hankkeiden määrälliset ominaisuudet ja tulokset sekä hankkeiden kokemukset työnantajayhteistyöstä ja palvelujärjestelmän toiminnasta.	Projekteissa tehtiin itsearviointia mm. suhteessa asiakasprosessien ja asiakkaiden elämäntilanteiden muutoksiin. Teematyöraportissa käytettiin lisäksi laadullisena tulostittarina sitä, millaisia yksilöllisiä ja innovatiivisia työllistymisen toimintatapoja projekteissa kehitettiin.	Arviointimenetelmä: hyvien käytäntöjen etsiminen. Aineisto kerätty teematyön työseminaareista ja niihin sisältyneestä ryhmätyöskentelystä, sis. mm. lomakekyselyt (N=107 hanketta, vastaus % 48) ja haastattelut (N= 12 hanketta) ja hankkeiden väli- ja loppuraportit. Aineisto kerätty Equal-hankkeilta ja niiltä ESR-tavoite 3 -ohjelman hankkeilta, joissa kehitettiin erityisesti työllistymisprosesseja ja avoimille työmarkkinoille työllistämisen toimintamalleja.	Projektien keskimääräinen työllistymisprosentti 26 %, Tavoite 3-ohjelman yhdessä hankkeessa 57 % ja muissa hankkeissa 36 %. Luvut sisältävät toisen palvelukseen ja yrittäjiksi sijoittuneet, mukaan luettu myös vaihtelevasti työllistämistuella työllistyneet. Raporttiin valittujen hankkeiden yksi valintakriteeri ollut työllistyneiden määrä. Määrälliset tavoitteet eivät kuitenkaan olleet hankkeissa ensisijaisia vaan innovatiivisten toimintatapojen luominen.

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEURANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
3. Aspvik, Ulla (2003) Psykkisesti vajaakuntoisten avotyötoiminta. Toiminnan kehittämisprosessi ja merkitys osallistujien elämänlaadulle.	Tutkimuskysymykset: 1) Millaisia näkemyksiä on Avotyöprojektin yhteistyötahojen edustajilla psykkisesti vajaakuntoisten työ kuntoutuspalveluiden järjestämisestä? 2) Millainen on vajaatyökuntoisten työsalin asiakkaan elämänlaatu? 3) Millainen on psykkisesti vajaakuntoisten työtoiminnan kehittämisprosessi? 4) Mikä on avotyötoimintaan osallistumisen merkitys psykkisesti vajaakuntoisen elämänlaadulle?		Osallistava toimintatutkimus, jossa laadullisia aineistoja. Sisällönanalyysi. Aineistot: avotyöprojektin yhteistyötahojen edustajien haastattelut (N=49), psykkisesti vajaakuntoistentyösalin asiakkaiden haastattelut (N=14), projektivastaavan päiväkirja (3/1998–12/2000), avotyöntekijöiden (N=4) toistetut avoimet haastattelut.	Tutkimuksen tärkein johtopäätös oli työn voimaannuttava merkitys psykkisesti vajaakuntoiselle, kun työ kuntoutuspalvelut kuten työsalin- ja avotyötoiminta toteutetaan kuntoutujalähtöisesti. Kehitetty avotyötoiminta ei soveltunut kaikille siihen hakeutuneille. Siksi tarvitaan riittävän kattava valikoima työ kuntoutuspalveluita, joista kuntoutujaa tuetaan valitsemaan itselleen sopivin. Tulosten perusteella avotyötoiminnan kehittäminen oli perusteltua yhtenä puuttuvana työ kuntoutuspalveluna, ja työ merkittävä ja keskeinen elämänlaadun osatekijä psykkisesti vajaakuntoiselle työsalin asiakkaalle. Tulosten perusteella avotyötoimintamallin kehittämisessä oli keskeistä asiakkaan aktiivinen osallistuminen arviointi- ja valmennusjaksolle valintaan, yhteistoiminta arviointi- ja valmennusjakson toteutuksessa ja avotyökyvyn selvittämisen arviointi- ja valmennusjakson ytimenä.
4. Eskelinen, Ossi & Kallio, Anu (2001) Työttömyydestä toimenpiteisiin - osattomuudesta osallistumiseen. ESR-hanke Sampo 1999–2001 -loppuraportti.	Tehtävänä esittää projektin käytännön tulokset, osoittaa evaluaatioasetelman avulla projektin toimeenpano, tuloksellisuus, vaikuttavuus, tehokkuus ja yleinen merkitys sekä käytäntöjen esitleminen viranomaisyhteistyössä ja sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettäväksi.	Kuinka osallistujat sijoittuivat työelämän jatkopoluille? Millainen oli kurssin merkitys osallistujille? Kuinka yhteistyö sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston välillä toimi?	Aineiston ja analyysin osalta toteutettu triangulaatio. Prosessuaalinen ja monitorointiluonteinen evaluointiote. Yhteensä 13 eri aineistoa, mm. osallistujien täyttämät lomakkeet (N=101), osallistujien elämäntarinat (N=88), projektimateriaali, työhallinnon ja sosiaalitoimen tilastot.	Arviolta 38–41 % osallistujista mukana olleista sijoittui toimenpiteisiin Sammon vaikutuksesta (nettovaikutuksen mukaan). Keskeyttämisprosentti oli pieni. Asiakkaiden elämänhallinnassa tapahtui myönteistä kehitystä. Sosiaali- ja työvoimatoimistojen yhteistyömalli ja työparityöskentely osoittautui toimivaksi. Projektin tuloksena suunniteltiin viranomaisyhteistyön ja sosiaalisen kuntoutuksen mallit ja yhteistyön organisaatiomalli.
5. Härkäpää, Kristiina & Peltola, Ulla (toim.) (2005) Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen ja koulutusluotsaus. Majakka-Beacon-hankkeen loppuraportti.	Hankkeen toimeenpanon ja tulosten kuvaaminen.	Millainen palvelukokonaisuus projektissa kehitettiin? Millä tavoin maahanmuuttajajärjestöjen työpaikoille ja työnantajille kohdennettua tiedotustoimintaa kehitettiin projektin aikana?	Sisäinen arviointi. Tiedonkeruu tapahtui asiakkailta ja työntekijöitä kerättyjen lomakekyselyiden, tilastotietojen (mm. asiakaskohtaisten määrällisten tietojen kerääminen 1 krt/kk), projektipäiväkirjojen ja haastatteluiden avulla (hankkeen aikana työntekijöiden haastattelut 3 krt sekä kaupunkien osahankkeiden projektipäälliköiden haastattelut).	Projektin aikana kehitettiin maahanmuuttajien työllistymistä ja kuntoutusta tukevaa palvelukokonaisuutta. Projektin tuloksia: Projektin aikana 56 % osallistujista oli työllistynyt palkkatyösuhteeseen, heistä runsas puolet ilman työnantajalle maksettavaa palkkatukea. Hankkeen päättyessä palkkatyössä oli 40 % osallistujista. Lisäksi maahanmuuttajajärjestöjen tiedotustoiminnan tuella työllistyi 12 työnhakijaa palkkatyöhön (projektiin osallistuneita?).

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEU-RANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
6. Julkunen, Ilse ym. (toim.)(2000) "Kunnon elämä... olisi hyvä jossain". HELSA-projektin arviointitutkimus.	Projektin arviointi eri näkökulmista, sis. mm. projektin asiakasvaikuttavuuden arviointia ja HELSA:n arviointia palvelujärjestelmän toteuttamisen näkökulmasta.	Nuorten kiinnittyminen työelämään, vahvistunut elämänhallinta, palveluiden kustannusvaikuttavuus	Moninäkökulmainen lähestymistapa, jossa tarkastellaan asioita eri positioista ja erilaisten aineistojen kautta. Aineistoina mm. lomakekysely (N=102) ja sen toistaminen noin vuoden kuluttua (N=42). Tämän lisäksi muita kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja. Arviointitutkimus koostuu useasta osatutkimuksesta, tarkasteltu mm. kustannusvaikutuksia (lähtökohtana tavoiteperusteinen panos-tuotos-malli)	Kustannusvaikuttavuuden suhteen todettiin, että mikäli projektin avulla voidaan torjua yli vuoden kestävää pitkäaikaistyöttömyyttä, HELSA-projektiin liittyvät palveluohjelmat voivat olla hyvinkin kustannusvaikuttavia (verrattu kustannuksia yhteiskunnallisiin tukijärjestelmiin). Keskeyttäneiden suhteellisen suuri määrä näyttäytyi projektissa ongelmana. Kurssin aikana 24 % nuorista integroitui työelämään (työhön tai koulutukseen). Vuoden seuranta-ajan jälkeen sama luku oli 36 %. Projekti näytti vaikuttavan osallistujien elämänhallintaan. Enemmistöllä osallistujista oli hyvä elämänhallinta. Työllisyysohjelmat antoivat mahdollisuuden kokeilla työpaikkoja ja kerätä työkokemusta. Ne antoivat myös mahdollisuuden sosiaalisen kanssakäymiseen. Hyvä sosiaalinen verkosto näytti lisäävän nuorten mahdollisuutta kiinnittyä työelämään.
7. Karjalainen, Pekka & Blomberg, Sanna (2004) Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille.	Arvioitavia ulottuvuuksia mm. projektin ja toimintamallin suunnittelu ja toimeenpano, merkitys ja kokemukset, tuloksellisuus ja vaikuttavuus	Asiakkaiden tilanne seuranta-ajan jälkeen työelämään, koulutukseen, työharjoitteluun tms. osallistumisen sekä päihdeongelmien, maksuhäiriöiden ja rikoshistorian suhteen.	Realistinen arviointi, erilaisia aineistoja, mm. asiakkaiden teemahaastatteluaaineisto (N=19), asiakkaiden antamat osallistujapalautteet (N=79), toimijoiden ja virkamiesten haastattelut (N=19), kumppaneille lähetetty kysely (N=22), projektin tuottamat ja projektin käytössä olleet rekisteriaineistot sekä itsearviointin lomakkeet ja ryhmäarviointin tuottama aineisto.	Yhteispalvelumalli, projektin rooli paikallisten palveluiden koordinoijana sekä palveluohjaus osoittautuivat toimivaksi kohderyhmän kannalta. Työskentelyssä keskeiseksi osoittautui projektin rooli paikallisten palveluiden koordinoijana. Työskentelyssä tärkeiksi tekijöiksi osoittautuivat luottamus, pitkäjänteisyys, monen asian hoitaminen saman työntekijän kautta sekä projektin mahdollistama vuorovaikutus aikuisen kanssa. Projektissa kehitettiin oma toimintamalli (työmalli). Seuranta-ajan jälkeen projektin päättäneistä 60 % opiskelemassa, työssä, työharjoittelussa tms., keskeyttäneistä nuorista 12 %.
8. Kuusela, Kirsti & Kvik, Inkeri (2004) Pyörre-projekti 2002-2004. Sosiaalinen kuntoutus, toiminnallisuus ja ryhmämuotoinen aikuissosiaalityö.	Toiminnallisen ryhmätyön kuvaaminen aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen ja yksilöllisen aktiivisuusprosessin välineenä.	Kurssin vaikutukset kurssilaisien elämään.	Oman työn arviointi tutkivalla työotteella, arvioinnissa vaikutteita prosessiarviointinista. Asiakkaiden palautetarinat (N=22?) ja puhelinhaastattelut (N=14, toteutettiin 3-12 kk kurssin päättymisen jälkeen), sähköpostikysely sosiaalityöntekijöille.	Asiakkaiden puhelinhaastatteluvastauksissa tulee esille mm. kurssin positiivinen merkitys, aktiivisuuden lisääntyminen, elämämpiirin ja sosiaalisen kanssakäymisen laajentuminen, uusien tietojen ja taitojen omaksumisena sekä päivärytmiin pääseminen. Projektin työntekijät pitivät kurssin aikana syntyneitä päihde- ja mielenterveysongelmat ovat osa arkea.

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEU-RANTA/ MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
9. Kätsyri, Heli (2004) Kipinä-projekti. Nuorten aikuisten arjen tukena.	Paraniko projektin asiakkaiden elämäntilanne ja arkielämä projektin aikana? Miksi yksilökohtaisen palveluohjauksen malli toimi asiakkaiden kanssa? Mitä tehtäviä voidaan sosiaalityöntekijän tehtävistä jakaa sosionomille?	Ovatko asiakkaat saavuttaneet tavoitteensa?	Aineistona 9 asiakkaan (50 % osallistujista) täyttämä kysely	Suurin osa kyselyyn vastanneista asiakkaista oli saavuttanut tavoitteensa. Tärkeinä tuen muotoina asiakkaat kokivat asumisen järjestymisen (asunto), asumisen, motivointityön ja keskustelut tulevaisuudesta, virastoasioinnin ja työpaikan/työharjoittelupaikan saannissa tukemisen. Projektin työntekijöiden näkökulmasta asiakkaiden tarpeisiin vastaamisen kannalta projektissa viranomaisverkoston (sosiaali-, asunto-, työ- ym.hallinto) ja kolmannen sektorin kanssa yhteistyö näyttäytyi tärkeänä.
10. Leino, Minna (2003) Tehostetun sosiaalityön kokeilu Kaukajärven sosiaaliasemalla ja Tiina Neuvosen kirjoittamat yhteenvedot teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003.			Aineisto: sosiaalityöntekijän kirjoittamat kuvaukset kolmen asiakkaan tilanteista.	Yksi kolmesta asiakkaasta hyötyi työskentelystä, toisen kohdalla saatiin selkeästi etenevä työskentelyprosessi käyntiin. Kolmannen asiakkaan kanssa tehostettu työskentely ei tuottanut näkyvää tulosta eikä etenevää prosessia, koska asiakkaalla ei ollut riittävästi motivaatiota tilanteensa muuttamiseksi. Sosiaalitoimiston sosiaalityön toteuttamisen viitekehys ei tue tehostetun sosiaalityön tekemistä. Koko projektissa seuraavia tuloksia: Asiakaslähtöinen työskentely havaittiin tärkeäksi. Entisiä työkäytäntöjen toimivuutta kyseenalaistettiin suhteessa asiakkaiden tarpeisiin ja palveluiden toimivuuteen. Uusi- en työn tekemisen tapojen kehittäminen alkoi projektin aikana ja sitä on tarkoitus jatkaa normaalin työn ohessa projektin loputtua. Projektin aikana opittiin uusi asenne tiedon tuottamisesta ja työn kehittämisestä osana kunnallista sosiaalityötä
11. Lähteenmäki, Elina ym. (2003) Sosiaalityöntekijän ja sosionomin (AMK) välinen työnjakokokeilu Hervannan sosiaaliasemalla. ja Tiina Neuvosen kirjoittamat yhteenvedot teoksessa Neuvonen, Tiina (toim.) Aikuissosiaalityön uudet toimintatavat. Aikuissosiaalityön koulutus- ja kehittämishanke Tampereen sosiaali- ja terveystoimessa 2001–2003.			Aineisto: sosiaalityöntekijän kirjoittamat tiivistelmät, jotka sisältävät tilannekuvauksen ja toteutetun intervention kuvauksen seitsemän asiakkaan osalta.	Tiivis asiakassuhde sosionomin ja asiakkaan välillä koettiin tarpeelliseksi ja hyväksi. Asiakkaat saivat onnistumisen kokemuksia, kannustusta omatoimisuuteen, itsenäistyivät ja yksi kokeiluun osallistunut poistui toimeentulotuki-asiakkuudesta. Koska kokeilussa oli mahdollista käyttää enemmän aikaresursseja asiakasta kohden, mahdollisti se asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisemman kartoittamisen ja suunnitelmallisemman sosiaalityön tekemisen. Sosiaalityöntekijän ja sosionomin työnjako osoittautui toimivaksi ja tiivis asiakastyö tulokselliseksi.

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEU-RANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
12. Martikainen, Sanna (2002) Vuomasto - työllistämisen ja kuntoutushanke.		Osallistujien jatkokoulutustyöelämässä, osallistujien kokemukset projektityöskentelystä.	Projektin toteuttamisen aikana kerättyä asiakkaita ja projektia koskevaa aineistoa ja 9 asiakkaiden teemahaastattelua	66 % osallistujista aloitti työn (sis. tukityö, työkokeilu ja työharjoittelu) ja näistä 17 % varsinaisen työn. 18 % aloitti pitkän ammattiin johtavan tai täydentävän kurssin ja 8 % pitkän opiskelun. Kaikki haastatellut kokivat hyötyneensä projektista. Haastatellut kokivat tärkeäksi sen, että osallistuminen Vuomastoon oli vapaaehtoista.
13. Martti, Sirpa ym. (2003) Päiväkerrallaan ihmisenä ihmiselle. Päivä- ja työtoiminnan hyviä käytäntöjä ja kehittämistarpeita.	Selvittää arvioinnin kohteena olevien järjestöjen toteuttaman työ- ja päivätoiminnan hyviä käytäntöjä, onnistumisen taustoja ja vaikuttavuutta. Vaikuttavuudella viitataan muutoksiin asiakkaan (hyvinvoinnin) olosuhteissa.		Realistinen monitahoarviointi. Aineisto: järjestöiltä pyydettyjä kirjallisia dokumentteja, vastaavien työntekijöiden vastaukset kartoituskysymyksiin, työntekijöiden haastattelut, tärkeimpien sidosryhmien ja yhteistyökumppaneiden sähköpostihaastattelut, asiakkaiden haastattelut, palkatun henkilökunnan tekemät itsearviointit.	Laajemmat vaikutukset mm. laitoshoidon tarpeen ja päihitteiden käytön väheneminen. Jatkokoulujen ja työllistymismahdollisuuksien avaaminen joillekin asiakkaille.
14. Notko, Tiina & Järvikoski, Aila (2004) Voimaa kuuluksi tulemisesta. Mielenterveyskuntoutujien kotikuntoutusprojektin arviointi.	Tavoitteena kuvata hankkeen toimeenpanon toteutumista ja käytännön toimintaprosesseja, toiminnan kautta ilmi tulleita tarpeita sekä toiminnan koettuja ja arvioituja vaikutuksia. Tavoitteena myös parantaa ikääntyvien mielenterveyspotilaiden elämänlaatua.	Millaiseksi työmenetelmä kehittyi projektin aikana? Parantivatko osallistujien elämänhallinnan, työelämän ja jatkokoulutuksen valmiudet?	Realistinen monitahoarviointi. Aineisto: haastattelut (4 asiakkaiden haastattelua, 7 sidosryhmän edustajan, 3 projektin työntekijän ja projektin esimiehen haastattelut), lomakekyselyt, asiakasprosessien kuvaukset, projektin kokoamat tiedot asiakkaista ja toteutetusta toiminnasta, työntekijöiden laatimat SVOT-analyysit, projektin eri vaiheiden suunnitelmat ja projektiraportit.	Asiakkaiden raportoima voimaantumisen ja tyytyväisyys projektiin. Asiakkaiden tilanteissa tapahtuneisiin muutoksiin liittyvä vaikutusten arviointi jäi suunniteltua pienemmäksi. Sen sijaan on tarkasteltu erilaisia vaikutusmekanismeja.
15. Pääkkö-Topi, Minna & Vuorenpää, Kari (2001) Mahdollisuusprojekti. Ennalta ehkäisevää sosiaalista kuntoutusta. Työvälineenä työn tekeminen.	Projektiraportti, jossa kuvaillaan projektin kulkua ammatillisen arvioinnin avulla.		Projektiraportti, jossa kuvaillaan projektin kulkua ammatillisen arvioinnin avulla. Ei kerättyä aineistoa; projektityöntekijät kirjoittaneet raportin projektissa työskentelyssä saatujen kokemusten perusteella. Projektissa taustaideana Leontjevin toiminnan teoria ja sosiaalikuultuurin innostaminen.	Projektin vaikutukset kohderyhmään: sosiaalisten taitojen kehittyminen, työtaitojen oppiminen, alisuoriutumisen väheneminen ja itsetunnon nousu, roolin muuttuminen työyhteisössä. Projektin aikana tehtiin havaintoja siitä, että ryhmäläisten työllistymisen mahdollisuudet jatkossakin heikot vajaakuntoisuuden vuoksi.

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEURANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
16. Rautakorpi, Eija (2002) Ihminen paikallaan. Pitkäaikaistyöttömien mielenterveyskuntoutujien työhön kuntoutuminen.	projektin toiminnan, intervention ja prosessin kuvaaminen.		Sisäinen arviointi, jossa keskitytään toiminnan, intervention ja prosessin kuvaamiseen. Osallistujille lähetetty kyselylomake, lisäksi käytössä olleet seuraava kurssien aikana kerätyt aineistot: kurssipalautteet, keskustelut ja koulutuksissa tallennetut dokumentit. Lisäksi joitakin puolistrukturoituja haastatteluja.	Kyselyyn vastanneista 84 % piti koulutuksen ja tukityön yhdistämistä erittäin merkityksellisenä (kyselyn vastausprosentti 52). Vastanneista 75 % piti hyödyllisenä sitä, että he saivat kurseilla tukea ja neuvoja työn tekemiseen ja hallintaan. 36 - 40 % vastanneista jatkotyöllistyi (tästä määrästä osalla tukityöllistämisyksiköissä)
17. Rostila, Ilmari (2001) Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistisen arviointi.	Arvioinnin tarkoituksena oli osallistua Monet-projektin kautta tutkijoiden ja praktikoiden käymään kuntouttavan työtoiminnan työmekanismeja koskevaan keskusteluun.	Oliko asiakas seuranta-ajan jälkeen työelämään integroitumisen suhteen mielekkäällä jatkopolulla? Osallistujien hyvinvointia ja sen muutosta mitattiin PGWB-lomakkeella (Personal General Well-Being).	Realistinen arviointi. Aineisto: osallistujien lomakehaastattelut ja henkistä hyvinvointia mittaava PGWB-lomake, työvoimaviranomaisilta hankitut rekisteritiedot ja projektin aikana kerätty muu materiaali.	6 kk seuranta-ajan jälkeen 50 % osallistujista oli työelämään integroitumisen suhteen tarkoituksenmukaisella jatkopolulla. Projektin vetäjien arvion mukaan 60 % osallistujista hyötyi projektista. Projektin sisällä vaikuttaviksi mekanismeiksi työntekijät näkivät seuraavat: kuuluminen ryhmään, kuulluksi tuleminen, sääntöjen selkeys, vertaisohjaajien antama roolimalli, toiminnallisuus, tekemällä oppiminen, toiminnan sovittaminen osallistujan mittojen mukaan, projektin muodostaman pitkäkestoisien motivaation ja suunnitelmien kehittymisen tilan.
18. Suikkanen, Askym. (2004) Homma hanksaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi.	Tiedon tuottaminen toiminnan kehittämiseksi ja päätöksenteon pohjaksi, eri toimijoiden yhteistyön kehittäminen ja tehostaminen, kohderyhmän tarkentaminen, syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukemisen hyvien käytäntöjen löytäminen, viitteellisen ideaalimallin luominen sekä lainsäädännöllisten muutostarpeiden paikantaminen.	Millaisia yhteistyö- ja toiminta malleja projekteissa käytettiin nuorten syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi ja millaisia tuloksia projekteissa saavutettiin? Mitä havaittiin toimiviksi käytännöiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä? Minkälaisia kehittämistarpeita toteutetussa toiminnassa esiintyi? Millä tavoin eri toimijoiden välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää? Millaisiin lainsäädännöllisiin muutoksiin olisi tarvetta toiminnan tukemiseksi? Millainen oli syrjäytymisvaarassa olevan nuoren tukemisen ideaalimalli?	Realistinen monitahoarviointi, jonka kautta eri osapuolten näkemyksiä projekteista pyrittiin tuomaan esille. Aineistona kirjallisia dokumentteja, kyselyitä ja haastatteluja: projektien hakemusasiakirjat, kysely (toteuttamisaika syyskuu 2002, N= 18 projektia), haastattelut (tot.aika talvi 2003, N= 6 projektia), lainsäädännöllisiä muutostarpeita koskeva kysely (N= 18 projektia, tot.aika kevät 2003), kysely osallistujille, heidän vanhemmilleen ja projektin yhteistyötahoille (tot.aika kevät ja kesä 2003, suunnattu 6 projektin nuorille) sekä koontikysymykset arvioinnin loppuraporttia varten (lähetetty marraskuussa 2003, N= 18 projektia). Lisäksi aineistona kuudelle projektille suunnatussa itsearviointikoulutuksessa kerätty materiaali.	Kuntoutuskokeilun keskeiset vaikutukset: Nuoren minäkuvan vahvistuminen ja parantunut kuva itsestä oppijana, nuoren sosiaalisen tukemisen organisointi konkreettisesti käytännön tasolla, uusien yhteistyömallien (avausten) syntyminen kuntatasolla ja myös kuntien välillä, konkreettiset muutokset nuorten ja perheiden elämässä sekä nuorten asioiden (olosuhteiden) näkyväksi tekeminen. Realistisen monitahoarvioinnin pohjalta esitetään raportissa ideaalimalli 15–17-vuotiaiden nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Nuorten tukemisen ideaalimallin keskeiset periaatteet: varhainen puuttuminen, saattaen vaihtaminen (sen varmistaminen, että palveluista toiseen siirtymisen toimii), nuorten aktiivointi sekä tulevaisuusorientaation ja sosiaalisten siteiden vahvistaminen. Mallissa korostetaan sitä, että syrjäytymisvaarassa olevien nuorten tukeminen edellyttävät kuntien toimialasektorien rajat ylittävää toimintaa.

TEOS	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	TULOSSEU-RANTA/MUUTTUJAT/ MITTARIT	ARVIOINTIMENETELMÄT- JA AINEISTO	TULOKSET/HYÖDYT/VAIKUTUKSET
19. Tyni, Sanna (2000) Ohjaavalla koulutuksella elämänhallinta ja kokonaisvaltaista kuntoutumista. Tapaustutkimus pitkäaikaistyöttömille suunnatusta projektista.	Miten ohjaavaan koulutukseen osallistuneet kokevat koulutuksen vaikuttaneen elämäänsä? Miten koulutuksen arvioidaan vaikuttaneen heidän elämänhallintakykyynsä heidän omien kokemustensa perusteella? Millainen on ohjaavan koulutuksen ja kuntoutuksen välinen suhde?	Millä tavoin ohjaava koulutus oli vaikuttanut osallistujien elämään ja elämänhallintakykyynsä heidän omien kokemustensa perusteella? Millaisena ohjaavan koulutuksen ja kuntoutuksen välinen suhde näyttäytyi aineiston perusteella?	Kuvaileva tapaustutkimus, monimotoinen aineiston analysointi. Aineistot: 2 kyselyä (N=7 ja N=9), kurssilaisten haastattelut (N=3), kurssilaisten kirjoitelmat (N=12) sekä koulutuksen järjestäjän keräämiä erilaisia aineistoja (mm. ansioluettelo, alkukysely, kokonaisarviointi ja Antonovskyn lomake, N=11,13,7,13, 7,7 ja 11)	Kurssilaiset on jaettu vastausten perusteella kolmeen ryhmään, kurssilaisten elämäntilannetta ja suhtautumista koulutukseen tarkastellaan ryhmäkohtaisesti (tuen tarvitsijat, vahvistuneet, piristyneet). Tarkastelu painottuu osallistujien elämäntilanteeseen, taustatekijöihin ja siihen prosessiin, jonka he ovat läpikäyneet työllisyyskurssin aikana. Kaikki osallistujat kokivat kurssin parantaneen itseluottamusta ja lisänneen motivaatiota sekä selkeyttäneen työelämää tai opiskeluja koskevia suunnitelmia.
20. Valkonen, Jukka & Harju, Sari (2005) Ihmisen arvoinen diili. Tuetun työllistymisen hankkeen toimeenpano ja tulokset.	1) Onnistuttiinko asiakkaiden syrjäytymisen kierre katkaisemaan ja valtaistuivatko ja työllistyivätkö asiakkaat? 2) Tuottiko projekti tietoa toiminnan tuloksellisuuden kannalta tarkoituksenmukaisista työprosesseista? 3) Tuottiko projekti tietoa ja kokemusta siitä, millaiset tuki- ja yhteistyömuodot ovat työllistyjän ja työnantajan kannalta hyödyllisiä? 4) Onnistuttiinko projektissa toteuttamaan yhteistyötä julkishallinnon organisaatioiden kanssa?	Onko asiakkaan elämäntilanteessa tapahtunut tavoitteen mukaisia muutoksia ja onko asiakkaan tyytyväisyys elämäntilanteeseen lisääntynyt? Onko raportissa kuvattu tarkoituksenmukaisia työprosesseita ja niiden edellyttämiä resursseja? Onko hyödyllisiä yhteistyön muotoja kuvattu ja levitetty projektin tuotoksissa dokumenteissa? Toteutettiin yhteistyötä julkishallinnon organisaatioiden kanssa ja olivatko kokemukset yhteistyöstä myönteisiä?	Kehittävä arviointia ja lopputulosarviointia: Kehittävässä arvioinnissa on vaikutteita toimintatutkimuksesta ja molemmissa on käytetty realistisen arvioinnin periaatteita. Tutkija osallistui projektin kehittämiseen koko projektin ajan. Aineisto: projektityöntekijöiden itsearviointiaineisto, asiakaskohtainen aineisto (alku- ja loppukyselyt sekä seurantakyselyjen täydennysosat), asiakastyön ja asiakkaan työnantajayhteisön kuvaukset (yhteistyöpöytäkirjat ja työvalmentajan kirjoittamat tapauskuvaukset), työvalmentajien ajankäytön seuranta, työnantajarekisteri, työntajien ja tilaajien haastattelut, ryhmäpalautteet, kokousmuistiot, tilastotiedot ja rekisterit (vertailuaineisto, sis. mm työvoimatoimiston rekisteritiedot vertailuryhmän asiakkaiden työllistymisestä (N=34)).	Projektin päättyessä 34 % asiakkaista oli työssä avoimilla työmarkkinoilla. 82 % asiakkaista löysi projektin aikana jonkin ratkaisun työttömyyden tilalle (mm. tukityöllistäminen, kuntoutustuki). Asiakkaiden työllistymiseen kului keskimäärin 9 kk (mediaani). Vertailuaineistossa 9 % akateemisesti koulutetuista mielenterveysongelman vuoksi vajaakuntoisista työllistyi (sis. tukityön), kun vastaavassa seurannassa projektin asiakkaista työllistyi 43 %. Projektin kaikista asiakkaista oli ollut 56 % projektin aikana työsuhteessa, josta oli saanut palkkaa. Asiakkaiden keskimääräinen tyytyväisyys elämäänsä lisääntyi projektin aikana. Tyytyväisyys lisääntyi selvimmin henkisen hyvinvoinnin, aktiivisuuden ja aloitteellisuuden sekä fyysisen kunnon suhteen.

RAPORTTEJA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

2006

Hannele Hyppönen (toim.), Kirsi Hännikäinen, Marja Pajukoski, Pekka Ruotsalainen, Lauri Salmivalli, Emmi Tenhunen: Sähköisen reseptin pilotin arviointi II (2005–2006)
Raportteja 11/2006 Tilausnro R11/2006

Nina Mellin, Jouni Vihmo, Esa Österberg: Alkoholihaittojen yhteiskunnalliset kustannukset Suomessa vuonna 2003
Raportteja 10/2006 Tilausnro R10/2006

Marja Veikkolainen, Päivi Hämäläinen: Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön tieto- ja viestintätekniikan koulutus- ja oppimateriaalitarve ja koulutuksen kehittämisen haasteet
Raportteja 9/2006 Tilausnro R9/2006

Marja-Leena Perälä, Eija Grönroos, Anu Sarvi: Kotihoidon henkilöstön työ ja hyvinvointi
Raportteja 8/2006 Tilausnro R8/2006

Ilkka Winblad, Jarmo Reponen, Päivi Hämäläinen, Maarit Kangas: Informaatio- ja kommunikaatioteknologian käyttö Suomen terveydenhuollossa vuonna 2005. Tilanne ja kehityksen suunta
Raportteja 7/2006 Tilausnro R7/2006

Ilka Haarni Keskenestä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa
Raportteja 6/2006 Tilausnro R6/2006

Evert Vedung: Konsten att utvärdera nätverk
Rapporter 5/2006 Tilausnro R5/2006

Pekka Ruotsalainen: Suositukset terveydenhuollon asiakastietojen tietoturvaliselle sähköiselle arkistoinnille. Usean toimintayksikön yhteinen käyttäjän ja käyttöoikeuksien hallinta – periaatteet ja suositukset
Raportteja 4/2006 Tilausnro R4/2006

Päivi Lapveteläinen: Tieto- ja viestintätekniset valmiudet kotihoidossa saumattomien hoito- ja palveluketjujen mahdollistajana
Raportteja 3/2006 Tilausnro R3/2006

Tuula Hynninen, Maila Upanne: Akuutti kriisityö kunnissa vuosina 2002 ja 2005. Nykytila ja kehittämissaasteet
Raportteja 2/2006 Tilausnro R2/2006

Kirsi Vitikainen, Markku Pekurinen, Urpo Kiiskinen: Kannattaako tupakoinnin lopettaminen? Tupakoinnista aiheutuvien eliniänikaisten hoitokustannusten ja tupakoinnin lopettamisesta syntyvien säästöjen arviointia
Raportteja 1/2006 Tilausnro R1/2006